

Opinnäytetyö (AMK)

Kirjasto- ja tietopalvelun koulutusohjelma

2010

Ilona Kataja

TIETOKIRJAKOKOELMAN ARVIOINTI UUDENKAUPUNGIN KAUPUNGINKIRJASTOSSA

TURUN AMMATTIKORKEAKOULU
TURKU UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Ilona Kataja

TIETOKIRJAKOKOELMAN ARVIOINTI UUDENKAUPUNGIN KAUPUNGINKIRJASTOSSA

Tutkimuksen tarkoituksena oli arvioida Uudenkaupungin pääkirjaston aikuisten tietokirjakokoelman nykytilaa. Tavoitteena oli saada tietoja, joita voidaan käyttää hyödyksi, kun kokoelmasta yritetään rakentaa käyttökokoelmaa ja miettiä hankintamäärärahojen suuntaamista. Tutkimismenetelmänä oli kvantitatiivinen tilastomenetelmä, johon yhdistettiin lainaustilastot. Tietokirjakokoelmaa tutkittiin ensin pääluokittain, minkä jälkeen tarkasteltiin lähemmin luokkia 38, 59 ja 61.

Tutkimuksessa saatiin selville, että aikuisten tietokirjakokoelma on iäkäs, sillä yli puolet tietokirjoista on yli 15 vuotta vanhoja. Kokoelma ei siis täytä Mooren kriteeriä, jonka mukaan vähintään 40 % kokoelmasta tulisi olla alle viiden vuoden ikäistä. Pääluokista suurin sekä kooltaan, lainaukseltaan että hankintamääriltään oli luokka 6. Tietokirjakokoelman käyttöfaktori oli 0,92. Kuitenkin käyttöfaktorit eri luokkien kesken vaihtelivat suuresti. Korkein käyttöfaktori oli pääluokalla 1 ja matalin taas pääluokalla 0. Kolmesta tarkastellusta pienemmästä luokasta luokan 59 tilanne oli paras ja luokan 38 taas heikoin.

Luokissa 1 ja 59 kannattaisi lisätä hankintaa, jotta voitaisiin tyydyttää paremmin käyttäjien kysyntä. Poistot kannattaisi kohdentaa yli 15 vuotta vanhoihin teoksiin, sillä niitä on paljon ja suurin osa ei-lainauksesta kohdistuu juuri vanhoihin teoksiin. Jos halutaan saavuttaa Mooren kriteeri, on hankintoja lisättävä tuntuvasti tai pienennettävä kokoelmaa.

ASIASANAT:

arviointi, kokoelmat, kokoelmatyö, muutos, tietokirjat, tilastot, yleiset kirjastot

Ilona Kataja

EVALUATION OF THE NON-FICTION BOOK COLLECTION IN UUSIKAUPUNKI CITY LIBRARY

The purpose of this Bachelor's thesis was to evaluate the collection of adults' non-fiction books in Uusikaupunki main library. The aim was to gain information that would be beneficial when building a usable collection and allocating the acquisition funds. Quantitative statistics were used as a research method in this study. At first the main classes of the non-fiction book collection were examined and after that the classes 38, 59 and 61 were examined more closely.

According to the study the adults' non-fiction book collection is out of date. Over half of the non-fiction books are over 15 years old. Hence the collection does not meet the Moore criteria according to which at least 40 % of the collection should be under 5 years old. Class 6 was the largest main class. It had also the highest loan and acquisition figures. The usage factor of the whole collection was 0.92 although the factor varied significantly between the main classes. Class 1 had the highest factor and class 0 the lowest. When it comes to the lower classes, the situation in class 59 was the best and in class 38 the weakest.

In order to meet the demand it would be useful to increase the number of acquisitions in classes 1 and 59. Weeding could be aimed at the over 15-year-old books because there still are relatively many of them in the collection despite of the low loan figures. To meet the Moore criteria the number of acquisitions should be increased considerably or the size of the collection should be reduced.

KEYWORDS:

change, collection, collection work, evaluation, non-fiction books, public libraries, statistics

1 JOHDANTO	6
2 KOKOELMATYÖN MUUTOS	7
2.1 Kokoelmakeskeisestä käyttäjäkeskeiseen	8
2.1.1 Ongelmallinen kaunokirjallisuus	9
2.1.2 Siirtyminen kohti käyttäjäkeskeisyyttä	11
2.2 Kokoelman omavaraisuudesta yhteistyöhön	12
2.2.1 Kaukopalvelu ja Varastokirjasto	12
2.2.2 Kirjastokimpat ja FinElib-konsortio yhteistyömuotoina	13
2.2.3 Yhteistyön hyödyt	15
2.3 Aineistolajien moninaistuminen ja tiedon tarjonnan lisääntyminen	15
2.3.1 Elektroniset aineistot	16
2.3.2 Julkaisumäärien lisääntyminen	18
2.4 Teknologinen kehitys ja Internetin yleistyminen	19
2.4.1 Internetin yleistymisen vaikutukset	19
2.4.2 Teknologisen kehityksen vaikutukset kokoelmatyöhön	21
3 HYVÄ KIRJASTOKOKOELMA	21
3.1 Laatu ja monipuolisuus	23
3.2 Tuoreus ja ajantasaisuus	23
3.3 Käyttö	25
3.4 Kokoelman tuominen esille	25
3.5 Karsiminen	27
3.5.1 Karsimisvaikeudet	28
3.5.2 Casetapaukset	29
4 TUTKIMUKSEN TAUSTAA	30
4.1 Kokoelman arviointi	30
4.2 Uudenkaupungin kaupunginkirjasto	31
5 TUTKIMUSTULOKSET	33
5.1 Aikuisten tieto- ja kaunokirjakokoelman vertailua	33
5.2 Pääluokkien aineistomäärät	37
5.3 Pääluokkien aineiston ikäjakauma	38
5.4 Pääluokkien lainaus	40
5.4.1 Relatiivinen käyttö	44
5.5 Pääluokkien hankinta	45
5.6 Pääluokkien poistot	48
6 LUOKKIEN 38, 59 JA 61 TUTKIMUSTULOKSET	49

6.1 Luokka 38: Kasvatus, opetus, kasvatustiede	49
6.1.1 Luokan 38 aineistomäärä	49
6.1.2 Luokan 38 aineiston ikäjakauma	51
6.1.3 Luokan 38 lainaus	52
6.1.4 Luokan 38 hankinta	54
6.2 Luokka 59: lääketiede ja terveydenhoito	56
6.2.1 Luokan 59 aineistomäärä	56
6.2.2 Luokan 59 aineiston ikäjakauma	57
6.2.3 Luokan 59 lainaus	58
6.2.4 Luokan 59 hankinta	61
6.3 Luokka 61: ATK ja tietokoneet	62
6.3.1 Luokan 61 aineistomäärä	62
6.3.2 Luokan 61 aineiston ikäjakauma	63
6.3.3 Luokan 61 lainaus	65
6.3.4 Luokan 61 hankinta	67
7 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO	68
8 POHDINTA	70
LÄHTEET	72

LIITTEET

- Liite 1. Pääluokkien tilastot
 Liite 2. Luokkien 38, 59 ja 61 tilastot

KUVIOT

Kuvio 1. Pääluokkien aineistomäärät niteinä.	37
Kuvio 2. Pääluokkien aineiston ikäjakauma.	39
Kuvio 3. Lainauksen jakautuminen pääluokkien välillä prosentteina vuosina 2008-2010.	41
Kuvio 4. Pääluokkien ei-lainaus vuosien 2006–2010 aikana nimekkeinä.	43
Kuvio 5. Hankinnan jakautuminen prosentteina pääluokkien kesken vuosina 2008-2010.	46
Kuvio 6. Lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.	47
Kuvio 7. Pääluokkien poistot prosentteina vuosilta 2008–2010.	48
Kuvio 8. Luokan 38 aineistomäärä nimekkeinä.	50
Kuvio 9. Luokan 38 aineiston ikäjakauma prosentteina.	51
Kuvio 10. Luokan 38 lainaus vuonna 2009.	52
Kuvio 11. Luokan 38 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.	55
Kuvio 12. Luokan 59 aineistomäärä nimekkeinä.	56

Kuvio 13. Luokan 59 ikäjakauma prosentteina.	58
Kuvio 14. Luokan 59 lainaus vuonna 2009.	59
Kuvio 15. Luokan 59 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.	62
Kuvio 16. Luokan 61 aineistojakauma nimekkeinä.	63
Kuvio 17. Luokan 61 ikäjakauma prosentteina.	64
Kuvio 18. Luokan 61 lainaus vuonna 2009.	65
Kuvio 19. Luokan 61 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.	68

TAULUKOT

Taulukko 1. Tieto- ja kaunokirjakokoelma.	35
Taulukko 2. Tieto- ja kaunokirjojen lainaus.	35
Taulukko 3. Tieto- ja kaunokirjojen hankinta.	35
Taulukko 4. Tieto- ja kaunokirjojen poistot.	36
Taulukko 5. Pääluokkien käyttöfaktorit vuosilta 2008–2010.	45
Taulukko 6. Luokan 38 käyttöfaktorit vuonna 2009.	53
Taulukko 7. Luokan 38 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.	54
Taulukko 8. Luokan 38 hankinnat vuonna 2009.	55
Taulukko 9. Luokan 59 käyttöfaktorit vuonna 2009.	60
Taulukko 10. Luokan 59 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.	60
Taulukko 11. Luokan 59 hankinnat vuonna 2009.	61
Taulukko 12. Luokan 61 käyttöfaktorit vuonna 2009.	66
Taulukko 13. Luokan 61 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.	66
Taulukko 14. Luokan 61 hankinnat vuonna 2009.	67

1 JOHDANTO

Kirjaston kokoelma on jatkuvassa muutoksessa. Myös kokoelmatyö on kokenut suuria muutoksia viimeisten vuosien aikana. Siihen ovat vaikuttaneet esimerkiksi kokoelmatyön painopisteen siirtyminen käyttäjäkeskeisemmäksi, kirjastojen välisen yhteistyön lisääntyminen ja uuden tekniikan mukanaan tuomat kehitysaskleet. Näitä kokoelmatyön muutokseen vaikuttavia tekijöitä on tarkasteltu lähemmin opinnäytetyön teoriaosuudessa.

Opinnäytetyön toimeksiantaja oli Uudenkaupungin kaupunginkirjasto. Tarkoituksena oli arvioida tietokirjakokoelman tämän hetkistä tilaa. Kokoelmien arviointi on jo kirjastolain nojalla kirjastojen velvollisuus. Uudenkaupungin kirjaston tavoitteena on tehdä kokoelmistaan käyttökokoelmia. Kokoelman nykytilan selvittäminen on olennainen askel kokoelmien kehittämisessä. Tutkimuksesta saadaan tarpeellisia taustatietoja, joita voidaan hyödyntää, kun mietitään, mihin niukat käytettävissä olevat varat kannattaisi suunnata, jotta ne palvelisivat mahdollisimman tehokkaasti kirjaston käyttäjiä.

Tutkimusmenetelmänä käytettiin tilastomenetelmää, johon yhdistettiin myös lainaustilastot, joten tutkimus on kvantitatiivinen. Tutkimus koskee ainoastaan Uudenkaupungin pääkirjaston tietokirjakokoelmaa. Näin ollen muut aineistolajit paitsi kirja-aineisto on rajattu pois. Lisäksi tutkittavaan aineistoon lukeutuvat vain avohyllyissä sijaitsevat kirjat. Kokoelmaa tutkitaan ensin pääluokittain, minkä jälkeen alaluokkia 38, 59 ja 61 tarkastellaan lähemmin.

Kokoelman arviointia käsitellään mm. G. E Evansin kirjassa *Developing library and information center collections* samoin kuin Peggy Johnsonin kirjassa *Fundamentals of collection development and management*. Suomenkielisistä teoksista mainitsemisen arvoinen on Raine Wilénin ja Terttu Kortelaisen *Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö*. Kokoelman arviointia koskevia ammattikorkeakouluissa tehtyjä opinnäytetöitä ovat esimerkiksi Titta Remahlin *Aikuisten tietokirjallisuuden ja musiikkiaineiston arviointi Nurmon kunnankirjastossa*, Riitta Pulkkinen

Eduskuntatietoaineiston arviointi eduskunnan kirjastossa ja Sirkka-Liisa Tarvaisen Merimaskun ja Rymättylän kirjastojen aikuisten kaunokirjallisuuskokoelman arviointi.

2 KOKOELMATYÖN MUUTOS

”Jos ei ole kokoelmaa, ei ole kirjastoa.” Tämä yksinkertainen totuus pätee sekä painettuihin että digitaalisiin kokoelmiin. (Wilén 2007, 7.) Kirjaston kokoelma ei ole stabiili, vaan se on jatkuvassa muutoksessa. Kokoelmaa kartutetaan uusilla niteillä, niteitä poistetaan ja siirretään varastoon kunkin kirjaston kokoelmaperiaatteiden mukaisesti. Näiden periaatteiden muodostumiseen vaikuttavat mm. saatavilla oleva kirjallisuus, näkemykset kirjallisuuden ja lukemisen merkityksestä sekä kirjaston käsitys omasta roolistaan ja käyttäjiensä tarpeista. (Hypén 2006, 11.)

Kirjastotyö, mukaan luettuna kokoelmatyö, on muuttunut voimakkaasti viimeisten 10–15 vuoden aikana etenkin teknologisen kehityksen seurauksena. Myös kirjastoammattilaisen toimenkuva on muuttumassa. Painettujen ja e-aineistojen julkaisumäärän sekä tiedonlähteiden kasvun vuoksi ei ole enää mahdollista hallita kaikkien tiedonalojen kokoelmia. Ainakin suuremmissa kirjastoissa tämä tarkoittaa uudenlaista organisoitumista ja eri kirjastotoiminnan alueille erikoistuvia osastoja. (Hypén 2006, 14.)

Muutokset ovat saaneet aikaan sen, että kokoelmatyössä on otettava huomioon uusia asioita. Kokoelmatyötä koskevat kysymykset ja ongelmat ovat vain vaikeutuneet digitaalisten julkaisukokoelmien myötä. Myös etninen moninaisuus on lisääntynyt arveltua voimakkaammin. (Wilén 2007, 7.) Vaikka kokoelmatyö on muuttunut, silti vieläkin kokoelman kehittämisen ydin on valinta (Johnson 2009, 103).

Kokoelmatyön muutosta tullaan tarkastelemaan tässä opinnäytetyössä neljästä eri näkökulmasta, jotka ovat siirtyminen kokoelmakeskeisyydestä

käyttäjakeskeisyyteen, omavaraisuudesta yhteistyöhön, aineistolajien moninaistuminen ja tiedon lisääntyminen sekä teknologinen kehitys ja Internetin yleistyminen.

2.1 Kokoelmakeskeisestä käyttäjakeskeiseen

Kokoelmatyötä tehdessään kirjastot ovat tasapainoilleet aineiston kysynnän ja arvon välimaastossa – sen välillä, mitä käyttäjät haluavat ja minkä kirjastonhoitaja uskoo olevan hyvää kirjallisuutta. Yleisissä kirjastoissa varsinkin kaunokirjallisuus on ollut tämän ongelman keskiössä, sillä yleiset kirjastot ovat pitäneet kansalaisten koulutusta ja sivistämistä päätavoitteenaan. Jo Melvil Dewey, amerikkalainen kirjastoalan pioneeri, aikanaan vaati, että kirjastojen rooliin kouluttajina sisältyi se, että heidän velvollisuutenaan oli tarjota vain korkealaatuisinta aineistoa ja laadun määrittelijät tietenkkin kirjastonhoitajat. Monet kirjastonhoitajat olivatkin ylpeitä roolistaan sensoreina ja pitivät vastuunaan johdattaa lukijat ”parempien” teosten äärelle. (Johnson 2009, 13–14.)

Kirjastot ovat lähteneet liikkeelle hyvin kokoelmakeskeisestä toimintatavasta. Ensimmäiset kirjastot toimivat pikemminkin varastoina kuin tiedon tai vapaa-ajan kirjallisuuden levittäjinä (Johnson 2009, 3). 1900-luvun taitteessa kirjavalinta oli erittäin tärkeällä sijalla kokoelmatyössä, sillä kirjastoista puhuttiin lukutaidon edistäjinä. Lukemaan tottumattomalla ja tietämättömällä käyttäjällä ei ajateltu olevan taitoa tai edes oikeutta valita itselleen sopivat kirjat. Kansan pelättiin myös saavan käsiinsä epätoivottua kirjallisuutta. Tämän vuoksi apuun alettiin tehdä luetteloita kansankirjastoihin sopivasta kirjallisuudesta. (Vatanen 2009, 236.)

1910-luvulla kirjastoihin alkoi tulla avohyllyjä, mikä herätti suurta huomiota sekä huolta mm. mahdollisista varkauksista ja kirjojen joutumisesta epäjärjestykseen (Vatanen 2009, 262). Avohyllyt ovatkin kenties yleisten kirjastojen tunnusmerkillisin piirre. Niillä edistetään käyttäjien autonomisuutta ja

valinnanvapautta, rohkaistaan kirjallisuuden selailuun ja sitä kautta spontaaneihin löytöihin sekä tehostetaan kirjastotyötä lisäämällä käyttäjien itsepalvelua. (Vatanen 2009, 275.) Lisäksi avohyllyjärjestelmän käyttöönotto edisti kirjojen järjestämistä, tavalla tai toisella, niiden sisällön mukaan, vaikka vanhaakin hankintajärjestykseen perustuvaa hyllytysmuotoa käytettiin edelleen (Eskola 2009, 303). Kirjaan esineenä suhtauduttiin kunnioituksella ja sen hävittäminen tuntui vastenmieliseltä, joten kirjoja poistettiin kokoelmista hyvin satunnaisesti. Niinpä kirjat saatettiin jakaa hyllyihin kolmeen ryhmään: tietokirjallisuuteen, kaunokirjallisuuteen ja loppuun kuluneisiin. (Eskola 2009, 292.)

1930- ja 40-luvuilla parannuksina tulivat luettelomissäännöt koottuna oppaaksi ja ensimmäiset asiasanastot. Lainamääriä tosin rajoitettiin edelleen kirjojen hallussapidon suojelemiseksi sekä kokoelmien pienuuden eli niteiden vähäisyyden vuoksi. Lisäksi lapsia kiellettiin lainaamasta kirjaston kirjoja. Lasten koettiin häiritsevän aikuisia kirjastonkäyttäjiä pienissä tiloissa (Eskola 2009; 303–304, 308). Tämä viittaa selkeästi kokoelmakeskeisyyteen, sillä kokoelmakeskeisessä kirjastossa käyttäjän rooli ei ole tärkeä ja käyttäjä saatetaan kokea jopa häiritseväksi (Wilén 2007, 39). Tuon aikainen näkemys eroaa suuresti nykyään vallitsevasta, sillä nykyisin lapset käyttäjäryhmänä ovat yksi kirjaston yleisin painopistealue, sillä he tulevat olemaan tulevaisuuden kirjastokäyttäjiä.

2.1.1 Ongelmallinen kaunokirjallisuus

1930-luvulla kirjastoista oli tullut ns. romaanilainaamoita. Tietokirjallisuuden osuus kokoelmasta oli vähentynyt tasaisesti ja tyypillisintä kirjallisuutta kirjastossa olivat laajan lukijakunnan suosimat kotimaiset lukuromaanit. 1960-luvulle tultaessa näistä ”romaanilainaamoista” haluttiin kuitenkin entistä enemmänkin päästä eroon. (Eskola 2009, 305–306.) Kirjaston periaatteita ohjasi kanoninen kirjallisuusnäkemys. Kulttuurisen eliitin uskottiin tietävän, mikä on hyvää ja mikä huonoa kirjallisuutta. Oletettiin, että voidaan laatia lista eli

kaanon parhaista kirjoista ja ohjata kirjaston käyttäjät näiden teosten pariin. Niin salapoliisiromaanit kuin romanttinen viihdekirjallisuuskaan eivät kuuluneet tähän listaan, joten niitä ei haluttu osaksi kirjaston kokoelmaa. Kirjallisuuden ostoon käytetyt varat olivat vähäiset, eikä niillä siten voitu hankkia kirjallisuutta monipuolisesti, vaan piti keskittyä vain parhaana pidettyyn kirjallisuuteen. (Mäkinen 2009, 394.)

Teoksessaan Kirjavalinnan ongelmia Kannila toteaa, että julkisin varoin ylläpidetty kirjasto ei voinut tarjota maksutta mitä tahansa lukemista, vaikka lainaajat sitä halusivat. Sivistyslaitoksen tuli tarjota vain sellaista kirjallisuutta, jonka sen johto katsoi edistävän sivistystä. (Kannila 1967, 5.) Viihdekirjallisuuden määrää oli rajoitettava, eikä sen avulla tullut yrittää parantaa lainaustilastoja. Kirjastoissa ei saanut olla ainakaan yli 20 %:a ei-taiteellista kaunokirjallisuutta. (Kannila 1967, 127.) Kirjastoa, jonka kokoelma sisälsi suurimmaksi osaksi ajanvietekirjallisuutta, ei voitu kutsua yleiseksi tai kansalaiskirjastoksi, vaan se oli lainakirjasto (Kannila 1964, 12).

Eryteisesti kaunokirjallisuus koettiin ongelmalliseksi, sillä sen innokkaan lukemisen ajateltiin vieroittavan lukijat vakavamman, opettavan laatukirjallisuuden lukemisesta. Kirjastoja pidettiin ensisijaisesti valistajina, joten kokoelmissa olevan kaunokirjallisuudenkin tuli olla sivistävää, kasvattavaa ja taiteellisesti laadukasta. Viihdekirjallisuus ei tukenut kirjastojen roolia valistajina. Kaunokirjallisuuden lukemisen piti olla tavoitteellista ja systemaattista, ei pelkkää ajanvietettä, vaan yksi itsekasvatuksen väline. (Hypén 2006, 19–20.) Toisaalta ymmärrettiin se, ettei kirjastoissa saanut olla kirjoja, joita kukaan ei lukenut, olivatpa ne miten tasokkaita tahansa. Kevyempää kirjallisuutta suvaittiin tienä arvokkaamman ja vaikeanakin pidetyn kirjallisuuden lukemiseen. (Vatanen 2009, 224.)

Vapaamielinen kirjastoideologia sai jalansijaa 1960–1970-luvulla, mutta muutos ei tapahtunut nopeasti (Paavonheimo 2006, 128). Kirjaston kokoelman laatua pidettiin yhä tärkeämpänä kuin käyttäjien toiveiden tyydyttämistä viihdekirjallisuuden saralla. Vielä 1980-luvulla tehdyn kokoelmatyötä koskevan case-tutkimuksen perusteella selvisi, että tutkittavat viisi kirjastoa kokivat

ongelmalliseksi laadun ja kysynnän ristiriidan. Bestsellerit ja viihdekirjallisuus saivat paljon käyttöä osakseen, mutta kirjaston kokoelma pyrittiin tästä huolimatta pitämään hyvänä hankkimalla laadukasta kirjallisuutta. Viihdettä valittiin kirjastoon, mutta ei kaikkia ja korkeatasoiset teokset olivat etusijalla hankinnassa. Eräässä kirjastossa periaatteena oli, että viihdekirjoja valitaan vähemmän kuin kysyntää on ja vastapainoksi laatukirjallisuutta valitaan enemmän kuin kysyntää on. (Sareslahti 1986; 30, 36, 47, 55, 63.)

2.1.2 Siirtyminen kohti käyttäjäkeskeisyyttä

Viihdekirjallisuuteen ei kuitenkaan suhtauduttu enää yhtä kriittisesti 1980-luvulla kuin aiemmin. Kirjastojen käyttäjäkunta alkoi erilaistua ja sirpaloitua erilaisiin alakulttuureihin. Valintaperiaatteet muuttuivat sallivammiksi ja runsaiden hankintamäärärahojen myötä kokoelmat kasvoivat. (Hypén 2006, 20–21.) Kasvukausi jäi kuitenkin lyhyeen, sillä 1990-luvun lama vaikutti myös kirjastoalaan. Kirjastojen määrärahat supistuivat, henkilökuntaa vähennettiin ja kirjastojen toimipisteitä suljettiin. Tämä johti kirjastopalvelujen heikentymiseen, kokoelmien yksipuolistumiseen ja vanhentumiseen. (Hypén 2006, 21.)

Enää ei lähdetä liikkeelle siitä olettamuksesta, että vain laatukirjallisuus opettaa ja valistaa lukijoita (Hypén 2006, 24). Kokoelmakeskeinen paradigma on vähitellen väistynyt ja painotus on siirtynyt käyttäjäkeskeisemmäksi. Enää ei tukeuduta vanhaan kaiken varalta keräämisen näkemykseen, joka tähtäsi arkistoluonteisten kokoelmien rakentamiseen. Vallitsevassa käyttäjäpainotteisessa mallissa kokoelmatyön tarkoitus on saattaa yhteen käyttäjä, hänen tarpeensa ja olemassa olevat tietoresurssit. (Wilén 2007, 40.) Ennen teos hankittiin kirjaston, jos se oli hieno ja täytti paikkansa kokoelmassa. Nykyään paino on sillä, onko teoksella käyttöä asiakkaiden keskuudessa. Yleisen tilan puutteen vuoksi ei kokoelmassa ole paikkaa teoksille, joita lainataan hyvin harvoin tai ei ollenkaan. Kokoelma kuvastaa nykyisin enemmän käyttäjiä ja heidän mieltymyksiään kuin kirjastonhoitajien omia mielipiteitä. Kokoelmatyö on siis muuttunut vuosien varrella ratkaisevasti, mutta muutos ei

ole merkinnyt laadun romahtamista. Käyttäjien mieltymyksissä ei ole mitään vikaa ja edelleenkin aineistovalintoja tehdään perustellen. (Verho 2005, 20.)

Näkökulman muututtua kokoelmakeskeisestä käyttäjäkeskeiseen kirjavalinta ei ainakaan ole helpottunut, sillä tiukasta normista ja ohjeistuksesta on tultu tilanteeseen, missä kaikki kirjallisuus on periaatteessa tärkeää ja merkityksellistä jollekin jollakin tavalla. Tietyissä mielessä työ vasta alkaa valinnan jälkeen. Kirjat on saatava elävästi esille ja puhuttelemaan asiakkaita. (Hypén 2006, 27.) Vaikeutena on myös edelleen tasapainoilla välittömien tarpeiden ja pitkäaikaisten kokoelman kehittämistä vastuiden välillä (Johnson 2009, 24).

2.2 Kokoelman omavaraisuudesta yhteistyöhön

Kokoelmatyön muutokset ja toimintaympäristön kehittyminen vaikuttivat myös kirjastojen kykyyn tulla toimeen pelkästään omalla kokoelmallaan. 1900-luvun alkupuoliskolla kirjastolaitokselle oli ominaista pienten toimipisteiden runsaus ja niiden eristäytyminen toisistaan. Paikalliset organisaatiot olivat löyhiä ja kirjastojen välistä yhteistyötä ei juurikaan ollut. Sekä kunnallinen että valtakunnallinen verkottuminen oli heikkoa. (Eskola 2009, 309.) Käyttäjien kannalta toiminnan omavaraisuus tarkoitti sitä, että jokaisen oli tyydyttävä lähimmän kirjaston tarjoamiin kokoelmiin, ellei hän lähtenyt henkilökohtaisesti etsimään, olisiko jossain muussa kirjastossa haluttua kirjaa. Edes saman kunnan eri kirjastot eivät tilauksesta lähettäneet juurikaan kirjoja toisesta kirjastosta toiseen. Kaukolainaus, jossa tieteelliset kirjastot olivat edelläkävijöinä, toi muutoksen tähän tilanteeseen. (Kannila 1964, 171.)

2.2.1 Kaukopalvelu ja Varastokirjasto

Kaukopalvelu auttoi kirjastoja täyttämään paremmin käyttäjiensä tarpeet. Aiempi ideologia, jonka mukaan kokoelma rakennettiin kaiken varalta -

periaatteen mukaan, menetti suosiotaan. Tilalle tuli juuri oikeaan tarpeeseen niminen periaate. (Johnson 2009, 11–12.) Varsinkin 1980-luku ja 1990-luvun alkupuoli olivat voimakasta kasvun aikaa kaukopalvelun saralla (Kirjastowiki 2010).

1970-luvun lopulla käynnistyi hanke, jonka tavoitteena oli saada aikaan valtakunnallinen keskuskirjasto yleisille kirjastoille. Keskuskirjastoa kaavailtiin tukemaan kirjastoverkon toimintaa erityisesti kaukolainapalvelun organisoijana. Vuonna 1981 Helsingin kaupunginkirjasto nimettiin valtakunnalliseksi yleisten kirjastojen keskuskirjastoksi. Keskuskirjaston merkitys on korostunut kirjastoalalla tapahtuneen elektronisoitumisen ja verkottumisen myötä. (Mäkinen 2009, 415–416.)

Vuonna 1989 perustettiin Kuopioon yleisten ja tieteellisten kirjastojen yhteinen Varastokirjasto. Sen toiminnan tarkoituksena oli helpottaa kirjastojen tilanpuutteesta johtuvia ongelmia ottamalla vastaan aineistoa, jota kirjastot lähettivät. Keskitetty varastointi takaa sen, että vähemminkin kysytty aineisto säilyy tutkijoiden ja muiden tiedontarvitsijoiden käytössä samalla, kun varastointi on voitu toteuttaa kustannustehokkaasti. Erityisesti vanhemman aineiston osalta Varastokirjasto on olennainen kirjastojen aineistoresurssi. (Varastokirjasto 2010.) Varastokirjaston perustaminen ja sen tehokas toiminta ovat olleet erittäin merkittäviä tekijöitä kirjastoverkon kehityksessä (Mäkinen 2009, 415–416).

2.2.2 Kirjastokimpat ja FinElib-konsortio yhteistyömuotoina

Kokoelman tehtävänä ei enää 1980-luvulla ollut vain oman paikallisen käyttäjäyhteisön palveleminen, vaan kokoelmatyö tähtäsi resurssien jakamiseen muiden kirjastojen kanssa. Kokoelmien kehittämistä alettiin koordinoita paikallisesti, alueellisesti, kansallisesti ja kansainvälisesti. 1980–1990-luvun vaihteessa aineistomäärärahojen jatkuva lasku ja samanaikainen aineistojen, erityisesti aikakauslehtien, kustannusten nousu pakottivat kirjastot yhteistyöhön. Samaan aikaan myös digitaalinen teknologia kehittyi jatkuvasti ja elektroniset

julkaisumäärät alkoivat kasvaa. Näistä syistä vanha aineiston omistukseen pohjaava malli alkoi vähitellen antaa tietä uudelle aineistoon pääsy -pohjaiselle mallille. (Wilén 2007, 42.) Enää ei voitu turvautua pelkästään omavaraisuuteen ja oman kokoelman riittävyteen. Tavoite tyhjentävästä, autonomisesta ja itseriittoisesta kokoelmasta ei ollut enää realismia. (Johnson 2009, 11.) Painopiste oli siirtynyt kokoelmien hallinnasta tiedon hallintaan (Wilén 2007, 42).

Suosituksi yhteistyömuodoksi alkoi 1990-luvulla muodostua kirjastokimpat, joita syntyikin nopeaan tahtiin. Yhteisen atk-kirjastojärjestelmän hankinta oli useimmiten alkusysäys kimpalle. Aineistomäärärahojen supistumisen myötä yhteistyö ulotettiin myös aineiston hankintaan. Yhteishankintojen lisäksi kirjastokimpoissa saatettiin sopia myös hankinnan painopistealueista, jotta kimpan alueelle saataisiin kehitettyä mahdollisimman monipuolinen kirjastoaineisto. Kirjastojen keskinäinen yhteistyö ja verkostoituminen mahdollistivat lamavuosinakin sen, että myös pienempien kirjastojen palvelut pystyttiin pitämään hyvällä tasolla. Yhteistyön ensisijaisena päämääränä on ollut ja on edelleenkin palvelujen laadun parantaminen, ei säästäminen. Näin myös syrjäisemmät alueet voivat tarjota korkeatasoista ja ammattitaitoista palvelua. Tällä hetkellä valtaosa yleisistä kirjastoista kuuluu jonkinlaiseen kirjastokimppaan ja lähes kaikilla kimpoilla on yhteinen aineistorekisteri. Yleinen kimpan yhteistyömuoto on myös aineiston sisäinen kuljetuspalvelu. (Kekki 2003, 13–15.)

Aluksi kun elektronisten aineistojen tarjonta alkoi kasvaa, kirjastot hankkivat näitä aineistoja käyttöönsä neuvotellen kukin erikseen myyjän kanssa aineistojen käyttöehdot. Elektronisten aineistojen lisääntyessä alkoi niiden hankintaan liittyvä yhteistyö. (Helsingin kaupunginkirjasto 2010.) Syntyi FinELib, konsortio, joka muodostuu yliopistoista, ammattikorkeakouluista, tutkimuslaitoksista ja yleisistä kirjastoista. FinELib hankkii keskitetysti elektronisia aineistoja sekä tehostaa verkkoaineistojen löytyvyyttä (Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010). Vuonna 2008 jo 90 %:lla Suomen kunnista on käytössään FinELibin kautta keskitetysti hankittuja elektronisia aineistoja

(Helsingin kaupunginkirjasto 2010). FinELibin kautta hankitut aineistot on yleensä koottu Nelli-portaaliin. Keskitetty elektronisten aineistojen hankinta tuo mukanaan erilaisia hyötyjä. Koska konsortio kykenee neuvottelemaan suotuisimmat sopimusehdot, aineistokohtaiset kustannukset pienentyvät ja näin ollen voidaan hankkia suurempi määrä aineistoa. Lisäksi kirjastolta säästyy aikaa ja kuluja, jotka muutoin menisivät lisenssineuvotteluihin. (Johnson 2009, 283.)

2.2.3 Yhteistyön hyödyt

Nykyisenä yhteistyön aikakautena yksittäisen kirjaston kokoelman ei tarvitse olla mahdollisimman täydellinen eikä hyllyjen täyteen pakattuja. Entistä tiiviimmin toimiva kirjastoverkko ja uudet tietotekniset ratkaisut hyödyttävät etenkin pienempiä kirjastoja, eikä yksittäisen kirjaston kokoelma ole enää yhtä ratkaisevassa asemassa kuin aikoinaan. Kirjastot voivat profiloitua ja keskittyä hankkimaan juuri sitä kirjallisuutta, jota arvelevat oman käyttäjäkuntansa lukevan ja luottaa muun aineiston saatavuudessa kirjastoverkon yhteistoimintaan. (Hypén 2006, 47.) Kaikkea ei voi saada käsiinsä, omistaa eikä säilyttää. Mutta kaikki etsitty tieto voidaan yrittää saada käyttöön silloin, kun sitä tarvitaan. (Wilén 2007, 9.)

2.3 Aineistolajien moninaistuminen ja tiedon tarjonnan lisääntyminen

Kokoelmatyötä ovat muuttaneet myös uusien aineistolajien kehittyminen ja tiedon räjähdysmäinen kasvu. Painettujen kirjojen ja lehtien rinnalle ovat ilmaantuneet mm. av-aineistot, elektroniset aineistot sekä aineistotietokannat. Kokoelmatyön kenttä on siten muuttunut vaikeammin hallittavaksi ja vaatinut uudenlaisen osaamisen kehittämistä.

Kirjastojen alkutaipaleella aineistomäärät olivat vähäisiä. 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa Suomen kansankirjastoista runsaat puolet olivat kokoelmiltaan

korkeintaan 200-niteisiä ja yli 1 000-niteinen kirjasto oli maalla todella harvinainen. Suomalainen kirjallisuus oli pääosin aikuisille suunnattua, sitä oli tarjolla vähän ja sen saatavuus oli huono, eikä sen olemassaolostakaan aina tiedetty. (Vatanen 2009, 235.) Tuosta ajasta kirjastojen hankintamäärät ja kokoelmat ovat luonnollisesti kasvaneet radikaalisti. Kuntien kirjahankinta oli huipussaan 1980-luvulla, jolloin hankittiin liki 2,5 miljoonaa nidettä. Laman seurauksena hankintamäärät laskivat 1990-luvun puolivälissä runsaaseen 1,5 miljoonaan ja ovat pysyneet suunnilleen samalla tasolla siitä lähtien. Hankintamäärien laskuun oli aineistomäärärahaileikkausten lisäksi syynä myös muiden aineistoryhmien hankinnan suhteellinen lisääntyminen. (Mäkinen 2009, 452.)

Tietotekniikan kehittyminen sai aikaan sen, että kirjastojen tuli ottaa huomioon uudenlaiset dokumentit, joita tuotettiin uuden tekniikan avulla ja pohtia niiden soveltumista kirjastokäyttöön. Vastaavanlainen tilanne koettiin aiemmin, kun av-tallenteet tulivat kirjastoihin painetun aineiston ohelle. Digitaalisten aineistojen tulo muutti myös kokoelman omistuseriaatteen, sillä digitaalisiin aineistoihin saatiin vain käyttöoikeus. (Saarti 2009, 752.)

2.3.1 Elektroniset aineistot

Elektronisten aineistojen räjähdysmäinen kasvu on muuttanut ja muuttaa parhaillaankin kokoelmatyötä ja kokoelmien kehittämistä (Johnson 2009, 22). Vuoden 1997 jälkeen elektronisiin kokoelmiin liittyvät kysymykset ovat olleet näkyvästi esillä kokoelmien kehittämisessä (Wilén 2007, 10). Elektronisten lehtien määrä on kasvanut valtavasti. Suurin kasvu ajoittuu vuosille 1996 ja 1997, jolloin suuret kaupalliset julkaisijat, kuten Elsevier ja Springer, alkoivat julkaista elektronisia lehtiä. Siihen aikaan kirjastonhoitajat toivoivat, että elektroniset julkaisut toisivat ratkaisun kasvaviin kausijulkaisumenoihin. (Johnson 2009, 20.)

1990-luvulla alkoi myös väittely aineiston omistamisen ja siihen pääsyn välillä. Kirjastonhoitajat pohtivat siirtymää perinteisestä painetun kokoelman omistuksesta luottamuksen panemiseen online-muodossa oleviin elektronisiin resursseihin. He olivat huolissaan painettujen aineistojen korvaamisesta vastaavilla elektronisilla. Lisenssin hankkiminen ei tarjonnut mitään takeita siitä, että aineisto olisi kirjaston käytettävissä ikuisesti, ellei niin neuvoteltu lisenssissä. Elektronisten aineistojen lisenssit sisälsivät usein myös rajoituksia sen käytölle kaukolainauksessa, mikä puolestaan haittasi kirjastojen yhteistyötä kokoelmien kehittämisessä. (Johnson 2009, 20.)

Tällä hetkellä elektronisista aineistoista etenkin e-kirja herättää keskustelua kirjastomaailmassa. Elektroniset kirjat lisäävät vähitellen suosiotaan kaikenlaisissa kirjastoissa, vaikka edelleenkin tieteelliset kirjastot käyttävät niitä selvästi enemmän kuin yleiset kirjastot. Elektronisia kirjoja on ollut olemassa 1980-luvulta lähtien, jolloin niitä käytettiin CD-ROMien ja diskettien välityksellä. Nykyään e-kirja on useimmiten online-muodossa. (Johnson 2009, 106.) Online-muotoiset e-kirjat ovat usein digitaalisia versioita painetusta kirjasta, ja ne ladataan kannettavalle lukulaitteelle tai e-kirjan lukuohjelmaa käyttävälle tietokoneelle (Paavonheimo 2006, 60). E-kirja ei tietenkään välttämättä ole identtinen versio vastaavasta painetusta, vaan siihen voidaan liittää esimerkiksi sanakirja (Paavonheimo 2006, 56).

Vaikka e-kirjat tarjoavat hyötyjä, kuten säästävät tilaa ja ovat ladattavissa käyttäjän ollessa missä tahansa, tekijänoikeuksien ja käyttömahdollisuuksien suhteen e-kirjalla on monia rajoituksia. Usein sitä ei voi tulostaa ja sen kaukolainaus saattaa olla ongelmallista tai mahdotonta. Hintaa arvioitaessa tulee huomioida myös lukulaitteen kustannukset, sillä ilman lukualustaa itse kirja on hyödytön. (Paavonheimo 2006, 69.)

Tällä hetkellä ainakin Helsingin, Espoon ja Turun kaupunginkirjastoilla on meneillään e-kirjakokeilu. Esimerkiksi Helsingin kaupunginkirjaston Internet-sivuilta voi ladata kokeiluluontoisesti joitakin elektronisessa muodossa olevia tietokirjoja, mutta kirjan voi lainata vain yksi käyttäjä kerrallaan. Kirjastoalalla e-kirjasta on toivottu ratkaisua esimerkiksi oppikirjojen kysyntäpiikkeihin. Jos e-

kirjaa kohdellaan kuin painettua kirjaa, oppikirjoja joutuu tulevaisuudessa jonottamaan samalla tavalla kuin nytkin. Parhaiten e-kirja palvelisi kirjastoja, jos koottaisiin kuntarajat ylittävä kansallinen kirjasto, johon e-kirjat hankittaisiin yhteisesti. E-kirjojen tulevaisuus riippuu myös lukulaitteiden kehityksestä ja siitä, miten käyttäjät ottavat ne vastaan. Kirjastojen on myös pohdittava, kuuluuko lukulaitteiden lainaaminen niiden tehtäviin vai onko laitteen hankkiminen käyttäjän vastuu. (Hiidensalo 2010, 23–25.)

2.3.2 Julkaisumäärien lisääntyminen

Tekstien tuottamisen helppous ja entistä joustavammat julkaisumahdollisuudet ovat näkyneet kirjojen nimeketarjonnan lisääntymisenä. Julkaistujen painettujen kirjojen nimekemäärä on yli kaksinkertaistunut vajaassa vuosikymmenessä. (Hypén 2006, 31.) Samalla kun julkaisumäärät kasvavat, myös nousseet aineistohinnat aiheuttavat oman ongelmansa valitsijoille. Nämä muutokset korostavat valinnan merkitystä kokoelmatyössä. Valikointi laajasta tarjonnasta voikin tuntua pelottavalta tehtävältä. (Johnson 2009, 103.) Nykyään vaarana voi myös olla se, että aletaan käyttää mitä suurempi sen parempi - kokoelmaperiaatetta elektronisten aineistojen, tietokantojen ja kokotekstien kohdalla, eikä kiinnitetä elektronisten aineistojen valintaan samanlaista huomiota kuin painettujen (Wilén 2007, 11).

Aikaisemmin kokoelmia ja niiden järjestämistä hallitsivat tiukat normit. Nykyajan kirjastomaailmaa sen sijaan leimaa rajojen häivyttäminen eri aineistokokoelmien väliltä. (Wilén 2007, 10.) Työskentely elektronisten tietolähteiden kanssa vaatii uutta osaamista ja asiantuntemusta. Kokoelmatyötä suorittavan työntekijän on ymmärrettävä lisensointia, tekijänoikeuksia koskevia säädöksiä digitaalisessa ympäristössä ja uudentyyppisiä yhteisostoihin liittyviä konsortiosopimuksia. (Johnson 2009, 43.) Elektronisten aineistojen yleistymisen myötä lisääntynyt julkaisutoiminta ja tiedon tarjonta vaatii kirjastoja miettimään suuntaviivoja kokoelmatyölle, ja työkaluna tässä suunnittelussa kirjastoilla on kokoelmapolitiikka. Kirjastot, joilla ei ole kokoelmapolitiikkaa, ovat kuin

liikeyrityksiä ilman liiketoimintasuunnitelmaa. Ilman suunnitelmaa ei voi olla selvää ymmärrystä siitä, mitä liikeyritys tekee tällä hetkellä ja mitä se aikoo tehdä tulevaisuudessa, eikä näin sidosryhmilläkään ole tietoa liikeyrityksen tulevaisuudennäkymistä. Päätöksiä tehdään ilman kontekstia. Toimiakseen parhaalla mahdollisella tavalla kokoelmapolitiikkaa tulee tarkistaa, korjata ja päivittää säännöllisesti. Lisäksi niiden tulisi olla tarpeeksi yksityiskohtaisia - ei liian yleisiä, idealistisia, teoreettisia tai epämääräisiä – jotta niistä olisi hyötyä käytännön kokoelmatyössä. (Johnson 2009, 72–73.)

2.4 Teknologinen kehitys ja Internetin yleistyminen

Suuri mullistus kokoelmatyössä koettiin 1900-luvun lopulla, kun tieto- ja viestintätekniikka alkoi kehittyä nopeaa vauhtia. Kirjastot, joiden tehtävänä on tallentaa ja välittää tietoa, ovat voineet hyödyntää uutta teknologiaa ja sen suomia välineitä tässä tehtävässään. Teknologinen kehitys on myös edistänyt kirjastojen välistä verkottumista. (Saarti 2009, 738.)

Teknologinen kehitys näkyi kirjastojärjestelmien yleistymisenä 1980-luvun aikana. Aluksi kehittyivät lainausjärjestelmät. Seuraavana vaiheena kehityksessä olivat integroidut kirjastojärjestelmät, joilla tarkoitetaan monipuolista tiedonhallintajärjestelmää, jossa lainaustoiminta on vain yksi osa-alue kokonaisuudesta. (Saarti 2009, 744–745.) Samalla vuosikymmenellä myös tietokoneet yleistyivät ja tietoliikennetekniikka kehittyi, mikä mahdollisti reaaliaikaisen tietojenkäsittelyn aikaisemman eräajopohjaisen tekniikan sijaan. Kirjastojärjestelmästä alkoi vähitellen tulla jokapäiväinen työkalu kirjastoihin ja eräänlainen modernin kirjaston symboli. (Saarti 2009, 742–743.)

2.4.1 Internetin yleistymisen vaikutukset

Jos 1980-luvulla oli selkeä murrosvaihe tietotekniikan käytössä, niin 1990-luvun suurimman mullistuksen aiheutti Internetin yleistyminen. 1990-luvun puolivälissä

Internet alkoi muuttua arkipäiväisemmäksi ja sen käyttö lisääntyä. Yksittäisten kirjastojen kannalta tärkein verkkopalvelu oli oman kokoelmatietokannan saaminen verkkokäyttöön. Aluksi verkosta löytyivät eräiden kansainvälisten kirjastojen kokoelmatietokannat ja pian sen jälkeen vuonna 1996 verkkokäyttöiset kokoelmatietokannat alkoivat yleistyä myös muissa kirjastoissa. Kirjastojärjestelmien Internet-ympäristöön integroitumisen ohella toinen tärkeä muutos oli yhteistietokantojen syntyminen, joka muutti mm. kaukopalvelutoiminnan luonnetta vanhasta, hierarkkisesta mallista suoraan kirjastojen väliseksi toiminnaksi. Internetin yleistyminen toi myös uuden ulottuvuuden kokoelmatyöhön, sillä Internet-aineiston järjestäminen tuli mukaan kirjastojen toimenkuvaan. Hämeenlinnan kaupunginkirjaston Makupalat -linkkikirjasto on verkkoaineiston järjestämisestä kenties tunnetuin esimerkki. (Saarti 2009, 750–752.)

Kokoelmatietokannat muuttivat myös luettelointityötä. Vielä 1990-luvun alussa tiedot kirjastojen kokoelmista olivat luettelointikorteilla kortistolaatikoissa, mikä rajoitti teoksista tehtäviä sisällönkuvailuja. Kokoelmatietokannat ovat mahdollistaneet monipuolisemman tiedon tallennuksen ja siten kattavamman sisällönkuvailun, mikä on edistänyt myös käyttäjien omatoimista tiedonhakuja. (Hypén 2006, 15.) Lisäksi päällekkäistä työtä luetteloinnin ja sisällönkuvailun suhteen on pystytty karsimaan ja näin on säästetty resursseja.

Teknologian kehittyminen on mahdollistanut ja tuonut ajankohtaiseksi erilaiset aineiston digitoimisprojektit. Esimerkiksi Googella on meneillään kunnianhimoinen massadigitointiprojekti, Google Books. Projektin puitteissa Google tekee yhteistyötä sekä yhdysvaltalaisen että myös ulkomaisten kirjastojen kanssa. (Johnson 2009, 23.) Google skannaa ja tallentaa kirjoja kokoteksteinä. Google Books -hakuohjelma antaa käyttäjän esikatsella sivuja tai kappaleita kirjasta kustantajan luvalla, tarjoaa linkkejä kustantajan ja kirjamyymjän verkkosivuille ja näyttää kirjastoja, joilla on teos kokoelmissaan. Jos teos on tekijänoikeuslain alainen, Google rajoittaa esikatseltavien sivujen määrää. Jos taas kirja ei enää ole tekijänoikeuslain alainen tai kustantaja on antanut luvan aineistoon, käyttäjä voi jopa nähdä koko kirjan. (Johnson 2009,

107.) Hankkeen saama kritiikki on kohdistunut laadun kontrollointiin, puutteelliseen metadataan, tekijänoikeuskysymyksiin ja vaikeuksiin, jotka johtuvat yrityksestä digitoida miljoonia kirjoja, tuhansia päivässä (Johnson 2009, 171).

2.4.2 Teknologisen kehityksen vaikutukset kokoelmatyöhön

1980-luvun loppupuolelta lähtien digitaalisen tiedon kehitys ja Internetin yleistymisen on ollut sopeutumishaaste kirjastoille. Uusia haasteita kirjastoille aiheuttavat mm. elektronisen aineiston valintaperusteet, lisenssit, ohjelmistot, tekninen tuki, käyttöjärjestelmät, käyttöliittymät ja laitteisto. Myös käyttäjien odotukset käytön helppoudesta, vaivattomuudesta ja saavutettavuudesta ovat jatkuvasti lisääntyneet. (Johnson 2009, 12.)

Tietokoneen tullessa kirjastoon kirjasto ei enää ollut vanha kirjasto yhdistettynä tietokoneeseen, vaan tietokone ja sen mukanaan tuoma kehitys muokkasivat kirjastojen toimintoja perusteellisesti ja tietokone imeytyi kirjastotoiminnan kokonaisuuteen (Paavonheimo 2006, 18). Kirjastot ovatkin tehostaneet ja kehittäneet toimintojaan huomattavasti elektronisoitumisen ja verkottumisen kautta (Mäkinen 2009, 441). Uudet hakuvälineet, kuten verkkotietokannat ja hakukoneet, mahdollistavat tiedon löytämisen ja paikantamisen kirjastokäyttäjälle paljon helpommin kuin ennen. Nyt käyttäjät tekevät itse paljon sellaista, mikä aiemmin kuului kirjastonhoitajalle. (Kirjastowiki 2010.)

3 HYVÄ KIRJASTOKOKOELMA

Kirjastolain mukaan kirjaston tulee taata käyttäjille mahdollisuus sivistykseen, kirjallisuuden ja taiteen harrastukseen, jatkuvaan tietojen ja taitojen kehittämiseen sekä elinikäiseen oppimiseen. Asiakkaiden käytettävissä tulee olla uusiutuva kirjastoaineisto ja -välineistö. (Kirjastolaki 4.12.1998/904.) Ajantasaisuuden lisäksi kirjaston kokoelmilta edellytetään monipuolisuutta ja

ajallista syvyyttä (Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen laatutyöryhmä 2010, 40).

Hyvän kokoelman tulee vastata kirjaston päämääriin ja sen käyttäjäyhteisön tarpeisiin, jota kirjasto on perustettu palvelemaan. Esimerkiksi lähikirjasto, jonka käyttäjät koostuvat paljolti eläkeläisikäisistä, voi hankkia enemmän isotekstisiä materiaaleja ja aineistoa terveydenhoidosta. Toisaalta taas lähikirjasto, jonka suurin käyttäjäryhmä on maahanmuuttajat, voi hankkia aineistoa kielillä, joita ei laajalti kerätä pääkirjastossa. (Johnson 2009, 38.)

Kokoelman itseisarvo ja sen soveltuvuus kirjaston käyttäjäyhteisölle voivat olla ristiriidassa keskenään. Hyväkin kokoelma väärässä kontekstissa voi olla hyödytön ja tällöin kokoelman itseisarvolla ei ole paljon merkitystä. Kokoelman hyvyttä määriteltäessä on siis otettava huomioon itse kokoelman lisäksi se, miten kokoelman sisältämiin tietoihin päästään ja miten niitä käytetään hyödyntämään. Kokoelman hyötyä arvioidaan aina käyttäjän näkökulmasta. (Wilén 2007, 100–101.) Yksittäisen käyttäjän kannalta kokoelma on hyvä niin kauan kuin se tyydyttää hänen tiedontarpeensa, mutta pelkästään tällaisen kriteerin perusteella kokoelmaa ei tietenkään pystytä kovinkaan pitkälle kehittämään (Wilén 2007, 27).

Kokoelmien rakentamisessa käyttäjäyhteisön tarpeita vastaavaksi on haasteena tiedonsaanti käyttäjäyhteisöstä ja pysyminen ajan tasalla käyttäjien vaihtuvien tarpeiden, halujen ja vaatimusten ristitulella, jotta voitaisiin kehittää kokoelmia ja palveluja sopiviksi. Lisäksi on otettava huomioon myös tulevat tarpeet, ei vain tämänhetkisiä säännöllisimpien tai äänekkäimpien käyttäjien mielipiteitä. (Johnson 2009, 193.) Kirjaston on seurattava ajankohtaisia suuntauksia kirjallisuudessa, kulttuurissa ja eri tiedon alueille, jotta kokoelma saadaan heijastamaan juuri nyt ihmisiä kiinnostavia asioita (Verho 2005, 21).

Koskaan eivät resurssit ole niin suuret, että voitaisiin täyttää kaikki käyttäjien toiveet ja hankkia uutuusaineistoja niin monena kappaleena, että se vastaisi täysin lyhytaikaista kysyntää. Aineiston hankinnassa joudutaan siis aina tasapainoilemaan. (Mäkinen 2009, 395.) On tutkittu, että kysynnästä noin 90 %

voidaan tyydyttää vielä suhteellisen kohtuullisilla kustannuksilla. Tätä suurempaan prosenttimäärään pyrittäessä kustannukset ja tyydytetyt tarpeet eivät nouse samassa suhteessa, vaan panoksia vaaditaan yhä enemmän. (Wilén 2007, 25.)

3.1 Laatu ja monipuolisuus

Laatu on yksi hyvän kokoelman tunnuspiirre. Tosin sen määrittäminen ei aina ole helppoa. Laadun käsite on välittömässä yhteydessä päämäärien asettamiseen. Jo 1800-luvun alussa esitettiin ajatus, että 1 000 nidettä tietynlaisia kirjoja tietyssä paikassa on arvokkaampi kokoelma kuin 20 000 tai 30 000 toisenlaista kirjaa toisenlaisessa paikassa. Pelkkä määrä ei siis ole ratkaiseva tekijä, vaan myös konteksti on huomioitava eli missä kokoelma sijaitsee ja kehen se on yhteydessä. (Wilén 2007, 39.) Parhaimmillaan kokoelma on moniarvoinen, laatua korostava ja eri aineistolajien tasapuolisuudelle perustuva ehyt kokonaisuus, joka syntyy vuorovaikutuksessa kirjaston käyttäjien kanssa (Hypén 2006, 27).

Kokoelmatyön tavoitteena on kehittää tasapainoisia kokoelmia, jotka heijastavat ja vastaavat erilaisten käyttäjäyhteisöjen koulutuksellisia ja vapaa-aikaan liittyviä tarpeita, eivätkä ole puolueellisia kirjastonhoitajan oman kulttuuri-identiteetin tai henkilökohtaisten kokemusten perusteella. Tavoitteena on monipuolinen kokoelma, joka edustaa kaikkia näkökulmia, ei pelkästään enemmistön mielipiteitä. (Johnson 2009, 129–131.) Kirjastojen tulee säilyttää ja aktiivisesti tarjota myös vanhempaa ja vähemmän kysyttyä kirjallisuutta, jota ei löydy enää muualta (Hypén 2006, 12).

3.2 Tuoreus ja ajantasaisuus

Kuten jo kirjastolaissa mainittiin, kirjaston kokoelman tulee uusiutua. Suositus uutuushankinnassa on 300–400 kirjaa 1 000 asukasta kohden. Sanoma- ja

aikakauslehtiä tulisi hankkia vähintään 15 vuosikertaa / 1 000 asukasta, mutta yhteensä vähintään 45 vuosikertaa (Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen laatutyöryhmä 2010; 23, 44.) Pienissä kunnissa suositustaso takaa vain minimitason uuden aineiston hankinnassa, joten hyvä tarjonta edellyttää näissä kunnissa suurempaa asukaskohtaista hankintaa. Vastaavasti suuremmissa kaupungeissa suositustasoa alhaisempikin hankinta takaa huomattavasti monipuolisemmat kokoelmat. (Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen laatutyöryhmä 2010; 42, 44.)

Uutuushankinnan pitäminen hyvällä tasolla voi olla haastavaa, sillä taantuma heikentää kirjastojen rahoitusta ja aineistomenot ovat kirjastojen yksinkertaisin säästökohde. Kuitenkin jatkuvat säästöt uutuushankinnassa näivettävät kokoelman nopeasti. Uutuushankinnan monipuolisuus sekä esillepano ovatkin keskeinen käyttöasteeseen vaikuttava tekijä. (Tiihonen 2009, 21.) Vaikka aineistokuljetukset kirjastojen välillä parantavat aineiston saatavuutta, ne eivät korvaa riittävää uutuushankintaa (Mäkinen 2009, 450).

Mooren kriteerin mukaan vähintään 40 % kokoelmasta tulisi olla alle viiden vuoden ikäistä ja alle 2 vuoden ikäistä aineistoa olisi suositeltavaa olla 10 % (Moore 1989, 82). Jotta tähän 40 %:n suositukseen päästään, sekä vuotuisten hankintojen että poistojen olisi oltava vähintään 8 % kokoelmasta (Ketonen 2004, 24). Ikärakenteeltaan tasapainoisessa kokoelmassa ajantasaisuudesta voidaan huolehtia pitämällä hankinnat ja poistot samalla tasolla. Ikärakenteeltaan vanha kokoelma vaatii uudistukseen reilumpia poistoja ja suurempaa uutuushankintaa. (Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen laatutyöryhmä 2010, 43.) Esimerkiksi HelMet-kirjastojen periaatteena on, että kokoelmasta vähintään 60 % olisi alle 10 vuotta vanhaa ja jokaisen yli 10 vuotta vanhan kirjan säilyttämiselle pitää olla peruste (Sanneman 2008, 31–32).

3.3 Käyttö

Kirjastot ja niiden kokoelmat ovat olemassa käyttöä varten. Se, että hyllyillä on kirjoja, ei ole kokoelman itsetarkoitus, vaan tärkeää on, että niitä luetaan. (Zorn 2009, 13.) Kokoelman käyttöaste on olennainen mittari määriteltäessä sitä, missä määrin kirjasto pystyy vastaamaan käyttäjien tarpeisiin (Poll & Boekhorst 2007, 128). Lainauskierro on riippuvainen kokoelman iästä. Mitä enemmän uusia aineistoja hankitaan, sitä nopeampaa on lainauskierto. (Ketonen 2004, 24.) Keskitasolle tai silmäntasolle sijoitettuja teoksia lainataan enemmän kuin ala- tai ylähyllillä olevia teoksia. Helpommin tavoitettavissa olevat teokset näyttävät yksinkertaisesti kiinnostavan eniten. (Wilén 2007, 19.)

Kokoelman korkeista käyttöluvusta ei automaattisesti seuraa, että kokoelma olisi hyvä. Kvantitatiivinen mitta on vain lukuja, eivätkä luvut kerro mitä niiden taakse kätkeytyy. Kvantitatiiviset mitat voivat hämätä, sillä ne ovat tarkkoja, johdonmukaisia ja verrattavia. Paljon enemmän kokoelman laadusta kertoisi se, miten lainattuja kirjoja on käytetty ja ovatko ne vastanneet käyttäjän tiedontarpeeseen, mikäli nämä asiat saataisiin selville. Tilastojen avulla ei kuitenkaan päästä käyttötapahtuman taakse. (Wilén 2007, 99.)

3.4 Kokoelman tuominen esille

Kokoelman hyvyys tai arvo paljastuu vasta siinä, mitä se saa aikaan. Kokoelmalla voi olla suuri potentiaalinen kyky tyydyttää käyttäjien tiedontarpeita, mutta ei ole itsestään selvää, että näin tapahtuisi myös todellisuudessa. Kokoelman hyödynnettävyyteen ja käyttöarvoon vaikuttavat monet asiat, kuten kokoelman esillepano, luettelointi, asiasanoitus ja fyysiset opasteet tai elektroniset linkit ja käytettävissä olevat neuvontapalvelut. (Wilén 2007, 100.)

Sisällönkuvailu, luokitus ja indeksointi antavat edellytykset ja muodostavat perustan kirjallisuuden esittelylle. Kenenkään lukeneisuus ei enää riitä hallitsemaan jatkuvasti laajenevia kirjallisuuskokoelmia, joten systemaattinen

sisällönkuvailu auttaa hyödyntämään kirjallisuuskokoelmaa täysipainoisesti ja nostamaan esille myös vanhempaa ja vähemmän tunnettua kirjallisuutta. (Hypén 2006, 47.) Tavoitteena onkin saada lukija ja teos kohtaamaan toisensa paremmin (Hypén 2006, 12).

Kirjallisuuden esittelytoiminnalla on pitkät perinteet kirjastoissa. Kirjastot ovat järjestäneet esimerkiksi kirjailijavierailuita, koonneet näyttelyitä erilaisten aiheiden ympärille ja laatineet esitteleviä kirjaluetteloita. Palautushylly toimii käyttäjien vertaisarviointina siitä, mitkä ovat olleet toisten käyttäjien mielestä lukemisen arvoisia teoksia. Jotkin kirjastot ovat järjestäneet myös lukupiirejä, joissa käyttäjät ovat voineet jakaa lukukokemuksiaan. Lukupiirien uusi sovellus on verkossa toimivat virtuaaliset lukupiirit, joista voidaan informoida kirjastojen kotisivuillakin. (Hypén 2006, 43.)

Omat hyllyryhmät varsinkin kaunokirjallisuudessa auttavat selailijaa, joka etsii lukemista jostain tietystä aiheesta. Ongelmia ovat kuitenkin tuottaneet kirjastojärjestelmät, jotka eivät mahdollista hyllyluokan merkitsemistä aineistorekisteriin. Hyllyryhmittelyn ehdoton edellytys olisi kuitenkin se, että teoksen hyllypaikka näkyy rekisteristä, jotta teos voidaan helposti paikantaa. (Hypén 2006, 54.)

Kirjavinkkaus on myös tärkeä osa kirjallisuuden esittelyä. Vinkkausten avulla pystytään vaikuttamaan siihen, mitä kirjaston käyttäjät lainaavat ja näin aineistoa, jota käyttäjät eivät vielä ole löytäneet, voidaan esitellä heille. (Hypén 2006, 44.) Mitä enemmän kirjoista puhutaan, sitä enemmän niitä lainataan (Verho 2005, 20). Asiakkaidenkin asiantuntemusta voi hyödyntää kokoelmien esittelyssä. Kirjastonhoitajan ei aina tarvitse toimia kirjavinkkarina, vaan asiakkaat voivat myös tehdä kirjavinkkauksia. Asiakkailta voidaan kysyä, haluaisivat he lukea ja esitellä jonkin uutuusteoksen muille erityisenä lukijailtana. Asiakkaat ovat kiinnostuneet toistensa mielipiteistä ja siitä, miten muut ovat kokeneet teoksen. Heillä on tarve jakaa lukukokemuksensa muiden kanssa. (Verho 2005, 20.)

Myös kokoelmien ja tilojen ulkoiseen olemukseen tulee kiinnittää huomiota. Kirjojen väljä esillepano tuo ne paremmin esille ja kannet kiinnittävät käyttäjien huomion sekä houkuttelevat tutustumaan ja lukemaan. (Hypén 2006, 46.) Kirjan näkeminen ja fyysinen selailu on merkityksellisempää kuin pelkkä kirjan viitemerkinnän näkeminen rekisterissä. Kirjastojen haasteena on innostaa käyttäjää sellaisen aineiston pariin, jonka olemassaoloa hän ei ole noteerannut aiemmin. Mahdollisimman erilaisten aineistojen yhdisteleminen tuo uusia näkökulmia ja monenlaisia tarttumakohtia lukijoille. (Paavonheimo 2006; 127–129, 132.)

3.5 Karsiminen

Yksinkertaisesti sanottuna karsiminen on käännteistä valintaa. Se on niteiden uudelleen arviointia suhteessa kokoelmaan ja niiden niteiden poistamista, jotka ovat huonokuntoisia, vähän käytettyjä, tietosisällöltään vanhentuneita tai virheellisiä, harhaanjohtavia tai sopimattomia. Kaikkien kirjastojen tulee karsia kokoelmaansa säännöllisesti, jos ne haluavat ylläpitää parasta mahdollista kokoelmaa. (Johnson 2009, 152.)

Hyllyillä näkyvä kokoelma muokkaa tehokkaasti käyttäjien mielikuvaa kirjastosta. Nuhjuinen ja epäsiisti kokoelma ei houkuttele käyttäjiä. Kokoelma tulee suhteuttaa käytettävissä olevaan hyllytilaan niin, että hyllyt eivät ole täyteen pakattuja, vaan tilaa jää myös laittaa kirjoja esille. (Verho 2005, 20–21.) Karsiminen johtaa parantuneeseen palveluun ja kokoelman kiertoon, sillä käyttäjät löytävät helpommin mieleistään ja ajantasaista aineistoa, kun huonokuntoiset ja vanhentuneet teokset on poistettu kokoelmasta (Johnson 2009, 153).

Nykypäivän suuntaus on kirjastojen muuntautuminen kokoelmavarastoista kohtauspaikoiksi. Jotta kirjastotila houkuttelisi nykyistä enemmän oleskelemaan ja viihtymään, merkitsee se väistämättä aineiston vähentämistä. Tämä uudenlainen ajattelutapa voi olla kirjaston arkityölle haaste. Kokoelmien

merkitys ei häviä, mutta ne pitäisi saada toimimaan osana uudentyyppistä kokonaisuutta. (Haavisto 2009, 8.)

Ideaalitilanteessa kirjastot arvioisivat aineistoa karsintamielessä yhtä säännöllisesti kuin lisäävät aineistoa kokoelmiinsa. Myös ei-painetut aineistot on otettava mukaan arviointiin yhdessä muun kokoelman kanssa. Pohdittaessa aineiston karsimista, apuna voi käyttää seuraavia kysymyksiä:

- Onko aineistoa käytetty?
- Onko se kulunut, likainen tai vaurioitunut?
- Onko sisältö edelleen relevanttia?
- Onko kokoelmassa vastaavaa aineistoa, joko kaksoiskappale tai samaa aihetta käsittelevä nide?
- Onko aineisto saatavilla muualta?
- Onko se harvinainen tai arvokas?
- Onko se korvattu uudella painoksella?
- Valittiinko se alun perin virheellisesti?
- Onko sillä paikallista merkitystä?
- Täyttääkö se alueellisia tarpeita?
- Onko se saatavilla elektronisessa muodossa ja onko jatkuva pääsy takautuviin tiedostoihin taattu? (Johnson 2009; 154–155, 160.)

3.5.1 Karsimisvaikeudet

Vaikka karsiminen on edellytys kokoelman kunnossapidolle, se ei ole ongelmatonta. Työpaineet voivat vaikeuttaa karsimista, eikä toimenpiteelle jää tarpeeksi aikaa kaiken muun työn ohella. Kirjojen poistamiselle on sekä tunneperäisiä että älyllisiä esteitä. Jos kirjojen lukumäärää pidetään kriteerinä laadulle, se rohkaisee säilyttämään vanhentuneitakin kirjoja kokoelmassa. Yleinen tyytymättömyys vaikuttaa myös asiaan. Käyttäjät saattavat nähdä kirjojen poistamisen vain kirjojen hukkaan heittämisenä ymmärtämättä karsimisen perimmäistä tarkoitusta. Monet pitävät kirjoja arvokkaana

kulttuuriperintönä ja siten lähes pyhinä. Yleensä myös sama työntekijä, joka valitsee aineistoa, poistaa sitä. Tällöin poistamisen voi tehdä vaikeaksi se, että henkilön tulee poistaa sellainen kirja, jonka hän on joskus arvioinut hyödylliseksi osaksi kokoelmaa. Voi olla myös vaikeaa todeta itselleen, että kirja on saatettu alun perin valita virheellisesti. (Slote 1997, 5 - 6.)

3.5.2 Casetapaukset

Jotkin kirjastot ovat ryhtyneet mittaviinkin poistotoimiin. Esimerkiksi Tanskassa Kööpenhaminan kaupunginkirjasto teki laajoja poistoja vuonna 2007. Kirjaston hyllyt olivat ahtaita ja täyteen pakattuja. Samaan aikaan sekä kirjastokäynnit että kirjojen lainaus vähentyivät tasaisesti. Muiden aineistolajien lainaus sen sijaan kasvoi. Kööpenhaminan pääkirjasto päätti karsia 200 000 nidettä, toisin sanoen lähemmäs 30 % kirjakokoelmastaan. Ennen karsimista kokoelmaan oli kuulunut noin 700 000 kirjaa. Karsimislistalle päätyivät huonokuntoiset ja vanhentuneet kirjat, painetut versiot kaikesta, mistä löytyi vastaava digitaalinen, ja aineisto, joita ei ollut lainattu 3 - 5 vuoteen. Karsimisen seurauksena vapautui paljon tilaa. Lisäksi se vaikutti positiivisesti sekä kirjastokäynteihin että lainaukseen, sillä karsimisen jälkeen niin kirjastokäynnit kuin kirjojen lainauskin ovat kasvaneet. (Zorn 2009, 13–14.)

Myös Ruotsissa Katrineholmin kirjastossa oli vastaava tilanne. Kirjaston hyllyt oli ahdettu täyteen aineistoa, jopa hyllyjen välit. Kirjasto halusi tiloistaan ilmavammat ja valoisammat. Karsimista tarvittiin, sillä se vapautti tilaa uusille toimille ja uudelle aineistolle sekä antoi lisämahdollisuuksia näyttelyille. Kokoelmasta karsittiin 40 %, kirjasto sai aineistosuunnitelman, ja tietoisuus lisääntyi siitä, mitä kokoelmassa on ja miksi. Karsimisen jälkeen kirjastokäynnit lisääntyivät 19 % ja lainaus nousi 10 %. Kirjojen osuus lisääntyneestä lainauksesta oli 50 %. (Zorn 2009, 13–14.)

4 TUTKIMUKSEN TAUSTAA

4.1 Kokoelman arviointi

Kokoelmia ja niiden käyttöä tulee tarkkailla säännöllisesti, koska yhä edelleen kirjastoissa on paljon ei-käytettyä aineistoa ja samaan aikaan asiakkaat yrittävät saada käyttöönsä aineistoa, jota ei ole kirjaston kokoelmissa. Tämä epäsuhta hankitun ja olemassa olevan ”turhan” ja toisaalta löytymättömän ja ”tarpeellisen” aineiston välillä asettaa kehittämispaineita kokoelmille. (Wilén 2007, 11.) Arviointi on keskeinen osa kokoelmien kehittämistä. Arviointiin käytetty aika hyödyttää myös käyttäjiä, kun arvioidaan sitä, miten rajalliset resurssit kohdennettaisiin parhaalla mahdollisella tavalla, ovatko palvelut laadukkaita ja vastaavatko ne käyttäjien tarpeita. (Kortelainen 2003, 9-10.)

Tutkimuksen tarkoituksena on arvioida Uudenkaupungin pääkirjaston tietokirjakokoelman tämänhetkistä tilaa. Jotta kokoelmaa voitaisiin kehittää, on ensin saatava selville sen nykyinen kunto. Kirjaston tavoitteena on tehdä kokoelmistaan käyttökokoelmia. Tutkimus antaa tarpeellisia taustatietoja, jotka auttavat kirjastoa kohdentamaan niukat aineistomäärärahat siten, että ne hyödyttäisivät parhaiten käyttäjiä.

Kokoelmaa arvioidaan tässä tutkimuksessa tutkimalla sen kokoa, ikää, lainausta, ei-lainausta, hankintaa ja poistoja pääluokittain. Sen jälkeen tarkastellaan kirjaston toivomuksesta tarkemmin alaluokkia 38, 59 ja 61. Tutkimuksessa keskitytään vain Uudenkaupungin pääkirjaston avohyllykokoelmassa sijaitseviin tietokirjoihin. Näin ollen varastoaineisto samoin kuin Uusikaupunki- ja Winter-kokoelmat jäävät tarkastelun ulkopuolelle. Pois on myös rajattu muu kuin kirja-aineisto, kuten av-materiaali ja elektroniset aineistot. Musiikkiaineistosta musiikkikirjat on otettu mukaan, sillä ne kuuluvat tietokirjallisuusluokkaan 7. Musiikkiaineistosta ei kuitenkaan ole otettu mukaan cd-levyjä, nuotteja tai partituureja. Pääluokkia koskevat tilastot koottiin kirjastojärjestelmä Origosta elo-syyskuussa. Luokkia 38, 59 ja 61 koskevat tilastot koottiin lokakuussa.

Kokoelman arviointimenetelmistä tutkimuksessa käytettiin kokoelmakeskeistä tilastomenetelmää sekä käyttökeskeistä lainaustutkimusta. Vaikka pelkillä tilastoilla ei voida kattavasti arvioida kokoelman tilaa, tilastoista saatuja tietoja voidaan käyttää muiden arviointimenetelmien taustatietona ja tukena, jos tutkimusta halutaan jatkaa eteenpäin vaikkapa kvalitatiivista metodia käyttämällä.

Tilastomenetelmän etuna on se, että tilastot ovat melko helposti koottavissa kirjastojärjestelmistä ja ne ovat objektiivisia, yleisesti ymmärrettäviä, yksiselitteisiä sekä vertailukelpoisia. Tilastomenetelmän haittapuolena on taas se, että tilastot eivät suoraan mittaa laatua eivätkä kerro, miten hyvin kokoelma tyydyttää käyttäjien tiedontarpeita. Myös tilastoissa käytettävät mittayksiköt voivat vaihdella kirjastoittain, jolloin vertailtavuus kärsii. (Wilén 2007, 122.)

Lainaustilastoista saatuja tietoja voidaan käyttää mm. kokoelman käyttöprofiilin kuvaamiseen, karsintaan, aineiston varastointi- ja säilyttämisongelmien ratkaisemiseen ja jopa laina-aikojen säätelyyn sekä lisäkappaleiden hankinnan tarpeen selvittämiseen. Lainaustilastoja tarkasteltaessa on muistettava, että teos voidaan lainata ilman, että sitä käytetään ja toisaalta teosta voidaan käyttää ilman, että sitä lainataan. Sisäkäytön jäädessä pois lainaustutkimuksesta tutkitaan vain osaa kirjaston käytöstä eli kokonaiskäyttöä aliarvioidaan (Wilén 2007, 138–142). Sisäkäyttö on kuitenkin jätetty pois tästä tutkimuksesta, sillä saatavilla ei ollut minkäänlaisia sisäkäyttötilastoja tutkimusajalta.

4.2 Uudenkaupungin kaupunginkirjasto

Uusikaupunki sijaitsee Lounais-Suomen rannikolla ja kuuluu Varsinais-Suomen maakuntaan. Kaupungin asukasmäärä on noin 15 900. (Uudenkaupungin kaupunki 2010.) Koska Uusikaupunki sijaitsee rannikolla, seudulla on paljon veneilyä ja kalastuksen harrastajia. Uudessakaupungissa sijaitsee myös Turun

ammattikorkeakoulun toimipiste, jota tosin näillä näkymin ollaan lakkauttamassa kesällä 2011. Näin ollen myös toimipisteen AMK-kirjaston toiminta loppuisi.

Uudenkaupungin kirjastoon kuuluu pääkirjasto, Kalannin lähikirjasto sekä kirjastoauto. Uusikaupunki on tällä hetkellä mukana Kirvakka-kirjastokimpassa. Kimppaan kuuluvat Uudenkaupungin kirjaston lisäksi Laitilan, Kustavin, Pyhärannan ja Vehmaan kirjastot (Uudenkaupungin kirjasto 2010). Uudenkaupungin kirjasto samoin kuin muutkin Kirvakka-kimppan jäsenet ovat siirtymässä Vaski-kirjastokimppaan vuoden 2011 syksyllä.

Uudenkaupungin kirjaston hankintasuunnitelmassa otetaan huomioon kirjaston toiminta-ajatus eli laadukkaan ja monipuolisen aineistokokoelman tarjoaminen asiakkaiden käyttöön. Kirjaston toiminnan keskeisenä päämääränä on tarjota käyttäjille heidän työelämässään ja vapaa-aikanaan tarvitsemia tietoja, virkistystä ja mahdollisuutta jatkuvaan oppimiseen sekä itsensä kehittämiseen. Kirjastoon hankitaan siis aineistoa, joka on sopusoinnussa kirjaston tehtävien sekä yleisten sivistyspoliittisten päämäärien kanssa.

Tietoa käyttäjien toiveista ja toiminnasta kerätään asiakaspalvelukyselyillä, lainaustilastoilla ja tietopalvelukysymysten analysoinnilla. Suoranaisia hankintaehdotuksia otetaan vastaan niitä annettaessa. Kaupungin taloudellinen tilanne vaikuttaa oleellisesti hankintaresursseihin. Tällä hetkellä hankinta ei yllä valtakunnalliseen keskiarvoon. Tietokirjallisuuden hankinnassa painopisteen alueeksi on valittu merellinen elämä ja ympäristö: laivat, veneet, merenkulku ja merihistoria. Kaunokirjallisuuden osuutta kokonaishankinnoista pyritään kasvattamaan. Lähikirjastoon hankitaan ensisijaisesti käyttökirjallisuutta. (Uudenkaupungin kaupunginkirjaston aineiston hankintasuunnitelma VV. 2009–2012.)

Kokoelman laatua ylläpidetään arvioinnilla ja poistamalla vanhaa aineistoa. Näin kokoelma pysyy ajantasaisena, hyväkuntoisena ja sopivan kokoisena. Varastoinnissa ja poistotyössä otetaan huomioon Kuopion varastokirjaston palvelut sekä kaukopalvelu. Tietokirjoista varastoidaan eri alojen kotimaiset perusteokset ja eri tieteenalojen klassikot, historiallisesti ja taiteellisesti

merkittävät teokset sekä Suomea koskevaa historiallista, kansa-, luonnon- ja maantieteellistä kirjallisuutta. Huonokuntoinen, loppuun käytetty, tietosisällöltään vanhentunut ja ei-lainattu kirja-aineisto, jota ei varastoida, poistetaan. (Varastointi- ja poisto-ohjeet 2009.)

5 TUTKIMUSTULOKSET

5.1 Aikuisten tieto- ja kaunokirjakokoelman vertailua

Uudenkaupungin kaupunginkirjaston kokoelmiin kuului yhteensä 133 656 nidettä. Pääkirjaston osuus tästä oli 95 773 nidettä. Pääkirjaston niteistä 85 952 oli kirjoja ja loput muuta aineistoa. Kirjoista valtaosa oli suomenkielisiä, sillä vieraskielisiä teoksia oli vain alle 6 000 nidettä. Aikuisten tietokirjallisuutta oli pääkirjastossa 36 916 nidettä, mikä vastasi 39 %:a pääkirjaston kokonaiskokoelmasta. Kaunokirjallisuuden osuus pääkirjaston kokoelmasta oli 25 %, lasten tietokirjallisuuden 5 % ja lasten kaunokirjallisuuden 22 %. Muun aineiston osuudeksi jäi siis noin 10 %. Suurin osa lehdistä on kuitenkin jätetty luetteloimatta kirjastotietokantaan, joten ne eivät lukeudu muun aineiston prosenttilukuun. Pääkirjaston aikuisten kokoelma jakautui tieto- ja kaunokirjallisuuden välillä siten, että aikuisten kokoelmasta 61 % oli tietokirjallisuutta ja 39 % kaunokirjallisuutta.

Vuonna 2008 pääkirjaston kokonaislainaus oli 179 396. Aikuisten tietokirjojen osuus kokonaislainauksesta oli 22 %, kun taas aikuisten kaunokirjojen osuus oli 31 %. Aikuisten kirja-aineiston lainausosuudet jakautuivat siten, että tietokirjojen osuus lainauksesta oli 42 % ja kaunokirjojen 58 %. Vuonna 2009 kokonaislainaus laski hieman, sillä se oli 170 960. Aikuisten tietokirjojen osuus kokonaislainauksesta oli edelleen 22 % samoin kuin aikuisten kaunokirjojenkin osuus oli 31 %. Myös aikuisten kirja-aineiston lainausosuudet pysyivät samana kuin edellisenä vuonna. Vuoden 2010 elokuun lopussa kokonaislainaus oli 108 162. Aikuisten tietokirjojen osuus kokonaislainauksesta oli edelleen 22 %,

mutta aikuisten kaunokirjojen osuus oli noussut yhdellä prosentilla 32 %:iin. Aikuisten kirja-aineiston lainauksesta tietokirjat saivat osakseen 41 % ja kaunokirjat 59 %. Pienoinen muutos edellisiin vuosiin verrattuna saattaisi johtua siitä, että yleensä kesäisin lainataan enemmän kaunokirjoja kuin tietokirjoja ja tietokirjojen lainaus lisääntyy jälleen syksyisin.

Vuonna 2008 pääkirjastoon hankittiin yhteensä 3 516 nidettä. Näistä hankinnoista tietokirjojen osuus oli 26 % ja kaunokirjojen osuus 22 %. Aikuisten kirjahankinnoista tietokirjoja oli 54 % ja kaunokirjoja 46 %. Kun näitä prosenttilukuja verrataan vastaaviin lainausprosentteihin, huomataan, että tietokirjojen hankintaprosentti oli suurempi kuin lainausprosentti, kun taas kaunokirjoilla tilanne oli päinvastainen. Vuonna 2009 hankintamäärät nousivat 3 661 niteeseen. Tietokirjojen osuus kokonaishankinnasta pysyi samana, mutta kaunokirjojen osuus nousi 27 %:iin. Myös aikuisten kirjahankintojen prosenttiosuudet muuttuivat. Tietokirjojen osuus oli 49 % ja kaunokirjojen 51 %. Vuoden 2010 elokuun lopussa hankintoja oli tehty yhteensä 2 077. Tässä vaiheessa sekä aikuisten tietokirjojen että kaunokirjojen osuus kokonaishankinnasta oli 26 %. Aikuisten kirjahankinta jakautui sekin tasan, eli sekä tieto- että kaunokirjat saivat osakseen 50 % aikuisten kirjahankinnoista. Hankinnan prosenttiosuuksissa huomataan selvä muutos vuonna 2009, jolloin hankintaprosentit siirtyivät vastaamaan paremmin lainausprosentteja.

Vuonna 2008 pääkirjaston kokoelmasta poistettiin 4 298 nidettä. Kokonaispoistoista 40 % oli aikuisten tietokirjoja ja 22 % aikuisten kaunokirjoja. Poistot aikuisten kirjojen kesken jakautuivat siten, että poistoista tietokirjoja oli 64 % ja kaunokirjoja 36 %. Vuonna 2009 kaunokirjojen poisto-osuudet nousivat selvästi. Kokonaispoistoja oli yhteensä 4 447, joista aikuisten tietokirjojen poistolukema oli 40 % ja kaunokirjojen 38 %. Aikuisten kirjojen poistot jakautuivat lähes tasan, sillä tietokirjoja poistettiin 51 % ja kaunokirjoja 49 %. Vuoden 2010 elokuun loppuun mennessä oli taas keskitytty tietokirjojen poistoihin. Kokonaispoistoja tehtiin 3 557. Kokonaispoistoista aikuisten tietokirjojen osuus oli 44 % ja kaunokirjojen vain 17 %. Aikuisten kirjojen

poistoista tietokirjoja oli 72 % ja kaunokirjoja 28 %. Taulukoihin 1 - 4 on koottu prosenttiluvut, jotta lukujen vertaileminen olisi helpompaa.

Taulukko 1. Tieto- ja kaunokirjakokoelma.

KOKOELMA	2008	2009	2010
Tietokirjat / Kokonaiskokoelma	34 %	33 %	33 %
Kaunokirjat / Kokonaiskokoelma	22 %	22 %	22 %
Tietokirjat / Aikuisten kirjakokoelma	61 %	60 %	60 %
Kaunokirjat / Aikuisten kirjakokoelma	39 %	40 %	40 %

Taulukko 2. Tieto- ja kaunokirjojen lainaus.

LAINAUS	2008	2009	2010
Tietokirjat / Kokonaislainaus	22 %	22 %	22 %
Kaunokirjat / Kokonaislainaus	31 %	31 %	32 %
Tietokirjat / Aikuisten kirjalainaus	42 %	42 %	41 %
Kaunokirjat / Aikuisten kirjalainaus	58 %	58 %	59 %

Taulukko 3. Tieto- ja kaunokirjojen hankinta.

HANKINNAT	2008	2009	2010
Tietokirjat / Kokonaishankinnat	26 %	26 %	26 %
Kaunokirjat / Kokonaishankinnat	22 %	27 %	26 %
Tietokirjat / Aikuisten kirjahankinnat	54 %	49 %	50 %
Kaunokirjat / Aikuisten kirjahankinnat	46 %	51 %	50 %

Taulukko 4. Tieto- ja kaunokirjojen poistot.

POISTOT	2008	2009	2010
Tietokirjat / Kokonaispoistot	40 %	40 %	44 %
Kaunokirjat / Kokonaispoistot	22 %	38 %	17 %
Tietokirjat / Aikuisten kirjapoistot	64 %	51 %	72 %
Kaunokirjat / Aikuisten kirjapoistot	36 %	49 %	28 %

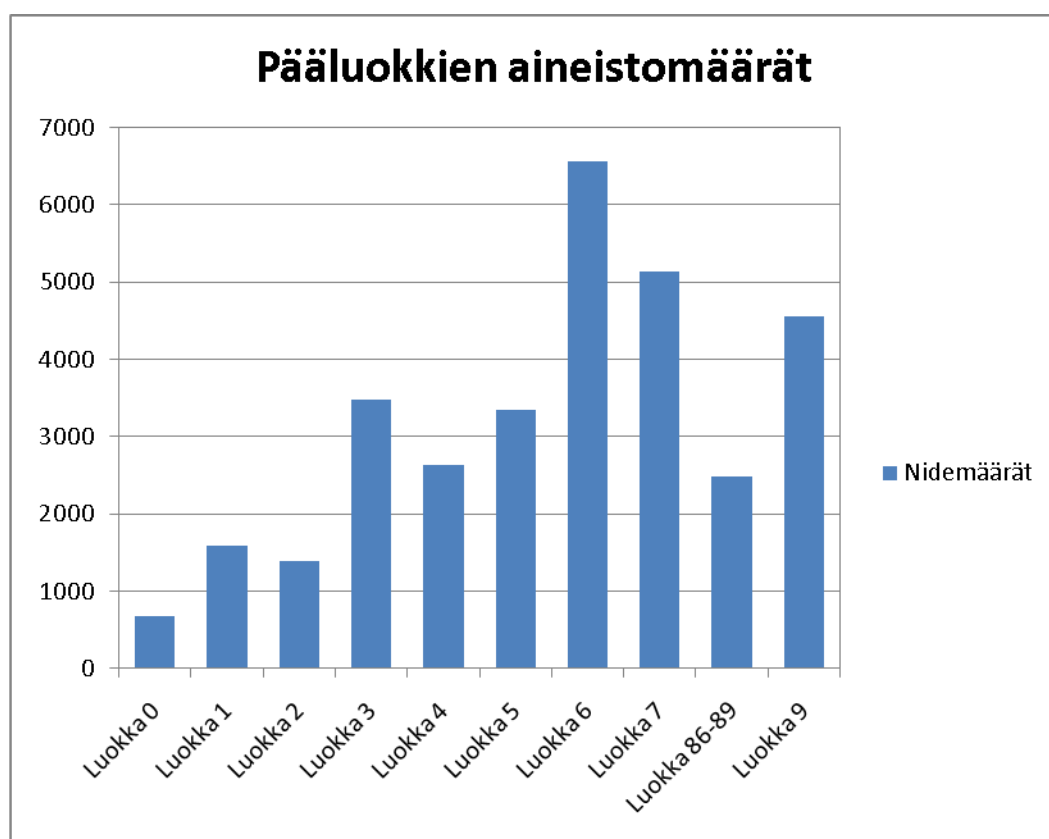
Seuraavaksi tutkimuksessa keskitytään ainoastaan pääkirjaston tietokirjakokoelman tarkasteluun. Aluksi tietokirjakokoelmaa tutkitaan pääluokittain. Mukaan otettiin siis seuraavat luokat:

- Luokka 0 Yleisteokset. Kirja-ala. Kirjastotoimi. Yleinen kulttuuripolitiikka. Joukkotiedotus
- Luokka 1 Filosofia. Psykologia. Rajatieto
- Luokka 2 Uskonto
- Luokka 3 Yhteiskunta
- Luokka 4 Maantiede. Matkat. Kansatiede
- Luokka 5 Luonnontieteet. Matematiikka. Lääketiede
- Luokka 6 Tekniikka. Teollisuus. Käsityö. Maa- ja metsätalous. Kotitalous. Liiketalous. Liikenne.
- Luokka 7 Taiteet. Liikunta
- Luokat 86–89 Kirjallisuustiede. Kielitiede.
- Luokka 9 Historia

(Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010).

5.2 Pääluokkien aineistomäärät

Pääkirjaston kokonaiskokoelma oli vähentynyt vuosien 2008–2010 välisenä aikana 1 761 niteellä. Kirja-aineisto oli vähentynyt 2 001 niteellä. Tietokirjallisuuskokoelmassa oli tutkimusajankohtana yhteensä 36 916 nidettä. Niteistä 31 852 oli avokokoelmassa sijaitsevia kirjoja. Vuoteen 2008 verrattuna tietokirjojen määrä oli vähentynyt 1 040 niteellä.

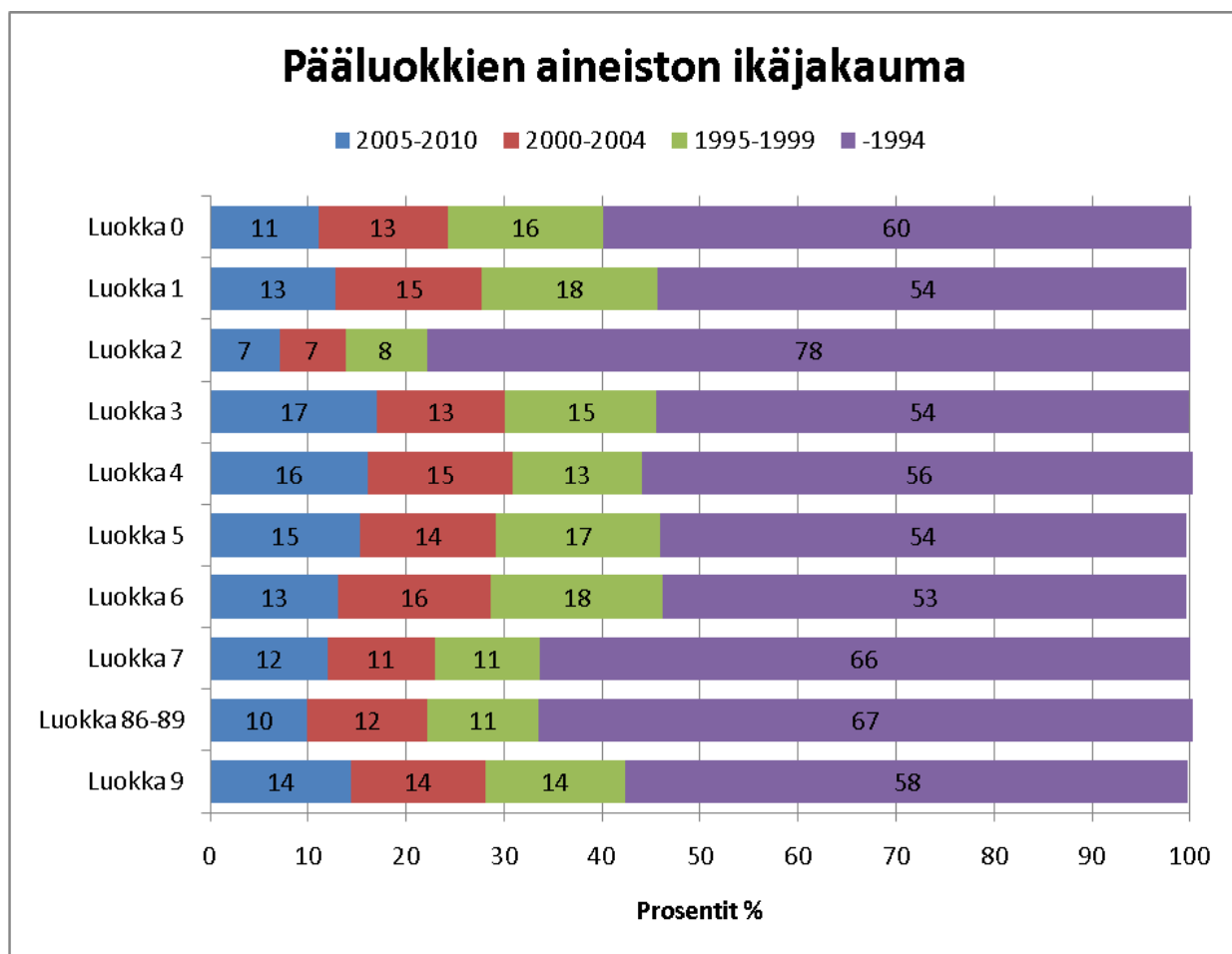
Kuvio 1. Pääluokkien aineistomäärät niteinä.

Pääluokkien väliset prosenttiosuudet tietokirjakokoelmasta olivat pysyneet suunnilleen samoina vuosien 2008–2010 aikana. Muutosprosentti oli vaihdellut 0,0-0,7 % välillä. Tutkimushetkellä eniten kirjoja oli pääluokassa 6, yhteensä 6 559 nidettä eli yli viidennes kaikista tietokirjoista, kuten kuviosta 1 näkyy. Seuraavaksi eniten kirjoja oli pääluokissa 7 ja 9. Nämä kolme pääluokkaa muodostivat yli puolet (51 %) pääkirjaston aikuisten tietokirjakokoelmasta. Vähiten kirjoja oli pääluokassa 0. Myös pääluokat 1 ja 2 sisälsivät vähän aineistoa. Nämä kolme pienintä pääluokkaa muodostivat yhteensä vain 12 %

tietokirjakokoelman aineistomäärästä. Pääluokkien kirjämäärät niteittäin saatiin kirjakokoelmatilastoista.

5.3 Pääluokkien aineiston ikäjakauma

Kokoelmaa koskevien yleisten laatusuosituksen mukaan kokoelman ajantasaisuuden takaamiseksi alle viiden vuoden ikäistä aineistoa tulisi olla 40 % kokoelmasta. Koska tutkimus tehtiin keskellä vuotta 2010, ei saatu selvää viiden vuoden mittaista ajanjaksoa. Sen vuoksi uusimpaan viisivuotiskauteen on laskettu mukaan aina vuodesta 2005 asti hankitut kirjat, vaikka aineisto on itse asiassa silloin noin viiden ja puolen vuoden ikäistä. Yhtenäisyyden vuoksi tutkimuksessa viitataan kuitenkin tähänkin aikaväliin viiden vuoden jaksona. Lisäksi tilastot koottiin nimekkeistä, sillä ikäjakaumaa ei ole mahdollista saada kirjastojärjestelmästä niteinä ellei tilastoja tilata erikseen järjestelmän ylläpitäjältä. Tämä voi aiheuttaa pieniä heittoja lukemissa, mutta ne eivät merkittäviä tulosten kannalta, sillä kokoelman kaksoiskappaleiden määrä on suhteellisen vähäinen.

Kuvio 2. Pääluokkien aineiston ikäjakauma.

Tietokirjakokoelman osalta jäätiin reilusti 40 %:n tavoitelukeman alle. Kun tarkasteltiin koko tietokirjakokoelmaa, vuosien 2005–2010 välillä ilmestyneen aineiston osuus jäi 14 %:iin prosenttiin. Näin ollen 40 %:n suosituksesta jäätiin yli 26 %. Vasta kaikki korkeintaan 15-vuoden ikäiset kirjat yhteen laskettuna saavutettiin 40 %:n lukumäärä. Tämä tarkoittaa sitä, että yli puolet pääkirjaston tietokirjoista oli yli 15 vuotta vanhoja. Yksikään pääluokka ei päässyt lähelle 40 %:n suositusta. Eniten uusinta aineistoa oli pääluokassa 3, mutta siinäkin vain 17 %. Näin ollen paraskin pääluokka jäi 23 % tavoitelukemasta. Lähimmäs tätä pääluokkaa pääsivät pääluokat 4 ja 5. Vähiten uutta aineistoa oli pääluokassa 2. Uskontoa käsittelevistä kirjoista vain 7 % oli hankittu viimeisten viiden vuoden aikana. Seuraavaksi vähiten tuoretta aineistoa oli pääluokissa 86–89 ja 0.

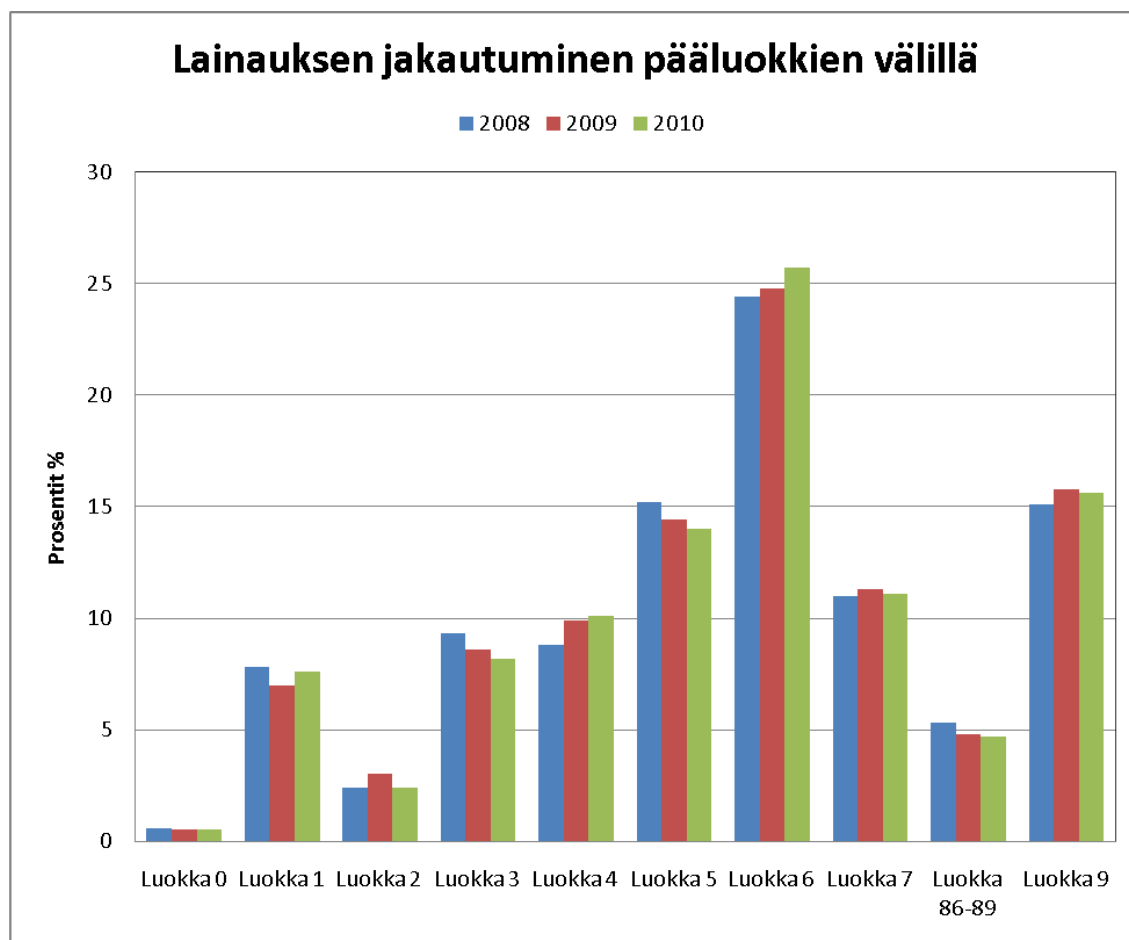
5 - 10 vuoden ikäistä kirjallisuutta oli eniten pääluokassa 6. Pääluokassa 2 oli tässäkin kohdassa vähiten aineistoa. Jos lasketaan yhteen vuosien 2000–2010 aikana ilmestyneet kirjat, yksikään pääluokka ei vielä silloinkaan yltänyt 40 %:iin suositukseen. Parhaimmillaan päästiin 31 %:iin pääluokassa 4.

Kuten kuviosta 2 näkyy, valtaosa kirja-aineistosta oli yli 15 vuotta vanhaa. Keskiarvolta 59 % kirjoista oli yli 15 vuotta vanhoja. Kaikissa pääluokissa lukema oli yli 50 %. Vähiten vanhoja kirjoja oli pääluokassa 6, yhteensä 53 %. Kauas eivät jääneet pääluokat 1, 3 ja 5, joissa kaikissa yli 15 vuotta vanhojen kirjojen prosenttiosuus oli 54 %. Heikoin tilanne iän suhteen oli pääluokassa 2, jonka kirja-aineisto oli ylivoimaisesti iäkkäintä. Tässä luokassa jopa 78 % kirjoista oli yli 15 vuoden ikäisiä. Yli 60 %:n lukemaan kohosivat pääluokat 7 sekä 86–89. Pääluokkien nimekemäärät jaoteltuna iän mukaan löytyvät liitteestä 1.

40 %:n tavoitelukemaan päästään, jos vuosittaiset hankinnat ja poistot ovat 8 %:n tasolla. 31 852 niteisestä kokoelmasta 8 % vastaa 2 548 nidettä. Jos seuraavan viiden vuoden aikana pääkirjaston tietokirjakokoelmaan hankitaan vuosittain 2 548 kirjaa ja siitä poistetaan sama lukumäärä vanhoja kirjoja, päästään lopulta 40 %:n tavoitteeseen edellyttäen, että kokoelmaa pyritään pitämään nykyisen kokoisena.

5.4 Pääluokkien lainaus

Lainausta pääluokkien kesken vertailtiin kolmen viimeisen vuoden ajalta eli vuodesta 2008 vuoteen 2010. Vuoden 2010 lainaus käsittää ajanjakson 1.1.–31.8, joten se ei ole täysin vertailukelpoinen kahteen edelliseen vuoteen, vaan sitä on pidettävä enemmänkin suuntaa-antavana lukuna.

Kuvio 3. Lainauksen jakautuminen pääluokkien välillä prosentteina vuosina 2008-2010.

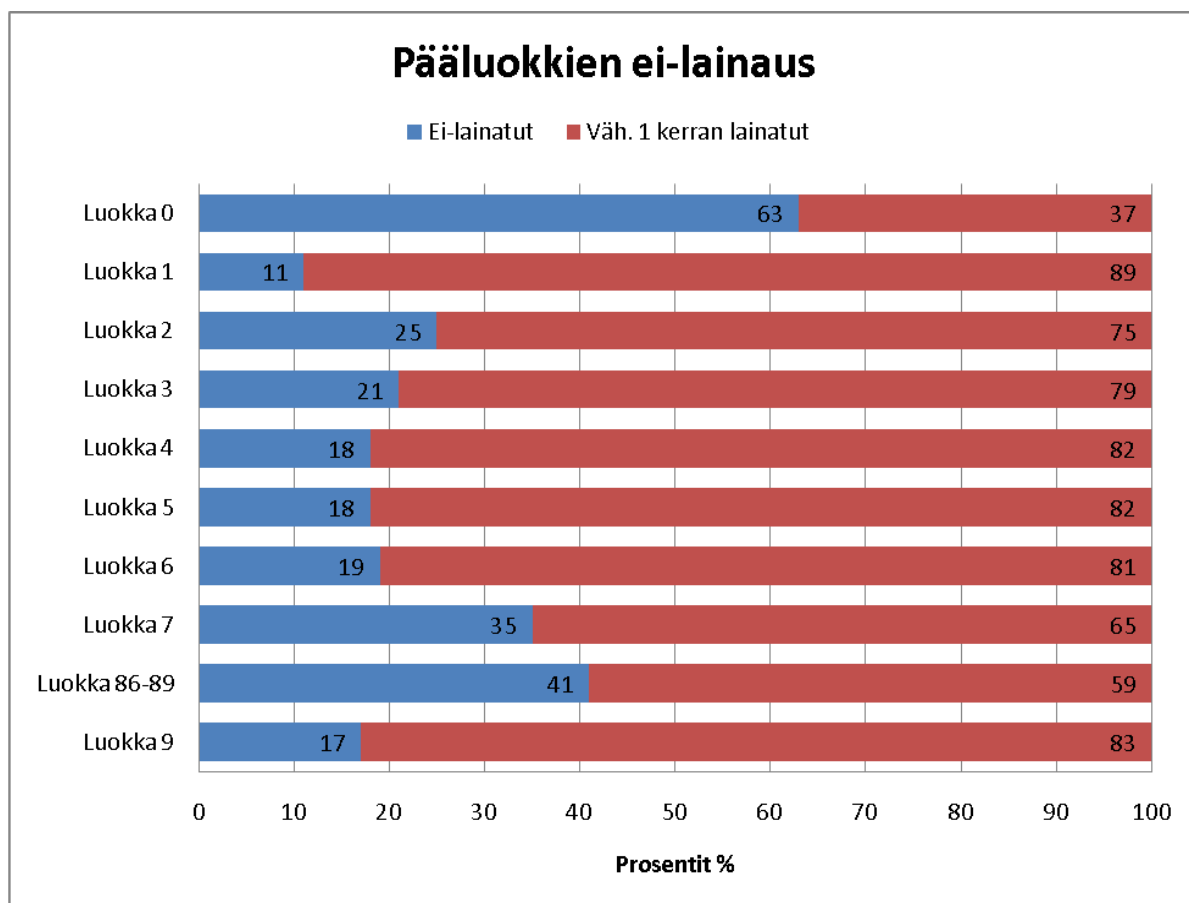
Kuviosta 3 näkyy, että pääluokkaan 6 kohdistui eniten lainausta, mikä ei ole yllätys, sillä kyseinen luokka sisälsi myös eniten aineistoa. Seuraavaksi lainatuimmat olivat pääluokat 5 ja 9. Pääluokan 9 lainaus selittyy sen koolla, mutta pääluokka 5 ei ollut kokonsa puolesta kolmen suurimman luokan joukossa. Edellä mainittujen kolmen lainatuimman pääluokan lainaus muodosti 55 % tietokirjojen kokonaislainauksesta. Vähiten lainausta kohdistui luonnollisesti pienimpään pääluokkaan eli luokkaan 0. Tämän pääluokan lainaus oli vain puolen prosentin paikkeilla. Muita lainaukseltaan pieniä pääluokkia olivat myös luokat 2 ja 86–89. Pääluokassa 2 lainauksen vähäisyys selittyy luokan pienellä koolla, mutta luokka 86–89 ei ollut kolmen pienimmän pääluokan joukossa, joten kyseisen luokan lainaus kokoonsa nähden oli odotettua vähäisempää.

Vuoden 2008 ja 2009 lainausmääriä aiemmin vertailtaessa huomattiin, miten suuntaus lainauksen suhteen oli hieman laskemaan päin. Vain pääluokassa 2 ja 4 lainausmäärät olivat nousseet mainittavasti vuodesta 2008 vuoteen 2009. Myös pääluokan 9 lainaluku kohosi, mutta nousu oli hyvin vähäistä. Kaikissa muissa pääluokissa lainamäärät olivat laskeneet vuodesta 2008.

Prosenttimääriä tutkittaessa pääluokissa 2, 4, 6, 7 ja 9 lainaus oli lisääntynyt vuodesta 2008 vuoteen 2009, kuten näkyy kuviosta 3. Tämä ero johtuu siitä, että vaikka absoluuttiset lainaluvut olisivatkin saattaneet laskea, kuten oli käynyt pääluokissa 6 ja 7, niin luokkien lainojen osuus kaikista aikuisten tietokirjalainoista oli kuitenkin noussut, sillä tietokirjojen kokonaislainauksen lasku oli ollut prosentuaalisesti suurempaa kuin kyseisten luokkien lainauksen lasku.

Kuvion 3 mukaan pääluokkien 4 ja 6 prosenttiosuudet lainauksesta näyttivät kasvaneen joka vuosi. Tasaista vuosittaista lainauksen prosenttiosuuden vähenemistä oli havaittavissa pääluokissa 3, 5 ja 86–89. Pääluokan 1 lainaus näytti kohoavan tänä vuonna viime vuoden pienoisen notkahduksen jälkeen. Toisaalta taas vuoden 2009 lainausprosentin nousun jälkeen laskusuunnassa näyttivät olevan pääluokat 2, 7 ja 9. Pääluokassa 0 lainausprosentti oli pysynyt lähes vakiona. Liitteestä 1 löytyvät lainausmäärät kappaleina.

Tutkimuksessa selvitettiin myös, kuinka suurta osaa kirjoista ei ollut lainattu kertaakaan vuosien 2006–2010 eli hieman alle viiden vuoden aikana. Aineistomäärät koottiin nimekkeinä, sillä näitäkään lukuja ei saatu kirjastojärjestelmästä niteinä.

Kuvio 4. Pääluokkien ei-lainaus vuosien 2006–2010 aikana nimekkeinä.

Kuten kuviosta 4 havaitaan, paras tilanne näytti olevan pääluokassa 1, jonka kirjoista vain 11 % ei ollut saanut osakseen lainkaan lainausta viimeisen viiden vuoden aikana. Alle 20 %:n ei-lainausmääriin pääsivät myös pääluokat 4, 5, 6 ja 9. Kun muistetaan, että pääluokassa 2 kirja-aineisto oli selvästi vanhinta, on huomionarvoista, ettei luokka ollut kolmen eniten ei-lainauksia sisältävän pääluokan joukossa. Heikoin tilanne oli pääluokassa 0, sillä yli puolet sen kirjoista, jopa 63 %, oli jäänyt vaille lainausta. Kyseinen pääluokka sisältää paljon hakuteoksia ja bibliografioita, joita lainataan hyvin vähän, mutta joiden koetaan olevan ammattikirjallisuutta ja siten kirjastossa halutaan säilyttää niitä. Myös pääluokissa 7 ja 86–89 oli paljon kirjoja, joita ei ollut lainattu vuosien 2006–2010 aikana kertaakaan. On kuitenkin muistettava, että kirjoja saatetaan käyttää, vaikkei niitä lainata. Lisäksi kirjaston käsikirjasto lakkautettiin kesällä 2010 ja sen niteistä muutama sata siirrettiin avokokoelmaan. On erittäin suuri mahdollisuus, että vastasiirretyt kirjat eivät olleet ehtineet mennä lainaan vielä

tutkimuksen aikana. Käsikirjastosta avokokoelmaan siirretyt kirjat jakautuivat suhteellisen tasaisesti eri luokkien välille. Lainauserot saatiin suoraan lainaustilastoista. Ei-lainatut laskettiin yksitellen tiedonhakulistalta. Pääluokkien ei-lainattujen nimekkeiden lukumäärät löytyvät liitteestä 1.

5.4.1 Relatiivinen käyttö

Relatiivinen eli suhteellinen käyttö tarkoittaa sitä käyttömäärää, jonka tietyn luokan tulisi saada osakseen suhteessa sen edustukseen kokoelmasta. Jos esimerkiksi luonnontieteiden osuus on 15 % kirjaston kokoelmasta, oletetaan alan saavuttavan myös 15 % osuuden lainauksesta. Relatiivinen käyttö lasketaan jakamalla tietyn alan lainausprosentti alan koon prosenttiluvulla. Tuloksena saadaan alan käyttöfaktori. Jos käyttöfaktori on 1, kyseisen luokan lainaus ja koko ovat täysin tasapainossa keskenään. Jos käyttöfaktori on alle 1, viittaa se alikäytettyyn luokkaan ja vastaavasti taas luku, joka on yli 1, kertoo luokan olevan ylikäytetty. Alhainen käyttöfaktori viittaa yleistettyyn siihen, että luokka vaatii karsintaa ja korkea käyttöfaktori taas kielii siitä, että luokkaan tulisi hankkia enemmän aineistoa. (Wilén 2007, 139–140.)

Taulukko 5. Pääluokkien käyttöfaktorit vuosilta 2008–2010.

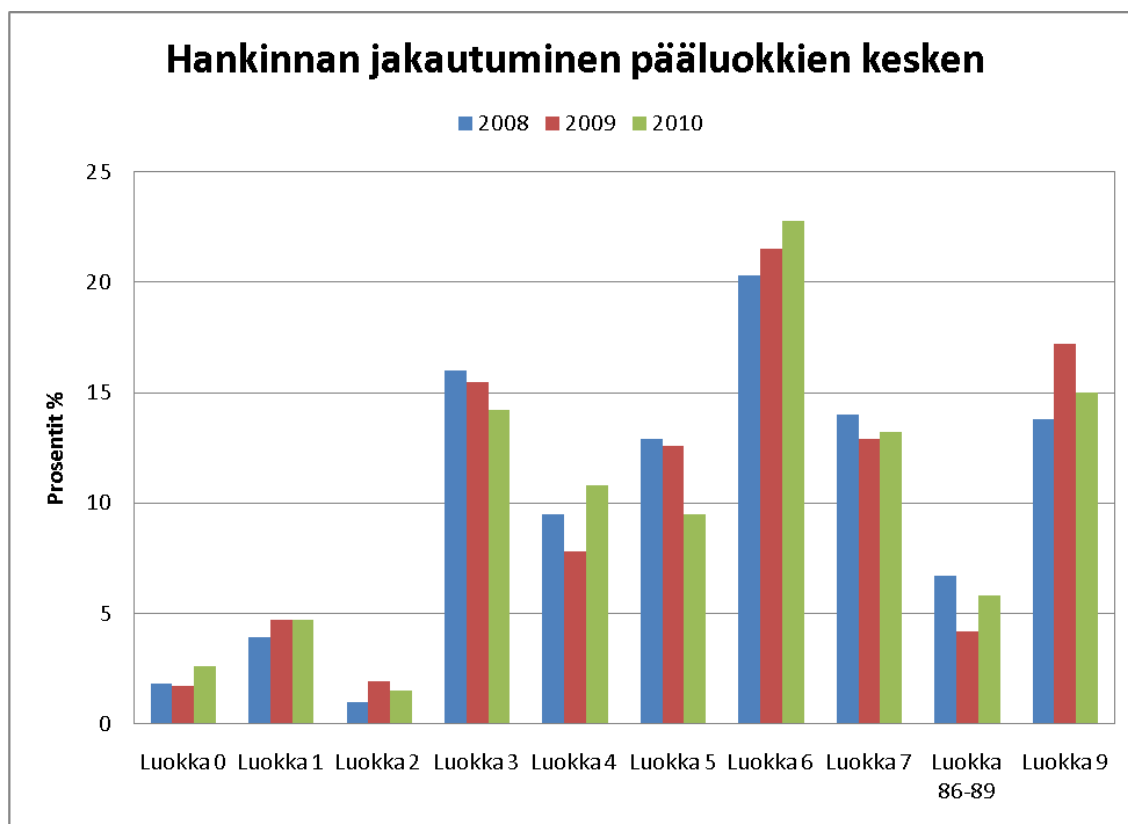
	2008	2009	2010
Luokka 0	0,3	0,2	0,2
Luokka 1	1,6	1,4	1,5
Luokka 2	0,6	0,7	0,5
Luokka 3	0,8	0,8	0,8
Luokka 4	1	1,2	1,2
Luokka 5	1,4	1,3	1,3
Luokka 6	1,2	1,2	1,2
Luokka 7	0,7	0,7	0,7
Luokka 86-89	0,7	0,6	0,6
Luokka 9	1,1	1,1	1,1

Tietokirjojen pääluokista luokka 1 oli ylikäytetyin. Sen käyttöfaktori on ollut korkein jokaisena tarkasteluvuotena, kuten havaitaan taulukosta 5. Tästä luokasta siis lainattiin selvästi enemmän mitä sen koko antaisi olettaa. Seuraavaksi ylikäytetyin oli pääluokka 5. Myös pääluokat 4 ja 6 lasketaan ylikäytetyiksi. Lähinnä tasapainoisinta oli pääluokka 9, sillä sen käyttöfaktori oli 1,1. Hieman alikäytön puolella oli pääluokka 3, jonka käyttöfaktori 0,8 oli pysynyt tasaisena kolmen vuoden ajan. Pääluokat 2, 7 ja 86–89 olivat jo selvästi alikäytettyjä. Heikoin tilanne oli kuitenkin pääluokassa 0, jonka käyttöfaktori 0,2 on todella alhainen. Pääluokat olivat siis joko yli- tai alikäytettyjä, täysin tasapainoisia luokkia ei ollut. Vuoden 2009 käyttöfaktoreiden keskiarvo oli 0,92.

5.5 Pääluokkien hankinta

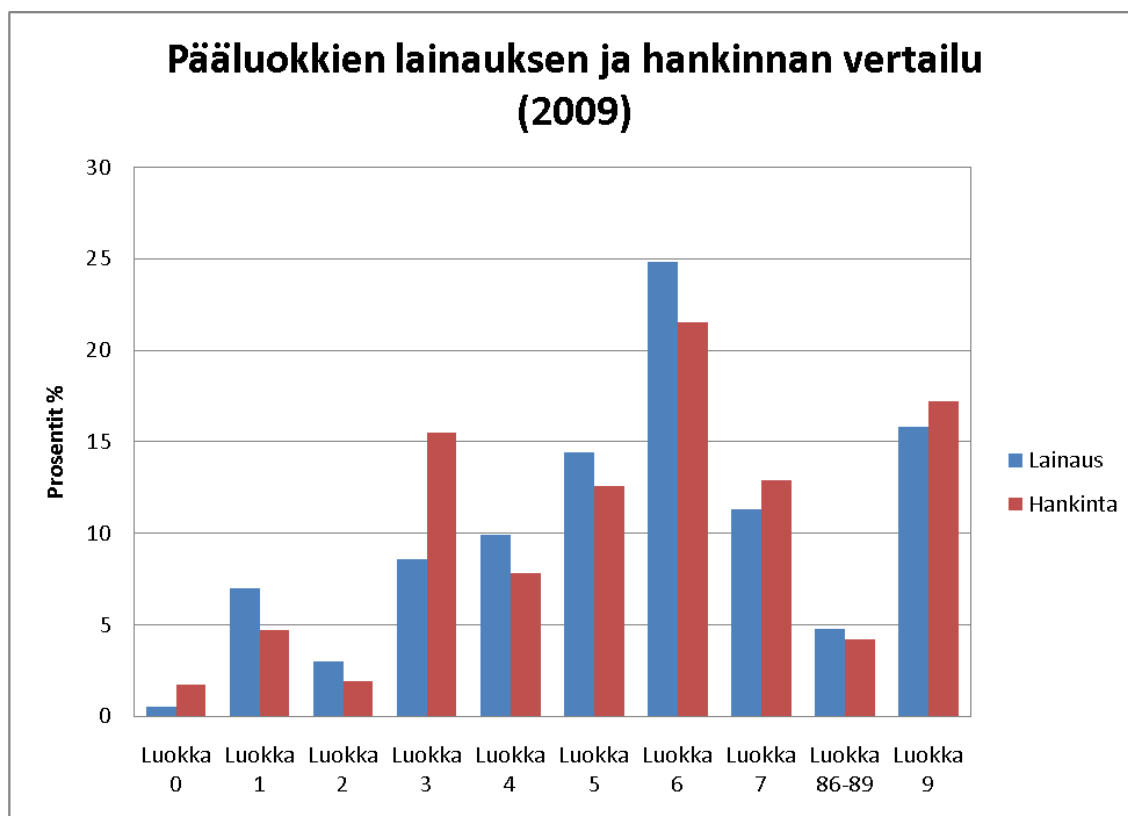
Tietokirjojen hankintamäärät olivat lisääntyneet hieman vuodesta 2008 vuoteen 2009. Eniten kirjoja hankittiin pääluokkaan 6, koska se oli suurin sekä kooltaan että lainaukseltaan. Myös pääluokat 3 ja 9 olivat hankintamäärien kärjessä. Vähiten hankintoja tehtiin pieniin pääluokkiin eli luokkiin 0 ja 2. Myös pääluokat 1 ja 86–89 jäivät hankinnoiltaan vähäisiksi. Vuosien 2008 ja 2009

hankintamääriä vertailtaessa vain pääluokissa 4, 7 ja 86–89 hankintamäärät olivat laskeneet. Pääluokissa 0 ja 3 hankintamäärät olivat pysyneet ennallaan.

Kuvio 5. Hankinnan jakautuminen prosentteina pääluokkien kesken vuosina 2008-2010.

Tarkasteltaessa hankintaa prosentteina kuviosta 5 havaitaan, että edellä mainittujen viiden pääluokan lisäksi luokassa 5 hankintaprosentit olivat laskeneet vuodesta 2008 vuoteen 2009 tultaessa. Koska tietokirjojen kokonaishankintamäärät olivat lisääntyneet vuonna 2009, tietyn pääluokan hankintojen pysyminen lähestulkoon vuoden 2008 tasolla aiheutti kyseisen luokan hankintaprosentin laskun. Vuoden 2010 suuntaa-antavia prosenttiosuuksia tarkasteltaessa pääluokissa 0, 4 ja 6 hankintojen osuus oli kasvamassa verrattuna vuosiin 2008 ja 2009.

Kuvio 6. Lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.

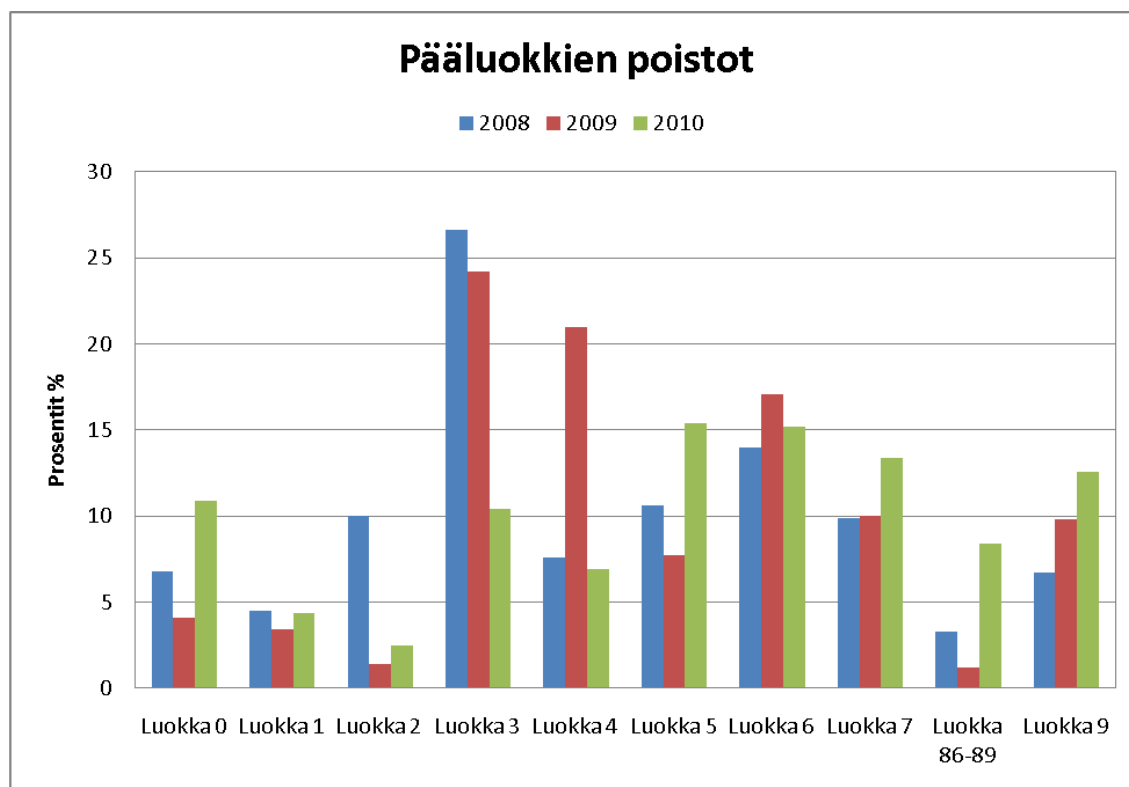
Kun vuoden 2009 lainauksen ja hankinnan prosenttiosuuksia verrataan keskenään, huomataan, ettei yksikään luokka ole täysin tasapainossa näiden osalta. Tämä näkyy kuviossa 6. Kuudessa pääluokassa suhteellinen lainaus oli suurempaa kuin hankinta ja toisaalta taas neljään pääluokkaan hankittiin suhteessa enemmän aineistoa kuin sitä lainattiin. Hankinta ja lainaus olivat parhaiten tasapainossa toisiinsa nähden pääluokissa 86–89, 9 ja 7. Selvä ero lainauksen hyväksi näytti olevan pääluokissa 1 ja 6. Luokkia, joissa taas suhteellinen hankinta ylitti huomattavasti lainauksen, olivat pääluokat 0 ja 3.

Teoriaosuudessa todettiin, että vuotuisten hankintojen ja poistojen olisi oltava vähintään 8 % kokoelmasta, jos halutaan päästä Mooren kriteerin mukaiseen suositukseen, jonka mukaan vähintään 40 % kokoelmasta tulisi olla alle viiden vuoden ikäistä. Jos oletetaan, että hankinnat pysyvät tulevaisuudessakin suurin piirtein vuoden 2009 tasolla eli 944 niteessä, on tietokirjakokoelmaa pienennettävä, jos halutaan saavuttaa Mooren kriteerin mukainen kokoelman ikärakenne. Kun lasketaan 8 %:n vastaavan 944 nidettä, niin

tietokirjakokoelman kokonaisuudessaan olisi silloin oltava vain noin 11 800 nidettä.

5.6 Pääluokkien poistot

Pääkirjaston tietokirjakokoelmaa yritetään pienentää, jotta kaunokirjallisuus ja tietokirjallisuus vastaisivat edustusmääriltään paremmin lainausta. Poistoprosentteja tarkasteltaessa havaittiin, miten poistot saattavat jakautua hyvinkin epätasaisesti luokan sisällä tutkittujen kolmen vuoden aikana.

Kuvio 7. Pääluokkien poistot prosentteina vuosilta 2008–2010.

Kuten kuvio 7 huomataan, vuonna 2008 ylivoimaisesti eniten kirjoja poistettiin pääluokasta 3. Luokasta poistettiin lähes saman verran kirjoja myös seuraavana vuonna. Vuonna 2010 poistoprosentti oli kuitenkin pienentynyt yli puolella. Myös pääluokkaan 2 tehtiin suhteellisen paljon poistoja vuonna 2008, jonka jälkeen poistomäärät olivat pysyneet pieninä luokassa. Vuonna 2009

pääluokasta 4 poistettiin selvästi enemmän aineistoa kuin muina vuosina. Pääluokissa 0, 5 ja 86–89 poistotoimet näyttivät kohdistuvan vuodelle 2010. Poistoja oli tehty suhteellisen tasaisesti ilman suurta vuosittaista hyppäystä pääluokissa 1 ja 6. Pääluokassa 9 poistot näyttivät puolestaan lisääntyneen tasaisesti vuosittain. Prosenttien suurista vaihteluista voidaan päätellä, että poistot tehdään projektinomaisesti ja niissä keskitytään eri luokkiin eri vuosina.

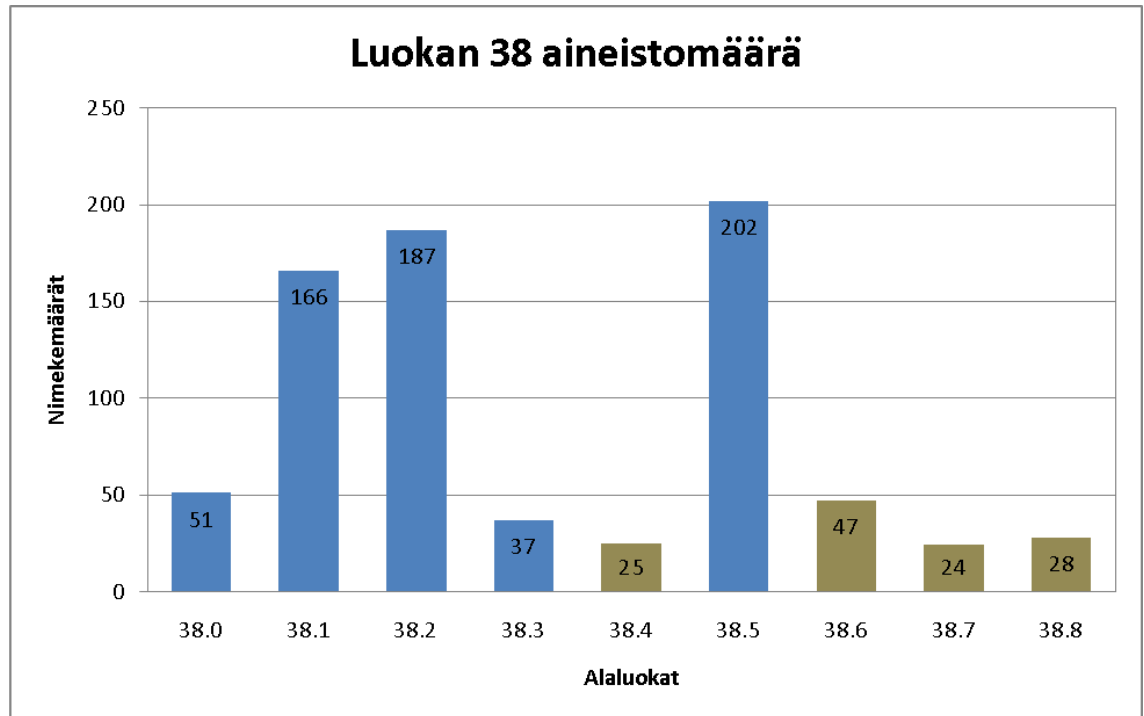
6 LUOKKIEN 38, 59 JA 61 TUTKIMUSTULOKSET

Lähempään tarkasteluun valittiin luokat 38, 59 ja 61. Kyseiset luokat valittiin, koska ne ovat käytettyjä luokkia, alojen aineisto uudistuu nopeasti ja lisäksi kirjaston käyttäjiltä on tullut palautetta, että näihin luokkiin toivottaisiin lisää uusia kirjoja. Luokka 38 käsittelee kasvatusta, opetusta ja kasvatustiedettä, luokassa 59 on lääketieteen ja terveydenhoidon kirjallisuus ja luokan 61 aiheena on ATK ja tietokoneet. Liitteeseen 2 on kerätty näiden kolmen luokan tilastoja.

6.1 Luokka 38: Kasvatus, opetus, kasvatustiede

6.1.1 Luokan 38 aineistomäärä

Luokassa 38 oli yhteensä 849 nimekettä. Tiedot haettiin kirjastojärjestelmästä nimekkeinä, sillä niitä ei saatu niteinä. Eniten nimekkeitä oli alaluokassa 38.5, yhteensä 202, kuten näkyy kuviosta 8. Seuraavaksi eniten aineistoa oli luokissa 38.1 ja 38.2. Nämä kolme edellä mainittua luokkaa olivat ylivoimaisesti suurimmat nimekemääriltään ja ne muodostivat jopa 66 % luokan 38 kokonaisnimekkeistä. Vähiten aineistoa oli luokissa 38.4, 38.7 ja 38.8. Kaikissa näissä luokissa nimekemäärät jäivät alle 30:een.

Kuvio 8. Luokan 38 aineistomäärä nimekkeinä. (Siniset pylväät tarkoittavat alaluokkia, joita tarkasteltiin lähemmin tutkimuksessa.)

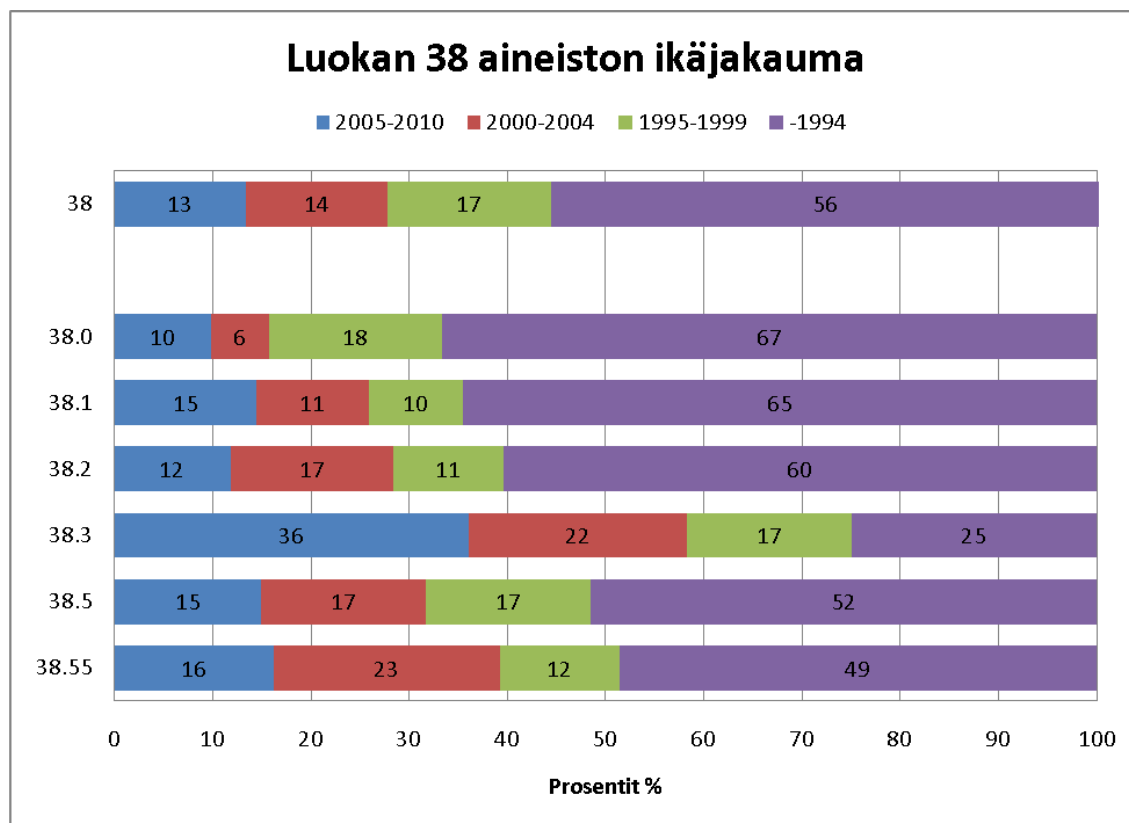
Tutkimuksessa ei tutkittu kaikkia luokan 38 alaluokkia, vaan niistä valittiin mukaan kuusi kirjaston toiveiden perusteella. Nämä kuusi alaluokkaa ovat seuraavat:

- 38.0 Yleisteokset
- 38.1 Perhe- ja kotikasvatus
- 38.2 Opetusoppi
- 38.3 Opiskelutekniikka
- 38.5 Koululaitos
- 38.55 Erityisopetus. Erityiskasvatus. Erityiskoulut

(Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010).

Yllä olevista alaluokista pienin oli luokka 38.3, jossa oli 36 nimekettä, joten aiemmin mainitut kolme pienintä luokkaa jäivät tarkastelun ulkopuolelle. Aiemmin mainitut kolme suurinta luokkaa kuitenkin otettiin mukaan tarkasteluun.

6.1.2 Luokan 38 aineiston ikäjakauma

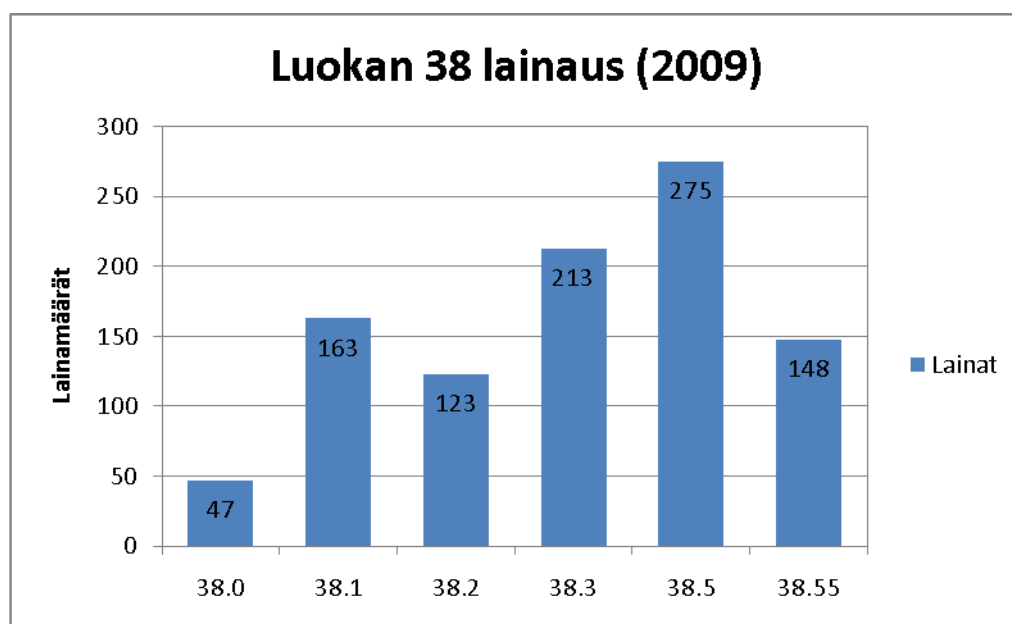
Kuvio 9. Luokan 38 aineiston ikäjakauma prosentteina.

Luokassa 38 oli keskimäärin 13 % vuosina 2005–2010 ilmestynyttä aineistoa eli 40 %:n suosituslukemasta jäätin reilusti. Myös pääluokan 3 prosenttilukemasta jäätin jonkin verran, sillä pääluokassa vastaava prosenttiluku uusimman aineiston kohdalla oli 17 %. Silmiinpistäväntä kuviossa 9 on kuitenkin alaluokan 38.3 ikäjakauma, sillä se oli ylivoimaisesti eniten tuoreinta aineistoa sisältävä luokka. Tämä luokka täytti melkein Mooren kriteerin, sillä se sisälsi viisivuotista aineistoa 36 %. Myös vuosien 2000–2004 aikana ilmestynyttä aineistoa oli luokassa 22 %. Yli 15-vuotiasta aineistoa oli vain 25 %. Se on lähes puolet vähemmän kuin seuraavaksi parhaassa luokan 38 alaluokassa, joka oli luokka 38.55. Tässä luokassa oli vuosina 2005–2010 ilmestynyttä aineistoa 16 %. Luokassa oli lisäksi eniten vuosina 2000–2004 ilmestynyttä aineistoa, nimittäin 23 %. Alaluokka 38.55 oli siis ikäjakaumaltaan parempi kuin luokka 38.5, johon

se sisältyy. Heikoin tilanne oli luokassa 38.0, jossa oli vähiten sekä vuosina 2005–2010 että 2000–2004 ilmestynyttä aineistoa. Lisäksi siinä oli 67 % yli 15 vuotta vanhaa aineistoa.

6.1.3 Luokan 38 lainaus

Vuonna 2009 luokkaan 38 kohdistui 973 lainaa. Kuten kuviosta 10 voidaan todeta, suurinta lainausta sai osakseen luokka 38.5, joka oli myös aineistomäärältään suurin alaluokka. Seuraavaksi parhaiten lainattiin kuitenkin luokasta 38.3, mikä oli varsin merkittävää, sillä luokka oli kooltaan pienin tarkasteluun mukaan otetuista alaluokista. Sen lainaus nousi siitä huolimatta jopa 213 lainaan. Selvästi vähiten lainausta kohdistui luokkaan 38.0, josta lainattiin 47 kertaa.

Kuvio 10. Luokan 38 lainaus vuonna 2009.

Vuoden 2009 aikana luokan 38 eniten lainatuimmista nimekkeistä Sirkka Hirsjärven Tutki ja kirjoita teoksen kaksi eri painosta olivat ylivoimaisesti tilaston kärjessä. Kyseisen kirjan vuoden 2004 painokselle kertyi lainakertoja 48 ja taas vuoden 2007 painokselle 36 lainakertaa. Kirjat kuuluvat alaluokkaan 38.3.

Relatiivista käyttöä tarkasteltaessa taulukosta 6 havaitaan, että luokan 38 käyttöfaktori 0,9 viittasi varsin tasapainoiseen luokkaan. Kuitenkin huomataan, että erot eri alaluokkien käyttöfaktorien välillä olivat paikoitellen hyvinkin suuret.

Taulukko 6. Luokan 38 käyttöfaktorit vuonna 2009.

Luokka	Käyttöfaktori
38	0,9
38.0	0,7
38.1	0,8
38.2	0,5
38.3	4,6
38.5	1,1
38.55	1,6

Ylivoimaisesti korkein käyttöfaktori oli luokalla 38.3, sillä se kohosi jopa 4,6:een. Kun muistetaan, että tasapainoisen luokan käyttöfaktori on 1, voidaan luokan 38.3 todeta olleen erittäin ylikäytetty. Toinen selvästi ylikäytetty luokka oli 38.55, jonka käyttöfaktori oli 1,6. Tasapainoisin luokka oli 38.5 käyttöfaktorillaan 1,1, mutta luokan sisällä on oltava vaihtelua, joka tasoittaa alaluokan 38.55 selvästi ylikäytetyn osuuden. Muut luokat jäivät alikäytön puolelle. Heikoin käyttöfaktori oli luokalla 38.2, sillä se oli vain 0,5. Vaikka luokka oli kooltaan toiseksi suurin, jäi se tarkastelluista luokista lainaukseltaan toiseksi pienimmäksi. Voidaan siis päätellä luokan vaativan poistoja.

Tarkasteltaessa vuosien 2006–2010 välillä ei-lainattuja kirjoja luokassa 38 havaitaan, että kokonaisuudessaan luokan nimekkeistä 26 %:a ei ollut lainattu tutkitulla aikavälillä. Paras tilanne oli jälleen kerran luokassa 38.3, jonka kirjoista vain 3 % eli yksi nimeke, oli jäänyt lainaamatta viimeisen viiden vuoden aikana. Kolmessa luokassa, 38.0, 38.1 ja 38.55, ei-lainattujen osuus oli 20 %. Myös luokassa 38.5 lukema oli lähellä tätä, nimittäin 22 %. Heikoin tilanne oli luokassa 38.2, jonka kirjoista 31 %:a ei ollut lainattu tarkastellun ajanjakson aikana kertaakaan.

Taulukko 7. Luokan 38 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.

	38	38.0	38.1	38.2	38.3	38.5	38.55
2005-2010	14 %	40 %	0 %	9 %	0 %	20 %	17 %
2000-2004	8 %	33 %	0 %	13 %	0 %	0 %	0 %
1995-1999	16 %	11 %	0 %	24 %	0 %	9 %	0 %
-1994	36 %	18 %	31 %	42 %	11 %	34 %	36 %
Yhteensä	26 %	20 %	20 %	31 %	3 %	22 %	20 %

Samalla tarkasteltiin myös sitä, miten kirjan ikä vaikuttaa ei-lainaukseen. Taulukosta 7 voidaan nähdä, että paras tilanne lainauksen suhteen oli 5-10 vuoden ikäisten kirjojen kohdalla. Uusimpien kirjojen kohdalla tilannetta heikensi se, että aivan uusimmat kirjat eivät välttämättä vielä olleet ehtineet lainaan. Yllättävintä oli se, että vuosina 1995–1999 ilmestyneiden kirjojen lainaus oli lähes yhtä runsasta kuin uusimpien kirjojen lainaus, alaluokasta riippuen jopa parempaakin. Luokissa 38.1 ja 38.3 kaikki alle 15-vuotiaat kirjat oli lainattu vähintään kerran tarkastellun ajanjakson aikana. Valtaosa ei-lainatuista kirjoista lukeutui siis kokoelmassa oleviin yli 15 vuotta vanhoihin teoksiin. Suurimmassa osassa luokista yli 15 vuotta vanhoissa kirjoissa ei-lainausprosentti nousi yli 30 %.

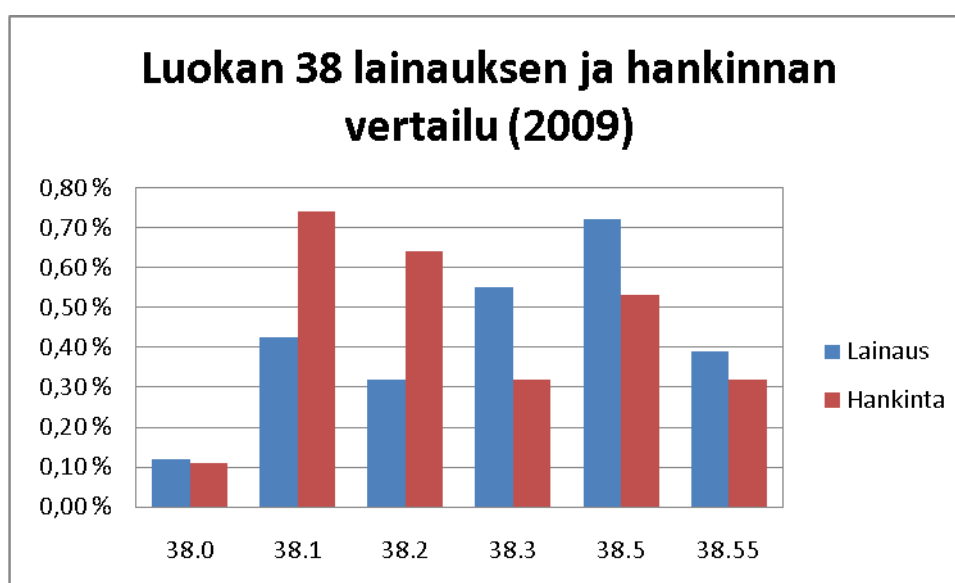
6.1.4 Luokan 38 hankinta

Luokkaan 38 hankittiin vuonna 2009 yhteensä 30 kirjaa, joka vastasi n. 3 %:a tietokirjojen hankinnoista. Eniten hankittiin luokkaan 38.1, yhteensä 7 kirjaa. Luokkaan 38.2 hankittiin 6 kirjaa ja luokassa 38.5 luku oli 5. Vähiten hankintoja tehtiin luokkaan 38.0, johon hankittiin yksi kirja. Taulukossa 8 näkyvät hankintamäärät luokittain.

Taulukko 8. Luokan 38 hankinnat vuonna 2009.

Luokka	Hankintamäärä (kpl)
38	30
38.0	1
38.1	7
38.2	6
38.3	3
38.5	5
38.55	3

Lainausta ja hankintaa vertailtaessa on muistettava, että luokkien hankintamäärät olivat pieniä, joten jopa yhden tai kahden kirjan muutokset hankinnoissa muuttaisivat tilannetta vertailussa. Kuviosta 11 havaitaan, että tutkittavista luokista lainaukseltaan ja hankinnaltaan parhaiten tasapainossa olivat luokat 38.0 ja 38.55. Muissa luokissa erot joko lainauksen tai hankinnan hyväksi olivat hyvin selvät. Luokissa 38.3 ja 38.5 suhteellinen lainaus oli huomattavasti suurempaa kuin hankinta. Vastaavasti taas luokissa 38.1 ja 38.2 tilanne oli päinvastainen ja luokkiin hankittiin suhteessa enemmän aineistoa kuin niistä lainattiin.

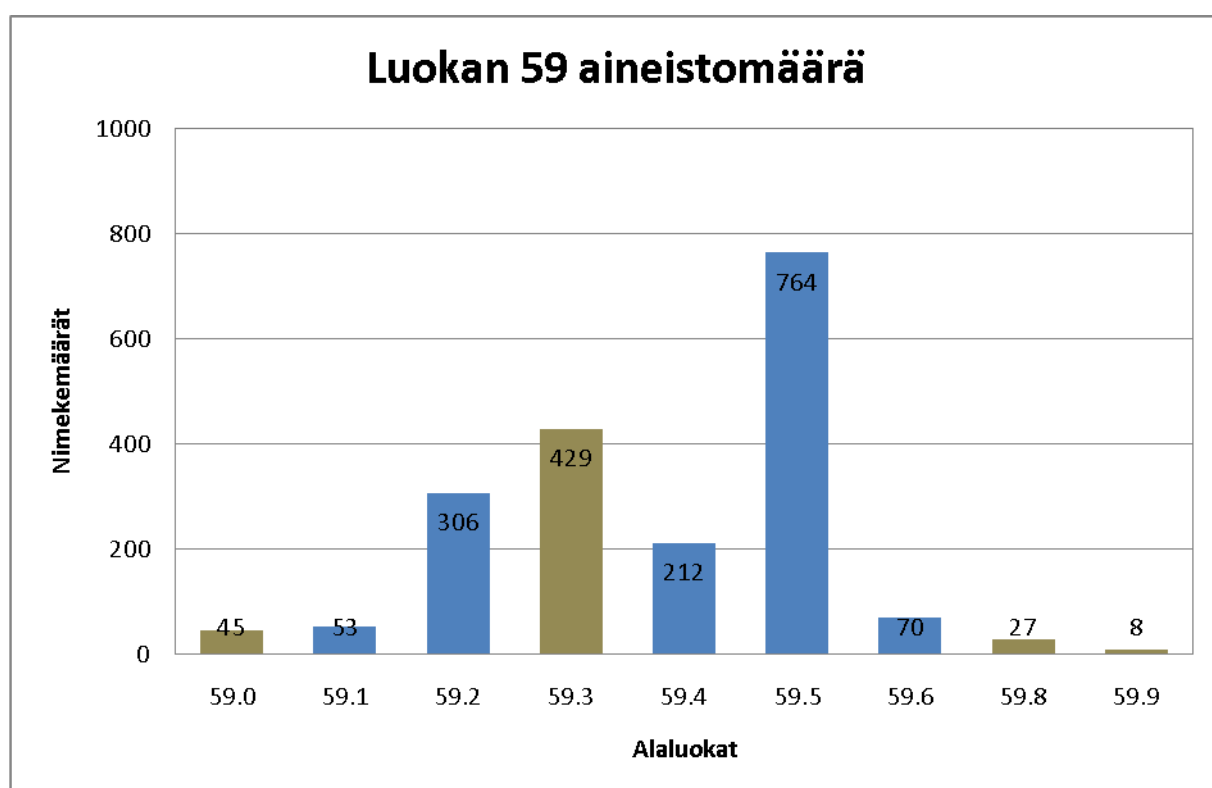

Kuvio 11. Luokan 38 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.

6.2 Luokka 59: lääketiede ja terveydenhoito

6.2.1 Luokan 59 aineistomäärä

Luokassa 59 oli yhteensä 1 944 nimekettä. Kuviosta 12 huomataan, että selvästi eniten nimekkeitä oli alaluokassa 59.5, yhteensä 764. Se vastasi 39 %:a luokan 59 nimekkeistä. Toiseksi eniten nimekkeitä oli luokassa 59.3, nimittäin 429. Luokassa 59 oli viisi pientä alaluokkaa, joiden nimekemäärä oli korkeintaan 70. Näistä pienimmässä luokassa oli vain kahdeksan nimekettä.

Kuvio 12. Luokan 59 aineistomäärä nimekkeinä. (Siniset pylväät tarkoittavat alaluokkia, joita tarkasteltiin lähemmin tutkimuksessa.)

Tutkimuksessa valittiin lähempään tarkasteluun seuraavat alaluokat:

- 59.1 Lääketieteellinen biologia
- 59.2 Yleinen terveydenhoito
- 59.35 Seksologia
- 59.4 Hoitomenetelmät

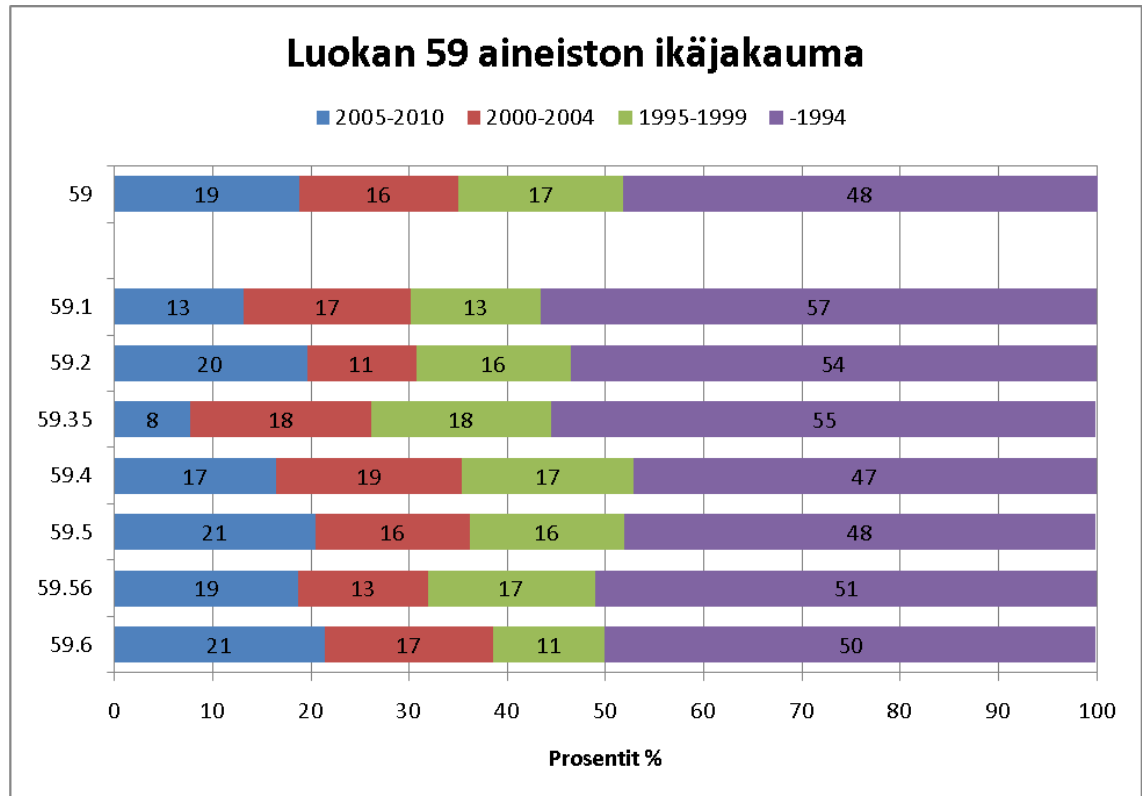
- 59.5 Elimet. Taudit
- 59.56 Psykiatria
- 59.6 Lasten terveydenhoito. Lastentaudit

(Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010).

Tutkimukseen mukaan otetuista alaluokista vähiten nimekkeitä oli luokassa 59.1, joka sisälsi 53 nimekettä. Kolme kaikkein pienintä luokkaa jäivät siis tutkimuksen ulkopuolelle.

6.2.2 Luokan 59 aineiston ikäjakauma

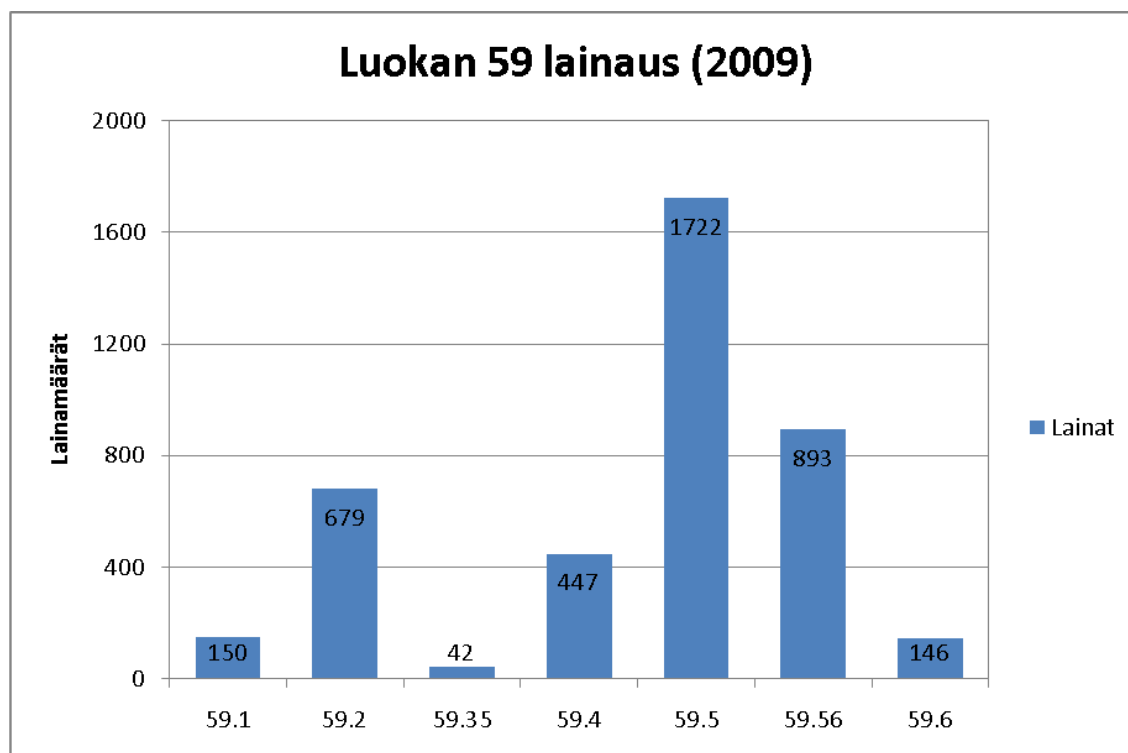
Kuten kuviosta 13 ilmenee, luokassa 59 oli vuonna 2005–2010 ilmestyneitä nimekkeitä 19 %. Tämäkin luokka jäi siis puoliväliin Mooren kriteerin täyttämässä. Yli 15 vuotta vanhojen nimekkeiden osuus oli 48 %. Luokka 59 oli siis hieman parempi ikäjakaumaltaan kuin pääluokka, johon se kuuluu. Eniten vuosina 2005–2010 ilmestynyttä aineistoa oli luokissa 59.5 ja 59.6. Molemmissa luokissa näiden nimekkeiden osuus oli 21 %. Heikoin tilanne oli luokissa 59.35 ja 59.1. Luokassa 59.35 oli vähiten vuosina 2005–2010 aikana ilmestyneitä nimekkeitä, vain 8 %. Luokassa 59.1 taas oli eniten yli 15-vuotiaita nimekkeitä, nimittäin 57 %. Ainoat alaluokat, jotka pääsivät yli 15 vuotta vanhan aineiston kohdalle alle 50 %:iin olivat luokat 59.4 ja 59.5.

Kuvio 13. Luokan 59 ikäjakauma prosentteina.

6.2.3 Luokan 59 lainaus

Vuonna 2009 luokkaan 59 kohdistui yhteensä 4 035 lainaa. Se vastasi noin 10 %:a tietokirjojen kokonaislainauksesta. Suurinta lainausta sai osakseen alaluokka 59.5, jolle kertyi 1 722 lainaa eli 43 % luokan 59 kokonaislainauksesta. Kyseisen luokan lainoista 893 kohdistui sen alaluokkaan 59.56. Seuraavaksi eniten lainattiin luokasta 59.2, jolle kertyi 679 lainaa. Vähäisintä lainaus oli alaluokassa 59.35, kuten havaitaan kuviosta 14. Tämä luokka ei kuitenkaan ollut aineistomäärältään pienin tarkastelluista luokista. Sitä pienempi luokka 59.1 ja sitä vain muutaman nimekkeen suurempi luokka 59.6 saivat molemmat osakseen yli kolminkertaisesti lainoja verrattuna luokan 59.35 lainamäärään. Luokassa 59 eniten lainauskertoja saanut kirja oli vuonna 2009 Marita Paunosen Hoitotieteen tutkimusmetodiikka, joka kuuluu alaluokkaan 59.2. Kirja sai yhteensä 29 lainauskertaa.

Kuvio 14. Luokan 59 lainaus vuonna 2009.

Tarkasteltaessa luokkien relatiivista käyttöä taulukosta 9 voidaan todeta luokan 59 kokonaisuudessaan olleen ylikäytetty, sillä sen käyttöfaktori oli 1,6. Luokkaa lainattiin näin ollen enemmän kuin sen aineiston osuus tietokirjakokoelmasta edellyttäisi. Tutkituista alaluokista ainoastaan luokka 59.35 oli alikäytetty. Sen käyttöfaktori oli 0,5, joten luokka jäi selvästi alikäytön puolelle. Muiden luokkien kohdalla käyttöfaktori kohosi selvästi yli yhden. Korkein käyttöfaktori oli luokalla 59.1, sillä se nousi jopa 2.3:een. Luokassa 59 ei siis ollut yhtään tasapainoista alaluokkaa. Korkeat käyttöfaktorit antavat viitteitä siitä, että luokan hankintoja olisi lisättävä. Pääluokan 5 käyttöfaktori oli 1,3, joten luokan 59 käyttöfaktorin noustessa keskiarvon yläpuolelle, jotkin muut luokat hilasivat pääluokan keskiarvoa alemmas.

Taulukko 9. Luokan 59 käyttöfaktorit vuonna 2009.

Luokka	Käyttöfaktori
59	1,6
59.1	2,3
59.2	1,8
59.35	0,5
59.4	1,7
59.5	1,8
59.56	2
59.6	1,7

Tarkasteltaessa vuosina 2006–2010 ei-lainattuja kirjoja luokassa 59 havaitaan, että kokonaisuudessaan 11 % luokan nimekkeistä ei oltu lainattu tutkitulla aikavälillä. Tilanne oli hyvä, sillä pääluokan 5 vastaava luku oli 18 %. Pääluokista ainoastaan pääluokka 1 pääsi yhtä alhaiseen prosenttilukemaan. Paras tilanne ei-lainauksen suhteen oli luokassa 59.4, jonka kirjoista vain 5 % eli 10 nimekettä oli jäänyt lainaamatta viimeisen viiden vuoden aikana. Myös luokassa 56.5 ja sen alaluokassa 59.56 ei-lainattujen nimekkeiden osuus oli vain 8 %. Heikoin tilanne oli luokassa 59.1, jonka nimekkeistä 23 %:a ei ollut lainattu kertaakaan tarkastellun ajanjakson aikana. Tämä oli yllättävää, sillä luokan lainaus ja käyttöfaktori olivat hyvällä tasolla. Voidaan siis päätellä, että kyseisessä luokassa lainaus jakautui suhteellisen epätasaisesti teosten kesken.

Taulukko 10. Luokan 59 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.

	59	59.1	59.2	59.35	59.4	59.5	59.56	59.6
2005-2010	4 %	14 %	7 %	0 %	6 %	2 %	1 %	0 %
2000-2004	2 %	0 %	0 %	0 %	3 %	3 %	2 %	8 %
1995-1999	7 %	14 %	8 %	8 %	0 %	5 %	5 %	0 %
-1994	19 %	33 %	27 %	28 %	7 %	14 %	12 %	23 %
Yhteensä	11 %	23 %	17 %	17 %	5 %	8 %	8 %	13 %

Samalla tarkasteltiin myös sitä, miten kirjan ikä vaikuttaa ei-lainaukseen. Taulukosta 10 voidaan nähdä, että vuosina 1995–2010 ilmestyneiden kirjojen lainaus oli suhteellisen tasaista ja erot olivat vain pieniä luokkakohtaisesti.

Suurin osa ei-lainatuista teoksista kuului siten yli 15 vuotta vanhoihin kirjoihin. Näiden lainaamatta jääneiden kirjojen osuus oli yli 20 % neljässä tarkastelluista alaluokista.

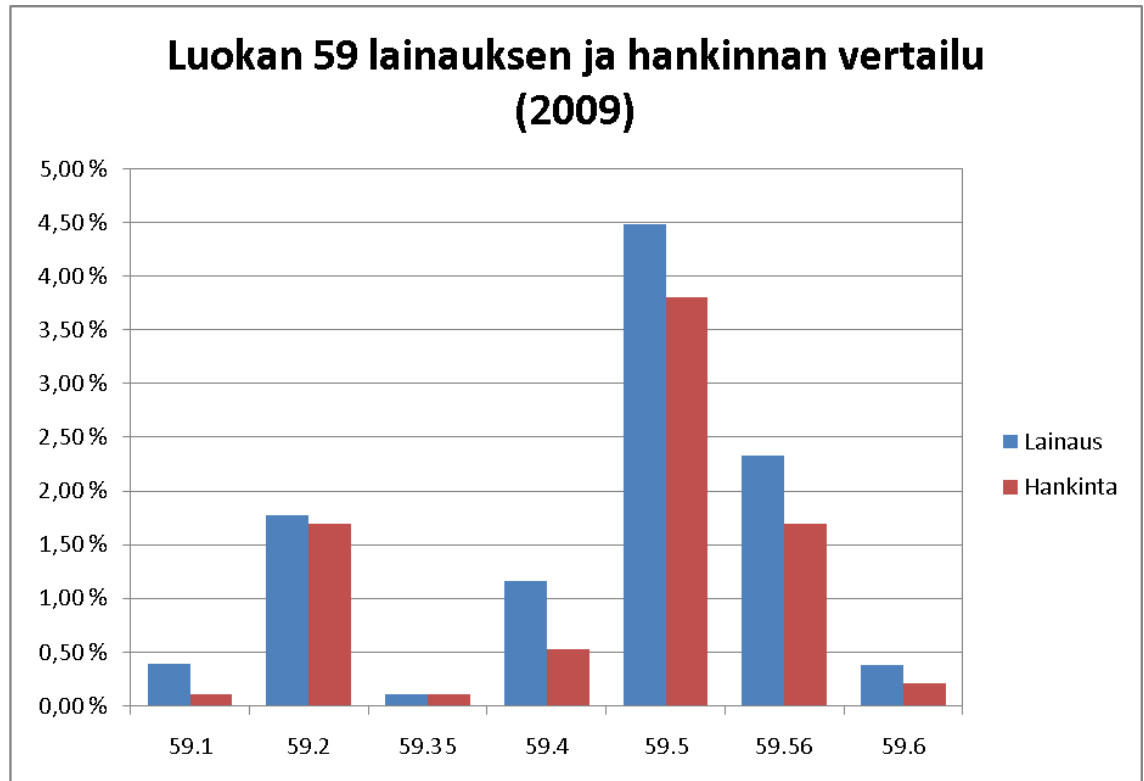
6.2.4 Luokan 59 hankinta

Vuonna 2009 luokkaan 59 hankittiin yhteensä 80 nidettä. Se vastasi 8,5 %:a pääkirjaston tietokirjojen hankinnoista. Taulukosta 11 nähdään, että eniten hankintoja sai osakseen luokka 59.5, johon hankittiin 36 nidettä. Luokkaan 59.2 hankittiin 16 kirjaa ja loput tarkastellut luokat saivat uusia niteitä 1 - 5 kappaletta.

Taulukko 11. Luokan 59 hankinnat vuonna 2009.

Luokka	Hankintamäärä (kpl)
59	80
59.1	1
59.2	16
59.35	1
59.4	5
59.5	36
59.56	16
59.6	2

Kun verrataan lainausta ja hankintaa toisiinsa, huomataan kuviosta 15, että lähes jokaisessa luokassa lainaus oli hankintaa hieman suurempaa. Lainaukseltaan ja hankinnaltaan parhaiten tasapainossa olivat luokat 59.2 ja 59.35. Esimerkiksi luokassa 59.4 lainaus puolestaan ylitti selvästi hankinnan. Lainauksen ja hankinnan vertailun tulokset tukivat käyttöfaktorien tuloksia eli hankintojen lisäämistä luokkaan.

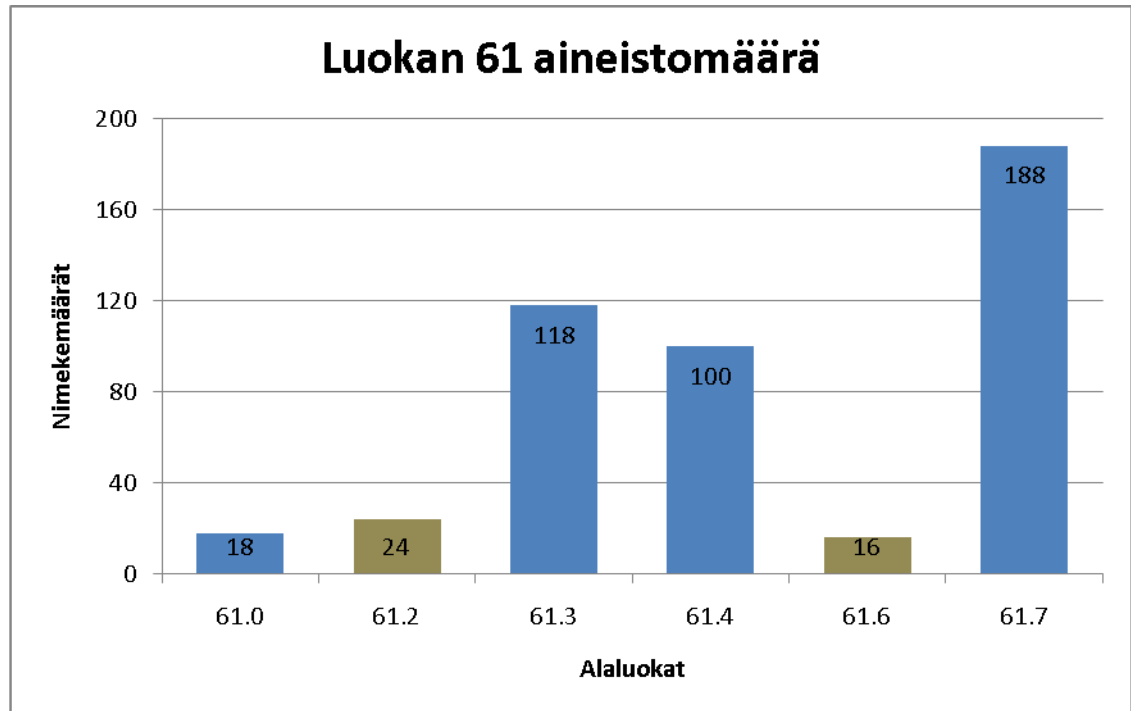

Kuvio 15. Luokan 59 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.

6.3 Luokka 61: ATK ja tietokoneet

6.3.1 Luokan 61 aineistomäärä

Luokassa 61 oli yhteensä 507 nimekettä. Kuviosta 16 havaitaan, että alaluokassa 61.7 oli eniten aineistoa, sillä se sisälsi 188 nimekettä. Tämä vastasi 37 %:a luokan nimekkeistä. Myös alaluokat 61.3 ja 61.4 sisälsivät vähintään 100 nimekettä. Vähiten aineistoa oli alaluokissa 61.0, 61.2 ja 61.6, sillä niiden nimekemäärät vaihtelivat 16–24 välillä.

Kuvio 16. Luokan 61 aineistojakauma nimekkeinä. (Siniset pylväät tarkoittavat alaluokkia, joita tarkasteltiin lähemmin tutkimuksessa.)

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin seuraavia alaluokkia:

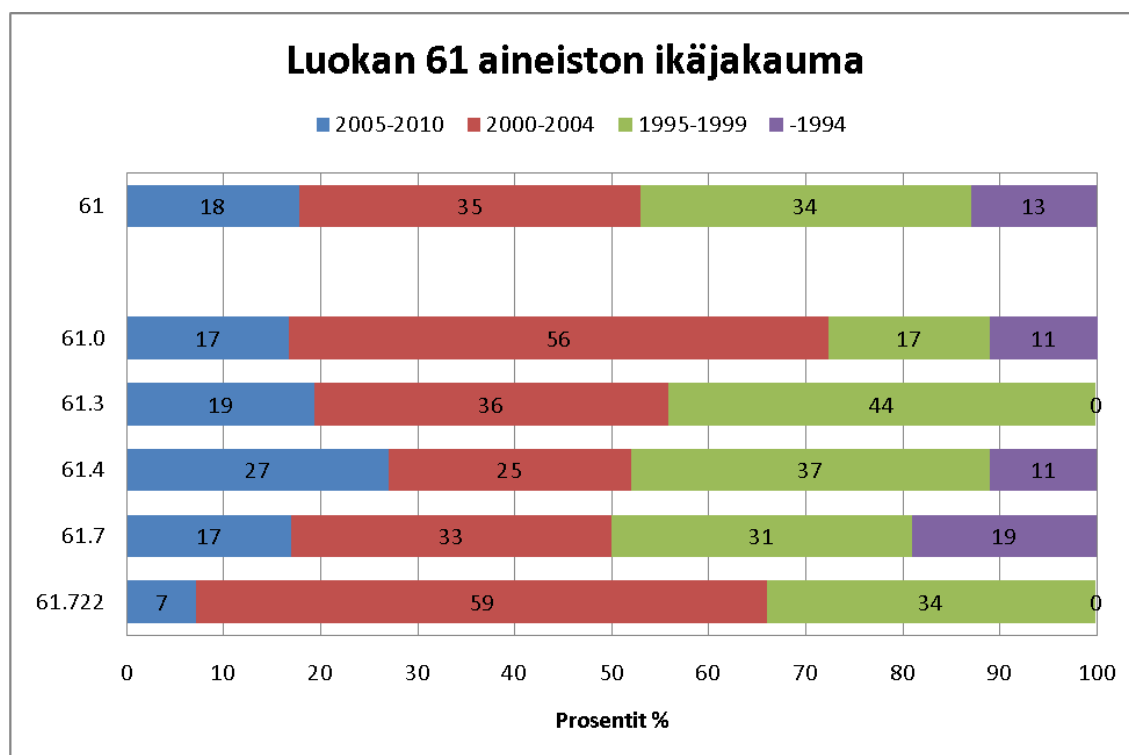
- 61.0 Yleisteokset
- 61.3 Ohjelmointi. Ohjelmointikielet
- 61.4 Tietokoneet
- 61.7 Tietoliikenne. Viestintäteknikka. Multimedia
- 61.722 Verkojulkaiseminen

(Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010).

6.3.2 Luokan 61 aineiston ikäjakauma

Luokka 61 oli kokonaisikäjakaumaltaan parempi kuin useat muut luokat. Varsinkin vuosien 2000–2004 aikana ilmestyneiden nimekkeiden osuus kokoelmista oli suhteellisen korkea verrattuna muihin luokkiin, sillä niiden osuus oli 35 %. Yli 15 vuoden ikäisten nimekkeiden määrä jäi pieneksi, ainoastaan

13 %:iin, kuten voidaan havaita kuviosta 17. Ero muihin luokkiin selittyy kyseisen luokan aineistosisällöllä, joka koskee ATK:ta ja tietokoneita. Tietokoneiden käyttö yleistyi vasta 1980-luvulla, jonka jälkeen alaa koskevaa aineistoakin alettiin julkaista enemmän. Näin kokoelmaan ei ole ehtinyt kertyä samaa määrää vanhaa aineistoa kuin suurimpaan osaan luokista.

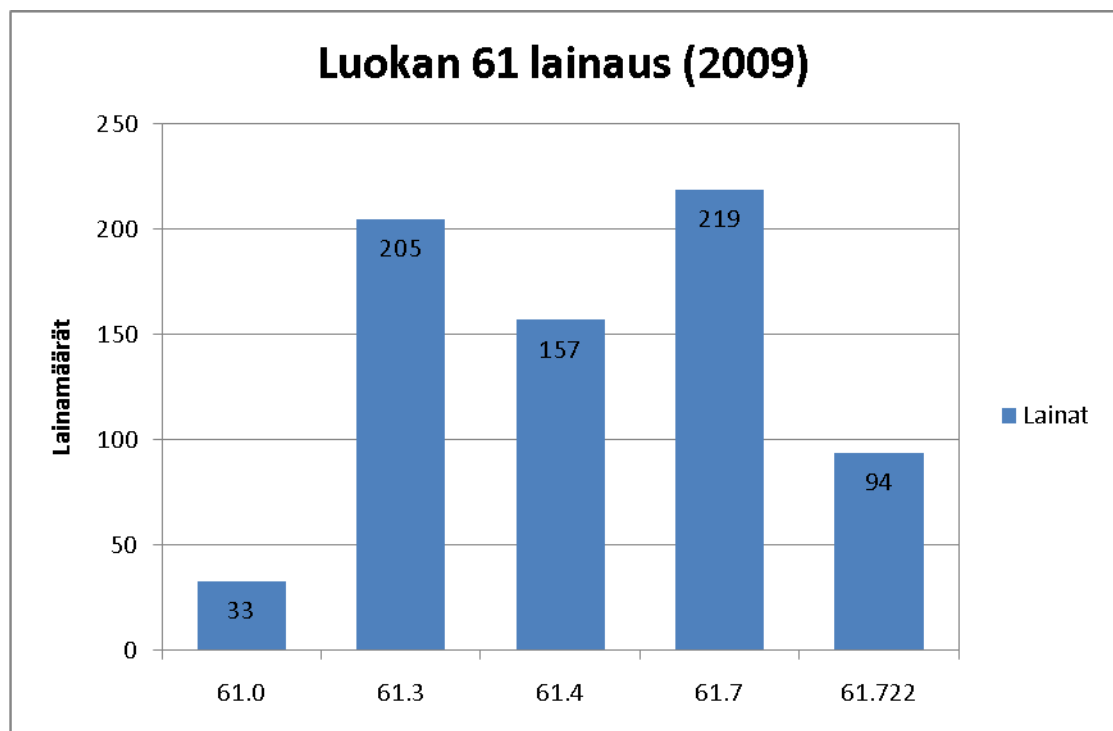

Kuvio 17. Luokan 61 ikäjakauma prosentteina.

Eniten vuosina 2005–2010 ilmestynyttä aineistoa oli selvästi luokassa 61.4, jopa 27 %. Lukema ylittää keskiarvon, sillä suurimmassa osassa muita alaluokkia vastaavan ikäisen aineiston osuus oli 17–19 %. Ikäjakaumaltaan poikkeavin alaluokka oli 61.722. Tässä luokassa oli vähiten vuosina 2005–2010 ilmestynyttä aineistoa, vain 7 %, mutta eniten vuosina 2000–2004 ilmestynyttä aineistoa, jopa 59 %. Lisäksi luokassa ei ollut lainkaan yli 15 vuoden ikäisiä nimekkeitä. Kuitenkin luokassa 61.7, johon edellä mainittu alaluokka kuuluu, yli 15 vuoden ikäisten nimekkeiden osuus oli suurin, sillä se oli 19 %. Luokka 61.3 oli toinen luokka, joka ei sisältänyt lainkaan yli 15 vuotta vanhoja nimekkeitä.

6.3.3 Luokan 61 lainaus

Vuonna 2009 luokkaan 61 kohdistui 684 lainaa. Kuten kuviosta 18 selviää, suurinta lainausta sai osakseen luokka 61.7, jolle kertyi 219 lainaa. Samainen luokka oli myös aineistomäärältään suurin. Lähelle samoja lukemia pääsi luokka 61.3 205 lainallaan. Tämä oli kuitenkin selvästi luokkaa 61.7 pienempi luokka, joten sen lainaus oli suhteellisesti parempaa. Vähiten lainattiin luokasta 61.0, johon kohdistui 33 lainaa. Tämä luokka oli myös pienin tarkasteltavista luokista. Luokassa 61 kahdelle kirjalle kertyi 14 lainauskertaa vuonna 2009. Nämä olivat Matti Karhulan Windows XP ja Jouni Pihlangon Paint shop pro 7: Pro training. Edellinen on sijoitettu alaluokkaan 61.4 ja jälkimmäinen alaluokkaan 61.3.

Kuvio 18. Luokan 61 lainaus vuonna 2009.

Relatiivista käyttöä tarkasteltaessa havaittiin, että kokonaisuudessaan luokka 61 oli lähellä tasapainoista luokkaa. Luokan käyttöfaktori oli 1,1, kuten taulukosta 12 nähdään. Tarkastelluista alaluokista tasapainoisimmalta näytti

luokka 61.7 käyttöfaktorillaan 0,9. Sen alaluokan 61.722 käyttöfaktori oli kuitenkin korkeampi, joten jokin muu luokan 61.7 osa oli käytöltään vähäisempää. Kaikkien muiden luokkien käyttöfaktorit kohosivat yli yhden, joten ne olivat ylikäytettyjä. Korkeinta käyttö oli luokilla 61.0 ja 61.3. Molempien käyttöfaktori kohosi 1,4.een.

Taulukko 12. Luokan 61 käyttöfaktorit vuonna 2009.

Luokka	Käyttöfaktori
61	1,1
61.0	1,4
61.3	1,4
61.4	1,2
61.7	0,9
61.722	1,3

Tarkasteltaessa vuosina 2006–2010 ei-lainattuja kirjoja luokassa 61 havaitaan, että kokonaisuudessaan 16 %:a luokan nimekkeistä ei ollut lainattu tutkitulla aikavälillä. Lukema vastasi suurin piirtein pääluokan 6 vastaavaa prosenttilukua. Kuten taulukosta 13 näkyy, paras tilanne oli alaluokassa 61.722, jonka nimekkeistä vain kolme eli 5 % oli jäänyt vaille lainausta. Myös luokassa 61.3 ei-lainattujen osuus jäi 8 %:iin. Heikoin tilanne oli luokassa 61.0, sillä sen nimekkeistä 28 % jäi lainaamatta tutkitun ajanjakson aikana. Luokan käyttöfaktori oli kuitenkin korkein, joten lainaus jakautuu tässä luokassa epätasaisesti teosten välillä.

Taulukko 13. Luokan 61 vuosien 2006–2010 aikana ei-lainatut nimekkeet prosentteina ja iän perusteella jaoteltuna.

	61	61.0	61.3	61.4	61.7	61.722
2005-2010	4 %	0 %	4 %	0 %	9 %	0 %
2000-2004	6 %	20 %	2 %	0 %	6 %	6 %
1995-1999	20 %	33 %	15 %	27 %	19 %	5 %
-1994	50 %	100 %	--	55 %	42 %	--
Yhteensä	16 %	28 %	8 %	16 %	18 %	5 %

Samalla tarkasteltiin myös sitä, miten kirjan ikä vaikuttaa ei-lainaukseen. Vuosina 2000–2010 ilmestyneitä nimekkeitä lainattiin hyvin. Huomattavin ero verrattuna luokkiin 38 ja 59 oli vuosina 1995–1999 ilmestyneiden kirjojen lainauksessa. 10–15-vuotiailla kirjoilla ei-lainattujen osuus oli selvästi suurempi kuin sitä nuoremmilla. Lisäksi yli 15 vuoden ikäisten kirjojen ei-lainaus oli suurempaa kuin kahdessa muussa tarkastellussa luokassa. Tämä osoittaa, että kyseisen luokan aineisto vanhentuu nopeammin verrattuna kahteen muuhun lähemmin tarkasteltuun luokkaan.

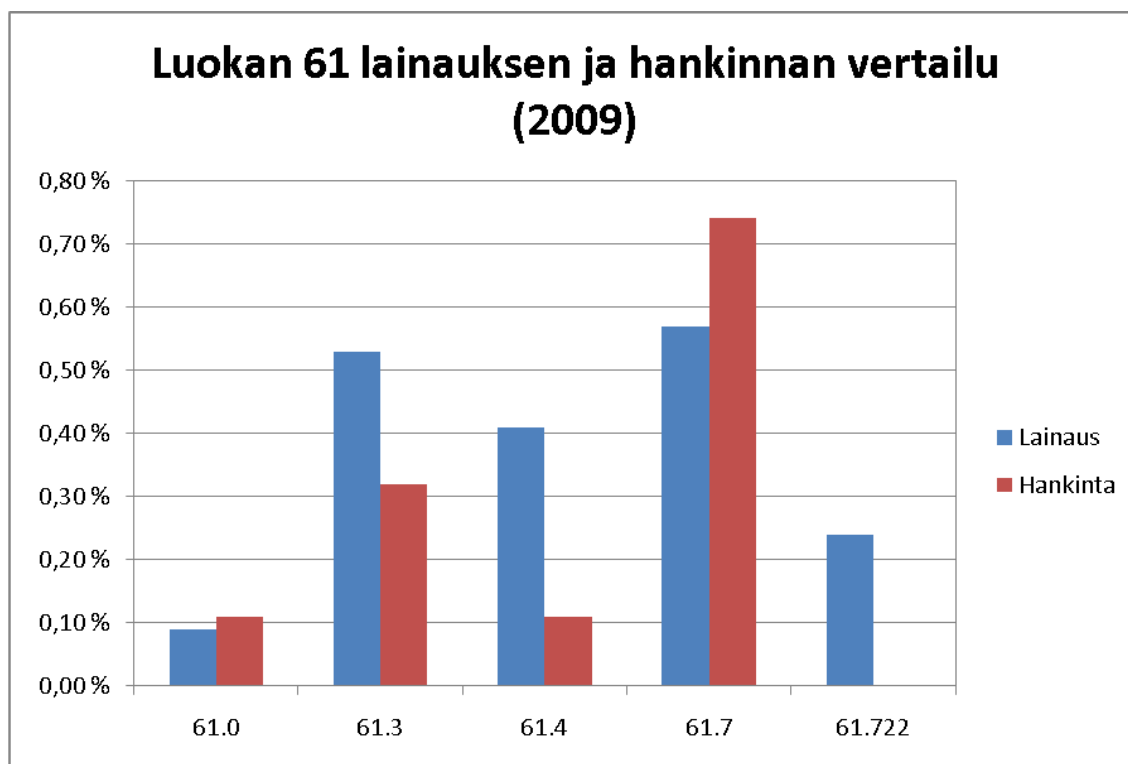
6.3.4 Luokan 61 hankinta

Luokkaan 61 hankittiin vuonna 2009 yhteensä 12 nidettä. Se vastasi 1,3 %:a tietokirjojen kokonaishankinnoista. Eniten hankittiin luokkaan 61.7, yhteensä 7 nidettä. Muihin hankittiin 0 - 3 nidettä. Taulukossa 14 näkyvät hankintamäärät luokittain.

Taulukko 14. Luokan 61 hankinnat vuonna 2009.

Luokka	Hankintamäärä (kpl)
61	12
61.0	1
61.3	3
61.4	1
61.7	7
61.722	0

Lainausta ja hankintaa verrattaessa huomattiin, että suurin osa luokista oli epätasapainossa näiden suhteen. Ainoastaan luokassa 61.0 lainaus ja hankinta olivat suhteellisen tasapainossa keskenään. Luokissa 61.3, 61.4 ja 61.722 suhteellinen lainaus oli selvästi suurempaa kuin hankinta. Kuviosta 19 havaitaan, että luokan 61.722 kohdalla on vain lainauspylväs, sillä luokkaan ei hankittu lainkaan niteitä. Luokassa 61.7 hankinta puolestaan nousi lainauksen yläpuolelle. Pienet muutokset hankinnoissa vaikuttaisivat vertailun tulokseen huomattavasti.

Kuvio 19. Luokan 61 lainauksen ja hankinnan vertailu prosentteina vuodelta 2009.

7 TUTKIMUSTULOSTEN YHTEENVETO

Uudenkaupungin pääkirjaston aikuisten tietokirjakokoelma koostui 31 852 niteestä. Pääluokista suurin oli luokka 6, joka sisälsi yli viidesosan tietokirjoista. Pienin pääluokka oli puolestaan luokka 0. Yksikään pääluokka ei yltänyt suositeltavaan 40 %:n tavoitelukemaan korkeintaan viiden vuoden ikäisten nimekkeiden kohdalla. Vuosien 2005–2010 aikana ilmestyneiden nimekkeiden osuus oli vain 14 % aikuisten tietokirjakokoelmasta. Kokonaisuudessaan kokoelma oli iäkäs, sillä yli 15 vuoden ikäistä aineistoa oli yli puolet kokoelmasta.

Tietokirjakokoelmaan kohdistui vuonna 2009 yhteensä 38 406 lainaa. Eniten lainattiin pääluokasta 6, vähiten taas pääluokasta 0. Tietokirjakokoelman käyttöfaktori oli vuoden 2009 lukujen valossa 0,92, joten kokoelma oli lähes

tasapainoinen. Ylikäytetyin oli pääluokka 1 ja alikäytetyin puolestaan pääluokka 0. Viiden vuoden aikana ei-lainattuja nimekkeitä oli vähiten pääluokassa 1, vain 11 %. Heikoin tilanne oli jälleen kerran pääluokassa 0, jonka nimekkeistä jopa 63 % jäi vaille lainausta.

Eniten hankittiin pääluokkaan 6, joka oli myös suurin sekä kooltaan että lainaukseltaan. Vähiten hankintoja kertyi pääluokkiin 0 ja 2. Yksikään luokka ei ollut täysin tasapainoinen lainauksen ja hankinnan suhteen. Melko lähelle tasapainoisuutta pääsivät kuitenkin pääluokat 7, 86–89 ja 9. Poistoissa on keskitytty vuosittain eri luokkien siivoamiseen. Esimerkiksi vuonna 2008 ylivoimaisesti eniten poistettiin pääluokasta 3. Poistot jatkuivat tässä pääluokassa myös seuraavana vuonna. Vuonna 2009 myös pääluokka 4 koki suuria poistoja.

Tutkimuksessa tarkasteltiin lähemmin myös luokkia 38, 59 ja 61. Näistä nimekemäärältään suurin oli luokka 59 ja pienin luokka 61. Luokka 61 oli ikäjakaumaltaan paras, mikä johtuu suhteellisen uudesta alasta, jota luokka käsittelee. Luokka 59 oli ikäjakaumaltaan hieman pääluokkaansa parempi. Luokka 38 oli ikäjakaumaltaan taas heikoin ja pääluokkaansa huonompi. Tosin yksi luokan alaluokista, 38.3, oli ylivoimainen muihin tarkasteltuihin alaluokkiin verrattuna niin ikärakenteeltaan kuin suhteelliselta lainaukseltaankin.

Myös käyttöfaktoreja tarkasteltaessa havaittiin, että luokan 38 käyttöfaktori jäi ainoana alikäytetyn puolelle. Sekä luokat 59 että 61 olivat ylikäytettyjä ja luokan 59 käyttöfaktori kohosi jopa 1,6:een. Luokassa 38 oli suhteessa eniten vuosien 2006–2010 aikana lainaamatta jääneitä nimekkeitä, 26 %. Paras tilanne ei-lainauksen suhteen oli luokassa 59, jonka nimekkeistä vain 11 % oli jäänyt vaille lainausta. Ei-lainatuista suurin osa oli yli 15 vuotta vanhoja nimekkeitä. Vuosien 1995–1999 aikana ilmestyneiden nimekkeiden lainaus oli hyvää muissa luokissa paitsi luokassa 61. Niinpä voidaan yleistäen sanoa, että kaikki tutkitut osa-alueet huomioiden tarkastelluista alaluokista luokan 59 tilanne oli paras ja luokan 38 taas heikoin.

8 POHDINTA

Kirjaston aikuisten tietokirjakokoelma on hyvin iäkäs. Suurin osa kirjoista on yli 15 vuotta vanhoja, vaikka suositus on, että 40 % kokoelmasta olisi korkeintaan viiden vuoden ikäistä. Kokoelmatyö on muuttunut kokoelmakeskeisestä käyttäjäkeskeiseen, joten enää ei ole tarkoituksenmukaista kerätä suurta kokoelmaa vain kaiken varalta. Yhden kirjaston ei tarvitse säilyttää kaikkea mahdollista aineistoa. Yhteistyö esimerkiksi tulevan Vaski-kirjastokimpan kesken ja Varastokirjaston tuki vähemmän kysytyn aineiston kohdalla antaa mahdollisuuksia poistaa ei-käytettyjä ja vanhentuneita aineistoja ilman pelkoa siitä, että aineisto olisi täydellisesti käyttäjien saavuttamattomissa.

Ei-lainausta tarkasteltaessa kolmen valitun alaluokan kohdalla huomattiin, että suurin osa ei-lainatuista koostuu yli 15 vuotta vanhoista kirjoista, ja koska suurin osa tietokirjakokoelman kirjoista kuuluu juuri tähän ryhmään, laajemmat poistot voisi kohdistaa yli 15 vuotiaisiin ei-lainattuihin kirjoihin. Toki ikä ei ole ainoa poistojen perusta tai kirjan hyödyllisyyden mittari, mutta näin suuressa vanhan kirjallisuuden joukkiossa on todennäköisesti mukana myös tiedoltaan vanhentuneita, kuluneita ja kellastuneita kirjoja, jotka eivät enää palvele kokoelmaa. Poistot hyödyttävät myös kokoelmaan jääviä kirjoja, sillä aiempaa väljempi esillepano korostaa jäljelle jäävien asemaa ja ne nousevat kokonaisuudesta esille paremmin.

Jos kokoelman ikärakennetta halutaan parantaa radikaalisti, on pohdittava siirtymistä pienempään kokonaiskokoelmaan, jollei hankintamäärien kasvattaminen ole mahdollista. Vaikka 40 %:a ei saavutettaisi, voitaisiin pyrkiä kenties aluksi reilusti päälle 20 %:n tavoitelukemaan korkeintaan viiden vuoden ikäisissä kirjoissa. Kun tavoiteprosentti on asetettu, voidaan laskea minkä kokoista kokoelmaa pystytään ylläpitämään nykyisillä hankintamäärillä.

Mitä suurempana kokoelmaa pyritään ylläpitämään, sitä enemmän vuosittain on tehtävä sekä hankintoja että poistoja, jos halutaan parantaa kokoelman ikärakennetta. Jos harkitaan kokoelman koon pienentämistä, Mooren kriteerin

täyttämiseen päästään pienemmillä hankinnoilla ja poistoilla, kuin mitä nykyisen kokoelman koon ylläpitäminen vaatisi.

Päälukalla 1 oli korkein käyttöfaktori, vähiten ei-lainattuja ja yksi suurimmista eroista lainauksen hyväksi, kun verrataan lainauksen ja hankinnan välistä suhdetta. Näin ollen pääluokkaa 1 kannattaisi tarkastella lähemmin ja selvittää, mihin pääluokan alaluokkiin kannattaisi suunnata hankintoja, jotta suureen kysyntään pystytään vastaamaan paremmin. Lähemmin tarkastelluista luokista luokkaan 59 kannattaisi lisätä hankintaa, sillä sen alaluokkien käyttöfaktorit olivat korkeat ja samoin lainaus oli lähes kaikissa alaluokissa hieman hankintaa suurempaa.

Tutkimus oli vain yksi näkökulma kirjastokokoelman arviointiin. Jatkotutkimuksen kohteena voisi esimerkiksi olla sisäkäyttö ja selvittää, noudattaako se lainausta. Koska tutkimuksessa ei ollut mukana kvalitatiivista osuutta, laadullinen tutkimus joko kokoelmaan keskittyen tai siihen, tyydyttääkö kokoelma käyttäjien tiedontarpeet, toisi toisen näkökulman aiheeseen.

LÄHTEET

Eskola, Eija. Yleisten kirjastojen toiminta maailmansotien välisenä aikana. Teoksessa Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.

Haavisto, Tuula. 2009. Kohtaamisia vai kokoelmia?: yleisten kirjastojen neuvoston strategia. Kirjastolehti 102 (2009):2, 8-9.

Helsingin kaupunginkirjasto 2010. Elektronisen aineiston yhteishankinta. Viitattu 3.11.2010 Kirjastot.fi > KirjastoPro > E-aineistojen yhteishankinta

Hiidensalo, Venla. 2010. Epäselvä e-kirja. Kirjastolehti 103 (2010):5, 23–25.

Hypén, Kaisa. ”...tilata ja järjestää, luetteloida ja varastoida, auttaa lukijoita valitsemaan ja löytämään”: kirjastot ja kaunokirjallisuus. Teoksessa Fiktio! : levottomat genret ja kirjaston arki. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu.

Johnson, Peggy. 2009. Fundamentals collection development and management. Chigago: American library association. 2. ed.

Kannila, Helle. 1967. Kirjanvalinnan ongelmia: ajatustenaiheita kirjastonhoitajille ja muille kirjojen ystäville. Helsinki: WSOY

Kannila, Helle. 1964. Kirjastonhoidon opas. Helsinki: Otava. Kuudes, uudistettu painos.

Ketonen, Anneli. 2004. Kirjastojen kirjakokoelmat eivät uusiudu. Kirjastolehti 97(2004):4, 24.

Kekki, Kirsti. 2003. Yleisten kirjastojen kimpat. Kansalliskirjasto 1(2003):6, 13–15

Kirjastolaki 4.12.1998/904.

Kirjastowiki 2010. Kaukopalvelun käsikirja. Viitattu 15.10.2010 http://wiki.kirjastot.fi/index.php/Kaukopalvelun_k%C3%A4sikirja

Kortelainen, Terttu. 2003. Kirjastojen arviointi ja osaamisen jakaminen seutuyhteistyönä: Pohjoisten kirjastojen arviointi- ja kehittämisprojekti PARKKI. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu

Moore, Nick. 1989. Measuring the performance of public libraries: a draft manual. Pariisi: Unesco. Saatavilla myös <http://unesdoc.unesco.org/images/0008/000824/082452eo.pdf>

Mäkinen, Ilkka. Yleinen kirjasto hyvinvointiyhteiskunnassa 1960-luvun alusta vuosituhannen vaihteeseen. Teoksessa Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2010. Tieteelliset kirjastot. Viitattu 29.10.2010 www.minedu.fi > Kirjastot > Kirjastoverkosto > Tieteelliset kirjastot

Opetus- ja kulttuuriministeriön yleisten kirjastojen laatutyöryhmä. 2010. Ehdotus yleisten kirjastojen laatusuosituksiksi. Viitattu 27.10.2010 http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Kirjastot/tyoeryhmaet_ja_selvitykset/Liitteet/Yleist_en_kirjastojen_laatusuositus.pdf

Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010. Luokkahaku +38. Viitattu 4.12.2010 <http://ykl.kirjastot.fi/fi-FI/luokat/?ClassNumber=38%2B&MinClassNumber=38%2B&MaxClassNumber=38%2B>

Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010. Luokkahaku 59+. Viitattu 4.12.2010 <http://ykl.kirjastot.fi/fi-FI/luokat/?ClassNumber=59%2B&MinClassNumber=59%2B&MaxClassNumber=59%2B>

- Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010. Luokkahaku 61+. Viitattu 4.12.2010 <http://ykl.kirjastot.fi/fi-FI/luokat/?ClassNumber=61%2B&MinClassNumber=61%2B&MaxClassNumber=61%2B>
- Opetusministeriö, kulttuuriyksikkö 2010. Pääluokat. Viitattu 4.12.2010. <http://ykl.kirjastot.fi/fi-FI/paaluokat/>
- Paavonheimo, Jari. 2006. Digitaalisen ja painetun rajalla: kirjoituksia kirjasta, digitaalisuudesta ja kirjastosta. Helsinki: BTJ Kirjastopalvelu Oy.
- Poll, Roswitha & Boekhorst, Peter. 2007. Measuring quality: performance measurement in libraries. 2nd revised edition. München: K.G Sauer. IFLA Publications 127.
- Saarti, Jarmo. Seinätön kirjasto: tieto- ja viestintätekniikkaa yleisissä kirjastoissa 1970–1990-luvuilla. Teoksessa Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Sanneman, Jaakko. 2008. HelMet-kokoelmayhteistyö: espoolainen näkökulma. Viitattu <http://www.slideshare.net/jaakkokeskari/helmetkokoelmayhteisty>
- Sareslahti, Ari. 1986. Kokoelmatyö yleisissä kirjastoissa. Helsinki: Kirjastopalvelu Oy
- Slote, Stanley J. 1997. Weeding library collections: library weeding methods. Neljäs painos. Englewood, Colorado: Libraries unlimited, inc.
- Tiihonen, Ilpo. 2009. Terve, no mitä Gogol!: tapaamisia kadunkulmassa. Kirjastolehti 102(2009):3, 20–21.
- Uudenkaupungin kaupunki 2010. Perustietoja Uudestakaupungista. Viitattu 20.11.2010 http://uusikaupunki.fi/template_1.asp?id=355&theme=uusikaupunki&startdepth=211
- Uudenkaupungin kaupunginkirjaston aineiston hankintasuunnitelma VV. 2009-2012.
- Uudenkaupungin kirjasto 2010. Kirvakka-verkkokirjasto. Viitattu 20.11.2010 http://uusikaupunki.fi/template_1.asp?id=460&theme=asukkaille&startdepth=292
- Varastointi- ja poisto-ohjeet 2009.
- Varastokirjasto 2010. Tehtävät ja tavoitteet. Viitattu 5.11.2010 http://www.varastokirjasto.fi/lang_fi/tehtavat_ja_tavoitteet.htm
- Vatanen, Pirjo. 2009. Modernin suomalaisen kirjastoliikkeen synty. Teoksessa Suomen yleisten kirjastojen historia. Helsinki: BTJ Kustannus.
- Verho, Seppo. Kokoelmatyö murroksessa. Kirjastolehti 98 (2005): 8, 20–21.
- Wilén, Raine & Kortelainen, Terttu. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino
- Zorn, Henriette. 2009. Gallra för ljus och luft – och för fler besökare och utlån. Biblioteksbladet 4/2009, 12-14. Saatavissa http://www.biblioteksforeningen.org/bbl/bbl2009/Biblioteksbladet_nr4_2009.pdf

Pääluokkien tilastot

Aineistomäärä	Niteet	%
Luokka 0	673	2,1
Luokka 1	1586	5
Luokka 2	1388	4,4
Luokka 3	3485	10,9
Luokka 4	2642	8,3
Luokka 5	3348	10,5
Luokka 6	6559	20,6
Luokka 7	5142	16,1
Luokka 86-89	2477	7,8
Luokka 9	4552	14,3
Kokonaismäärä	31852	100

Ikäjakausma	2005-2010	%	2000-2004	%	1995-1999	%	-1994	%
Luokka 0	72	10,9	87	13,2	105	15,9	396	60
Luokka 1	199	12,8	232	14,9	287	18,5	837	53,9
Luokka 2	98	7,1	93	6,7	115	8,3	1074	77,9
Luokka 3	573	17	442	13,1	519	15,4	1831	54,4
Luokka 4	399	16,1	364	14,7	329	13,3	1397	56,3
Luokka 5	494	15,3	450	13,9	541	16,7	1735	53,7
Luokka 6	842	13,5	974	15,6	1096	17,6	3332	53,4
Luokka 7	591	12	536	10,9	529	10,7	3273	66,4
Luokka 86-89	233	9,9	290	12,3	267	11,3	1571	66,8
Luokka 9	628	14,4	600	13,7	622	14,2	2515	57,5
Yhteensä	4129	13,5	4068	13,3	4410	14,4	17961	58,8

Lainaus	2008		2009		2010	
	Kpl	%	Kpl	%	Kpl	%
Luokka 0	240	0,6	193	0,5	123	0,5
Luokka 1	3128	7,8	2694	7	1850	7,6
Luokka 2	978	2,4	1134	3	578	2,4
Luokka 3	3728	9,3	3296	8,6	1983	8,2
Luokka 4	3521	8,8	3798	9,9	2455	10,1
Luokka 5	6066	15,2	5513	14,4	3400	14
Luokka 6	9741	24,4	9509	24,8	6226	25,7
Luokka 7	4398	11	4359	11,3	2675	11,1
Luokka 86-89	2107	5,3	1832	4,8	1145	4,7
Luokka 9	6032	15,1	6078	15,8	3769	15,6

Ei-lainaus	Nimekkeet	%
Luokka 0	419	63
Luokka 1	172	11
Luokka 2	349	25
Luokka 3	708	21
Luokka 4	440	18
Luokka 5	573	18
Luokka 6	1174	19
Luokka 7	1722	35
Luokka 86-89	968	41
Luokka 9	749	17

Hankinta	2008		2009		2010	
	Kpl	%	Kpl	%	Kpl	%
Luokka 0	16	1,8	16	1,7	14	2,6
Luokka 1	36	3,9	44	4,7	25	4,7
Luokka 2	9	1	18	1,9	8	1,5
Luokka 3	146	16	146	15,5	76	14,2
Luokka 4	87	9,5	74	7,8	58	10,8
Luokka 5	118	12,9	119	12,6	51	9,5
Luokka 6	185	20,3	203	21,5	122	22,8
Luokka 7	128	14	122	12,9	71	13,2
Luokka 86-89	61	6,7	40	4,2	31	5,8
Luokka 9	126	13,8	162	17,2	80	15
Yhteensä	912	100	944	100	536	100

Lainaus vs. hankinta	Lainaus%	Hankinta%
Luokka 0	0,5	1,7
Luokka 1	7	4,7
Luokka 2	3	1,9
Luokka 3	8,6	15,5
Luokka 4	9,9	7,8
Luokka 5	14,4	12,6
Luokka 6	24,8	21,5
Luokka 7	11,3	12,9
Luokka 86-89	4,8	4,2
Luokka 9	15,8	17,2

Poistot	2008		2009		2010	
	Kpl	%	Kpl	%	Kpl	%
Luokka 0	116	6,8	74	4,1	170	10,9
Luokka 1	77	4,5	61	3,4	68	4,4
Luokka 2	170	10	25	1,4	39	2,5
Luokka 3	454	26,6	433	24,2	162	10,4
Luokka 4	130	7,6	376	21	107	6,9
Luokka 5	180	10,6	137	7,7	240	15,4
Luokka 6	239	14	305	17,1	237	15,2
Luokka 7	169	9,9	179	10	209	13,4
Luokka 86-89	57	3,3	22	1,2	131	8,4
Luokka 9	114	6,7	176	9,8	197	12,6
Yhteensä	1706	100	1788	100	1560	100

Luokkien 38, 59 ja 61 tilastot

Aineistomäärä	Nimekkeet	%
38.0	51	6 %
38.1	166	20 %
38.2	187	22 %
38.3	37	4 %
38.4	25	3 %
38.5	202	24 %
38.6	47	6 %
38.7	24	3 %
38.8	28	3 %
38.9	--	
Yhteensä	849	

Ikäjakaus	2005-2010		2000-2004		1995-1999		-1994	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
38	114	13,4	122	14,4	141	16,6	475	55,9
38.0	5	9,8	3	5,9	9	17,6	34	66,7
38.1	24	14,5	19	11,4	16	9,6	107	64,5
38.2	22	11,8	31	16,6	21	11,2	113	60,4
38.3	13	36,1	8	22,2	6	16,7	9	25
38.5	30	14,9	34	16,8	34	16,8	104	51,5
38.55	12	16,2	17	23	9	12,2	36	48,6

Lainaus	2009	
	Kpl	%
38	973	2,53 %
38.0	47	0,12 %
38.1	163	0,42 %
38.2	123	0,32 %
38.3	213	0,55 %
38.5	275	0,72 %
38.55	148	0,39 %

Ei-lainaus	38		38.0		38.1		38.2		38.3		38.5		38.55	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
2005-2010	16	14 %	2	40 %	0	0 %	2	9 %	0	0 %	6	20 %	2	17 %
2000-2004	10	8 %	1	33 %	0	0 %	4	13 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %
1995-1999	23	16 %	1	11 %	0	0 %	5	24 %	0	0 %	3	9 %	0	0 %
-1994	170	36 %	6	18 %	33	31 %	47	42 %	1	11 %	35	34 %	13	36 %
Yhteensä	219	26 %	10	20 %	33	20 %	58	31 %	1	3 %	44	22 %	15	20 %

Lainaus vs. hankinta	Lainaus%	Hankinta%
38	2,53 %	3,2 %
38.0	0,12 %	0,11 %
38.1	0,42 %	0,74 %
38.2	0,32 %	0,64 %
38.3	0,55 %	0,32 %
38.5	0,72 %	0,53 %
38.55	0,39 %	0,32 %

Aineistomäärä	Nimekkeet	%
59	1944	6,4 %
59.1	53	0,2 %
59.2	306	1,0 %
59.35	65	0,2 %
59.4	212	0,7 %
59.5	764	2,5 %
59.56	364	1,2 %
59.6	70	0,2 %

Ikäjakausma	2005-2010		2000-2004		1995-1999		-1994	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
59	366	18,8 %	314	16,2 %	326	16,8 %	938	48,3 %
59.1	7	13,2 %	9	17,0 %	7	13,2 %	30	56,6 %
59.2	60	19,6 %	34	11,1 %	48	15,7 %	164	53,6 %
59.35	5	7,7 %	12	18,5 %	12	18,5 %	36	55,4 %
59.4	35	16,5 %	40	18,9 %	37	17,5 %	100	47,2 %
59.5	157	20,5 %	120	15,7 %	120	15,7 %	367	48,0 %
59.56	68	18,7 %	48	13,2 %	62	17,0 %	186	51,1 %
59.6	15	21,4 %	12	17,1 %	8	11,4 %	35	50,0 %

Lainaus	2009	
	Kpl	%
59	4035	10,5 %
59.1	150	0,4 %
59.2	679	1,8 %
59.35	42	0,1 %
59.4	447	1,2 %
59.5	1722	4,5 %
59.56	893	2,3 %
59.6	146	0,4 %

Ei-lainatut	59		59.1		59.2		59.35		59.4		59.5		59.56		59.6	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
2005-2010	14	4 %	1	14 %	4	7 %	0	0 %	2	6 %	3	2 %	1	1 %	0	0 %
2000-2004	7	2 %	0	0 %	0	0 %	0	0 %	1	3 %	3	3 %	1	2 %	1	8 %
1995-1999	24	7 %	1	14 %	4	8 %	1	8 %	0	0 %	6	5 %	3	5 %	0	0 %
-1994	175	19 %	10	33 %	44	27 %	10	28 %	7	7 %	51	14 %	23	12 %	8	23 %
Yhteensä	220	11 %	12	23 %	52	17 %	11	17 %	10	5 %	63	8 %	28	8 %	9	13 %

Lainaus vs. hankinta	Lainaus%	Hankinta%
59	10,5 %	8,5 %
59.1	0,4 %	0,1 %
59.2	1,8 %	1,7 %
59.35	0,1 %	0,1 %
59.4	1,2 %	0,5 %
59.5	4,5 %	3,8 %
59.56	2,3 %	1,7 %
59.6	0,4 %	0,2 %

Aineistomäärä	Nimekkeet	%
61.0	18	4 %
61.2	24	5 %
61.3	118	23 %
61.4	100	20 %
61.6	16	3 %
61.7	188	37 %
Yhteensä	507	

Ikäjakausa	2005-2010		2000-2004		1995-1999		-1994	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
61	90	17,8 %	178	35,1 %	173	34,1 %	66	13 %
61.0	3	16,7 %	10	55,6 %	3	16,7 %	2	11 %
61.3	23	19,5 %	43	36,4 %	52	44,1 %	0	0 %
61.4	27	27,0 %	25	25,0 %	37	37,0 %	11	11 %
61.7	32	17,0 %	62	33,0 %	58	30,9 %	36	19 %
61.722	4	7,1 %	33	58,9 %	19	33,9 %	0	0 %

Lainaus	2009	
	Kpl	%
61	684	1,78 %
61.0	33	0,09 %
61.3	205	0,53 %
61.4	157	0,41 %
61.7	219	0,57 %
61.722	94	0,24 %

Ei-lainatut	61		61.0		61.3		61.4		61.7		61.722	
	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%	Nimekkeet	%
2005-2010	4	4 %	0	0 %	1	4 %	0	0 %	3	9 %	0	0 %
2000-2004	10	6 %	2	20 %	1	2 %	0	0 %	4	6 %	2	6 %
1995-1999	35	20 %	1	33 %	8	15 %	10	27 %	11	19 %	1	5 %
-1994	33	50 %	2	100 %	--	--	6	55 %	15	42 %	--	--
Yhteensä	82	16 %	5	28 %	10	8 %	16	16 %	33	18 %	3	5 %

Lainaus vs. hankinta	Lainaus%	Hankinta%
61	1,8 %	1,3 %
61.0	0,1 %	0,1 %
61.3	0,5 %	0,3 %
61.4	0,4 %	0,1 %
61.7	0,6 %	0,7 %
61.722	0,2 %	0,0 %